

SÜREYYA AĞAOĞLU MAKALE YARIŞMASI 2023

“Çocuk Yaşta Evlendirilmenin
Önlenmesini Sağlayıcı Yasal Güvenceler”

SÜREYYA AĞAOĞLU
ÇOCUK DOSTLARI DERNEĞİ

SÜREYYA AĞAOĞLU
MAKALE YARIŞMASI
2023

Sunuş 06

Lisans Kategorisi

“Çocuk Yaşta Evlendirilmenin Önlenmesini Sağlayıcı Yasal Güvenceler”

Birincilik Ödülü

Elif Yıldız 10

İkincilik Ödülü

Melisa Uzun - Abdullah Yusuf Üzek 36

Teşvik Ödülü

Evrin Ayşe Aydoğan - Hüseyin Aslankaya 58

Teşvik Ödülü

Ece Naz Çelik 72

Teşvik Ödülü

İlknur Selimoğlu 86

Teşvik Ödülü

Mehmet Ali Kaçar 100

SUNUŞ

Türkiye’nin ilk kadın avukatı Derneğimizin kurucusu Süreyya Ağaoğlu’nun doğumunun 120. Yılında ikincisini düzenlediğimiz makale yarışması ile hukuk alanında lisans ve lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin akademik gelişimlerine katkıda bulunmayı hedeflemekteyiz.

Makale Yarışması ana konu başlığımız bu yıl da çocuk hakları olarak belirlenmiştir. Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültelerinin lisans ile yüksek lisans ve doktora öğrencilerine açık olan yarışmada iki ayrı kategoride, “Çocuk Yaşta Evlendirilmenin Önlenmesini Sağlayıcı Yasal Güvenceler” ve “Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Yasal Düzenlemeler” konu başlıklı makaleler değerlendirilmiştir.

Öğrencilerden çok boyutlu bir bakış açısı ile konuyu ele almaları, kendi görüş ve önerilerini de içeren, toplumsal ve kültürel bazda farklılıklara değinen akademik bir çalışma yapmaları beklenmiştir. Yarışmaya lisansüstü kategoride başvuru yapılmadığından değerlendirme yalnızca lisans kategorisinde gerçekleştirilmiştir.

Makale Yarışması seçici kurulumuz, Av. Aşkın Yaşar Topuzoğlu (İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi), Prof. Dr. Fulya Erlüle (Marmara Üniversitesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı), Prof. Dr. Gülriz Uygur (Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı), Prof. Dr. Pınar Memiş Kartal (Galatasaray Üniversitesi, Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı), Av. Seda Akço Bilen (Hümanist Büro Çocuk ve İnsan Hakları), Prof. Dr. Zeynep Üskül Enginden (Galatasaray Üniversitesi Kamu Hukuku Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı) oluşmaktadır.

Yarışmaya katılan tüm öğrencilere ve seçici kurul üyelerimize teşekkür ederiz.

Süreyya Ağaoğlu Çocuk Dostları Derneği

Süreyya Ağaoğlu Çocuk Dostları Derneği Arşivinden Alınmıştır.

LİSANS KATEGORİSİ

**“ÇOCUK YAŞTA
EVLENDİRİLMENİN
ÖNLENMESİNİ SAĞLAYICI
YASAL GÜVENCELER”**

**SÜREYYA AĞAOĞLU MAKALE YARIŞMASI
2023**

ÇOCUK YAŞTA EVLENDİRİLMENİN ÖNLENMESİNİ SAĞLAYICI YASAL GÜVENCELER

Elif Yıldız - Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi 3.Sınıf Öğrencisi

1.lık ödülü

“İnsanlık çocuklara en iyisini sunmayı borçludur.”

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1924

ÖZET

Bu çalışmada; çocuğa yönelik cinsel istismar, ihmal içeren ve çocuk haklarının ihlali olan, çocuk evliliklerinin ulusal ve uluslararası alanda önlenmesi için yapılan yasal düzenlemeler incelenecektir. Evrensel bir sorun olan çocuk yaşta evlilik, taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu resmi evlilik veya gayri resmi birlikteliktir. On sekiz yaşından önce evlendirilen kız çocuklarına çocuk gelin denmektedir. Zihinsel, ruhsal, fiziksel ve duygusal gelişimini tamamlamayan bireyin, toplum tarafından itildiği evliliğin ağır sorumluluklarını kaldıramaması bugünü ve geleceği karanlığa boğmaktadır. Çocuk evliliklerini önlemek için toplumun meşru ve normal olarak gördüğü bu anlayış biçimi değiştirilmelidir. Toplum tüm çocukları korumayı bir görev bilinci dahilinde yerine getirmelidir. 20. yüzyılda yaşanan modernleşme süreciyle çocuğa bakış açısı değişmiş, uluslararası ve ulusal düzenlemelerle çocuk korunmuştur. Bu yönüyle çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocuk kavramı ve çocuk hakları açıklanmış, ikinci bölümde Dünya’da ve Türkiye’de görülen çocuk evliliklerinin istatistiklerine yer verilmiş, çocuk evliliklerinin neden ve sonuçları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde geçmişten günümüze kadar çocuk evliliklerini önlemek için yapılan uluslararası düzenlemeler, dördüncü bölümünde ulusal mevzuatta çocuk evliliklerinin önlenmesine ilişkin düzenlemeler ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise çocuk yaşta evliliklere engel olmak için gelişmiş ülkelerin yaptığı düzenlemelere yer verilerek önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk yaşta evlilik, çocuk gelin, cinsel istismar

1.ÇOCUK KAVRAMI VE ÇOCUK HAKLARI

Tarih boyunca çocukluk, yetişkinliğe geçiş aşaması olarak değerlendirilmiştir. Çocuklar istek, ihtiyaç ve düşüncelerini ifade etmek için yetişkinlere mahkum edilmiş¹ ve toplumda ayrı bir sosyal grup olarak görülmemiştir. Dünya nüfusunun %30’unu² oluşturmalarına rağmen yüzyıllarca toplum tarafından dışlanmış. Çocuk kavramı toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermekle birlikte

evrensel bir çocuk kavramının oluşması çok uzun zaman almıştır. İlkel topluluklar çocuğu ekonomik yarar sağlayan bir varlık³ olarak görmüştür. Roma Hukuku’nda pater familias (aile babası), aile evladı statüsünde bulunan kişiler üzerinde patria potestas yetkisine yani mutlak bir egemenlik hakkına sahiptir.⁴Pater familias, patria potestas ile çocuklar üzerinde yaşam ve ölüm hakkına sahip olmuştur. Eski Türklerde velayet babaya ait olmakla birlikte bazı durumlarda ana da bu hakkı kullanabilmektedir ve ana babanın çocuğa karşı sorumlulukları vardır. Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişmelerle çocuk kavramı farklılaşmış ve çocukluk Kur’an’da buluş çağına kadar olan dönem⁵ olarak kabul edilmiştir. Orta Çağ köleliğinin, savaşların ve yoksulluğun had safhada olduğu bir dönemdir. Bu dönemde çocuklar her türlü ihmal, istismara maruz kalmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte artan makineleşme ve işgücü ihtiyacının açığa çıkması yoksul ve göçmen ailelerin çocuklarını ağır koşullarda çalışma hayatına⁶ itmiştir ve çocukların emeklerinin sömürüldüğü bir dönem olmuştur.

20. Yüzyıl çocuklar için bir dönüm noktası olmuştur. İki Dünya Savaşı ve yaşanan toplumsal olaylarla kimsesiz, yoksul, evlilik dışı çocuk sayısında meydana gelen artış sonucunda çocuk hakları ve çocuğa özgü bir dal olan çocuk hukukunun gelişimi hızlanmıştır.⁷20. yüzyılda nesne çocuk anlayışı terk edilmiş ve çocuğu hak sahibi bir birey ve hukukun öznesi olarak kabul eden özne çocuk anlayışı⁸ benimsenmiştir. Çocuk terk edilebilir, devredilebilir, öldürülebilir bir nesne olmaktan çıkarılarak haklara sahip saygın bir birey olarak hukukun öznesi olarak kabul edilmiştir. Böylece 20. Yüzyıl, hukukçuların çocukların hakları, psikologların çocukların davranışları ve gelişimleri, tıpçıların çocukların gelişim evrelerine ilişkin tıbbi ilerlemeler konusunda araştırmaları ve fikir ileri sürmeleri ile “Çocuk Yüzyılı” olarak adlandırılmıştır.

Hukukta çocuk kavramı iki farklı anlamda, küçüğü yani çocuğu yetiştikten ayırmak üzere ve soybağını ifade etmek için ana babadan türeyen kişi¹⁰ anlamlarında kullanılmıştır. 20. yüzyıl uluslararası alanda çocuk haklarıyla ilgili önemli gelişmelere tanık olmuştur. Uluslararası hukukta çocuk haklarını düzenleyen temel metin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye’nin 14 Eylül 1991 tarihinde imzaladığı sözleşme 27 Ocak 1995 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 1. maddesi daha erken yaşta reşit olma durumunu hariç tutarak 18 yaşına kadar her insanı çocuk saymıştır. Türk Medeni Kanunu madde 28’e göre çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder. Türk Medeni Kanunu’nun 11. maddesi çocukluğun sona ermesi yani çocuğun ruhen ve fikren belli bir olgunluğa ulaşması için 18 yaşın doldurulması şartını aramaktadır. Erginlik yaşı ülke hukuklarına göre farklılık göstermektedir. Normal erginlik Almanya, İsviçre, Fransa’da 18 yaşın, Avusturya’da 19 yaşın doldurulmasıyla başlar.¹¹ Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesinin b bendi çocuğu, henüz 18 yaşını doldurmayan kişi olarak; Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin a bendi ise çocuğu daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmayan kişi olarak tanımlamaktadır.

³ Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 7. Baskı, 2020, s.21

⁴ Özcan Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku*, Ankara, Turhan Kitabevi, 18. Baskı, 2020, s.160

⁵ Zihni Merey, *Çocuk Hakları*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 3. Baskı, 2019, s.6

⁶ Zihni Merey, *Çocuk Hakları*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 3. Baskı, 2019, s.5

⁷ Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 7. Baskı, 2020, s.22

⁸ Memduh Cemil Şirin, “Çocuk Hukuku Ne Değildir”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, Cilt 1, Yıl 2016, Sayı 1, s.49-59

⁹ Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 7. Baskı, 2020, s.97

¹⁰ Erdem Hareket, *Disiplinlerarası Yaklaşımla Çocuk Hakları*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 1. Baskı, 2020, s.21

¹¹ Jale Akipek, *Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, Kişiler Hukuku*, İstanbul, Beta Yayıncılık, 16. Baskı, 2020, s.297

¹ Figen Turan ve Arzu İpek Yükselen, *Çocuk Gelişimi 2 Okul Öncesi Döneminde Gelişim*, Ankara, Hedef CS Yayıncılık ve Mühendislik, 2018, s.10

² TÜİK, “Dünya Nüfus Günü ,2022”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552>, Erişim Tarihi:28.02.2023

Çocuk hakları ırk, renk, dil, din ayrımı gözetmeden her çocuğun doğuştan sahip olduğu ruhsal, zihinsel, duygusal, cinsel gelişimi tam olarak olgunlaşmayan çocuğu topluma karşı korumak için uluslararası kuruluşlar ve devletlerin iş birliği ile tanınmış temel haklardır. Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile güvence altına alınmıştır. Sözleşmede yer alan çocuk hakları 4 ana grupta toplanabilir. Bu haklar:

“Yaşama hakları; Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören hakları içerir.

Gelişme hakları; Çocuğun yeteneklerinin en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü, bilgi alma hakkı gibi haklardan oluşur.

Korunma hakları; Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çalışma yaşamında; fiziksel, duygusal, cinsel istismar, madde bağımlılığı ve sığınmacı(mülteci) çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır.

Katılma hakları; Çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlama yönelik haklardır. Bu haklar görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, düşüncelerini ifade etme, vicdan ve din özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma haklarıdır.”¹²

2.DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLER

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 16. maddesine göre “Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk ve din bakımlarından hiçbir kısıtlamaya uğramaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir. Evlenme akdi ancak evleneceklerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.” İnsan Hakları Evrensel Bildirisi yetişkin her erkek ve kadına evlenme hakkı ve özgürlüğü tanımıştır. Daha çok gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde görülen çocuk evlilikleri, erken evlilikler ve zorla yapılan evlilikler insan hakkı ihlalidir. Bunlar çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılsa da farklı durumları ifade etmektedir. Çocuk yaşta evlilik, taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu resmi evlilik veya gayri resmi birlikteliği ifade etmektedir.¹³ Birlikteliğin karşı tarafı 18 yaşından küçük olabileceği gibi yetişkin de olabilir. Erken evlilik, taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu veya taraflar 18 yaşından büyük olsalar dahi fiziksel, duygusal, psikolojik, cinsel gelişimini tamamlamamış olmaları veya yaşam seçenekleriyle ilgili bilgi eksikliği nedeniyle evliliğe rıza göstermeye hazır olmamaları durumudur.¹⁴ Erken evlilik, salt çocuk yaşta yapılan evlilik değildir; tarafların evliliğin getireceği sorumlulukları üstlenebilecek düzeyde olmayışını ifade eder. Zorla yapılan evlilik ise taraflardan en az birinin ya da her ikisinin tam ve özgür rızası olmadan gerçekleşen evliliktir.¹⁵

Evlenme iradesi evlenecek olan tarafların serbest ve özgürce aldığı karar sonucu değilse, irade, baskı, şiddet, tehdit, korkutma, zorlama, yıldırma ile sakatlanmışsa zorla evlilik söz konusudur. Çocuk evlilikleri erken evliliğin bir türü olmasının yanı sıra zorla yapılan evliliğin bir türüdür. 18 yaşını doldurmamış bir çocuğun, evlenmenin hukuki anlam ve sonuçlarını kavraması mümkün olmadığı için serbest, bağımsız ve tam bir rıza vermeye ehil olmadığı kabul edilir.¹⁶

Çocuk evlilikleri ile hem Türkiye’de hem de Dünya’da karşılaşılmaktadır ve küresel bir problemidir.¹⁷ İnsan hakkı ihlali, çocuk hakkı ihlali, çocuğa yönelik ihmal ve istismardır. UNICEF’in verilerine göre bugün hayatta olan 650 milyon kadın ve kız çocuğu 18 yaşını doldurmadan evlenmiştir. Kız çocuklarının çocuk yaşta evlilik yaşama oranı erkek çocuklarının yaşama oranından beş kat fazladır.¹⁸ Dünya genelinde çocuk evlilikleri mağdurlarını ezici çoğunlukla kız çocuklarının oluşturduğu görülmektedir. On sekiz yaşından önce evlenen kız çocukları çocuk gelin olarak tanımlanmaktadır. UNICEF’in Mayıs 2022 verilerine göre 2015-2021 yılları arasında Dünya’da 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı %19,15 yaşından önce evlenen kadınların oranı %5, 18 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı ise %3’tür.¹⁹ UNICEF’in Mart 2018 verilerine göre ise 20-24 yaş arası dünya kadın nüfusunun %21’i 18 yaşından önce, %5’i 15 yaşından önce evlenmek durumunda kalmış veya gayri resmi birliktelik yaşamıştır.²⁰ Bu durum göstermektedir ki çocuk evlilikleri cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarındandır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişmekte olan bu oran, İsveç’te %0,4; Kanada, Finlandiya, Fransa’da %0,6; Almanya’da %1,2; İngiltere’de %1,7; Amerika’da %3,9; Azerbaycan’da %12; Afganistan’da %53,7; Nijer’de %61,9’dur.²¹

Türkiye çocuk gelinlerin oranı açısından birçok gelişmiş ülkeye göre oldukça yüksek oranlara sahiptir. Ülkemizde 16 yaşın altında yaşanan birliktelikler resmi olarak kayıt altına alınmadığı için çocuk evliliklerin oranı hakkında net bilgiler yoktur. Türkiye’de 2010-2019 yılları arasında 16-19 yaşında evlenen kadınların oranı %26’dan %16’ya, erkeklerin oranı ise %3’ten %2’ye inmiştir.²² TÜİK’in 2021 yılında yaptığı Türkiye Aile Yapısı Araştırmasında ilk evlenme yaşı incelendiğinde, ilk evliliklerin %36,9’u 20-24 yaş aralığında, %16,5’i 18-19 yaş aralığında, %15’i 18 yaş altında olduğu görülmektedir. Evliliğini 18 yaşın altında yapan kadınların oranı %24,2 iken erkeklerin oranı %4,4’tür.²³ Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının (TNSA) 2018 yılı verilerine göre 20-24 yaş aralığında olan kadınlardan 18 yaşından önce evlendiğini veya bir eş ile birlikte yaşadığını beyan edenlerin oranı %14,7 iken 15 yaşından önce bir eş ile birlikte yaşadığını beyan edenlerin oranı %2’dir.²⁴ TÜİK’in 2022 yılında yaptığı araştırmaya göre 2011-2022 yılları arasında ortalama ilk evlenme yaşı kadınlarda 23,8’den 25,6’ya, erkeklerde 27,1’den 28,2’ye yükselmiştir.²⁵ Bu veriler

¹⁶ Ayşe Elif Uslu Karataş, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 78, Yıl 2020, Sayı 1, s.21-81

¹⁷ Melisa Çelebi Erkalıç ve Birgül Piyal, “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Yapılan Evlilikler”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, Cilt 16, Yıl 2022, Sayı 3, s.632-638

¹⁸ UNICEF Data, “Çocuk Evliliği”, <https://data.unicef.org/topic/gender/child-marriage/>, Erişim Tarihi:04.03.2023

¹⁹ UNICEF Data, “Çocuk Evliliği”, <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>, Erişim Tarihi:04.03.2023

²⁰ Ayşe Elif Uslu Karataş, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 78, Yıl 2020, Sayı 1, s.21-81

²¹ Hilal Özcebe ve Burcu Küçük Biçer, “Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler”, *Türk Pediatri Arşivi*, Cilt 48, Yıl 2013, Sayı 2, s.86-93

²² Melisa Çelebi Erkalıç ve Birgül Piyal, “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Yapılan Evlilikler”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, Cilt 16, Yıl 2022, Sayı 3, s.632-638

²³ TÜİK, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>, Erişim Tarihi:04.03.2023

²⁴ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019).2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.s.49, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf, Erişim Tarihi:14.03.2023

²⁵ TÜİK, “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2022”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-Istatistikleri-2022-49437>, Erişim Tarihi:04.03.2023

¹² Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık,7. Baskı,2020, s.6

¹³ Ayşe Elif Uslu Karataş, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 78, Yıl 2020, Sayı 1, s.21-81

¹⁴ Seda Akço Bilen, “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi”, s.8, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_hukukibilgilerrehber.02.07.21.pdf, Erişim Tarihi:02.03.2023

¹⁵ Melisa Çelebi Erkalıç ve Birgül Piyal, “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Yapılan Evlilikler”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, Cilt 16, Yıl 2022, Sayı 3, s.632-638

Türkiye’de 18 yaşından önce yapılan evliliklerde azalma ve ilk evlenme yaşlarında yükselme olduğunu gösterse de çocuk evlilikleri halen ülkemizde büyük bir sorun olmaya devam etmektedir.

2.1.Çocuk Evliliklerinin Nedenleri

Sosyoekonomik Nedenler: Ailenin ekonomik durumunun kötü olması, nüfusun fazlalığı gibi nedenlerle kız çocukları bir yük olarak görülmekte ve evlendirilirken alınan başlık parasının aileye ekonomik kazanç sağladığı düşünülmektedir. Yoksulluk ile çocukların erken yaşta evlendirilme sıklığı arasında doğru orantı vardır. Türkiye Aile Yapısı Araştırmasının (TAYA) 2006 yılı sonuçlarına göre evliliklerin %16’sı başlık parası yoluyla gerçekleşmiştir. Kentte yaşayanların %14’ü, kırsalda yaşayanların %25’i başlık parası ile evlenmiştir.²⁶

Eğitim Durumu: Eğitimsiz ya da eğitim düzeyi düşük olan ailelerde çocuk evlilikleri daha çok görülmektedir. Ailenin kısıtlı ekonomik kaynakları erkek çocukların eğitime harcanmakta kız çocukları ise ergenlik dönemine girerken evlendirilmektedir.²⁷ Bu ailelerin çocuklarının da eğitim düzeyi düşük olmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça kişinin evlenme yaşı yükselmektedir. TAYA’ nın 2006 yılı verilerine göre 18 yaş altında evlilik yapan bireylerden % 48’inin okuryazar olmadığı, %6’sının ise lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim yaptıkları görülmektedir.²⁸

Aile İçi Şiddet: Aile içi şiddet, huzursuz ve sevgisiz aile ortamı, baskı, küçük yaşta anne veya babadan birini kaybetmek sonucu üvey anne veya baba ile yaşamak durumunda kalmak²⁹ gibi nedenler çocuk yaşta evliliklere yol açmaktadır. Çocuk için evlilik bir kurtuluş yolu olarak görülmekte fakat çoğu zaman evlendiği ailede de bu durumlarla karşılaşmaktadır.

Gelenek, Görenek ve Dini İnançlar: Çocuk evliliklerinin bir diğer sebebi gelenek, görenek ve dini inançların yanlış yorumlanmasıdır. Katı ataerkil aile yapısına sahip geleneksel ailelerde, kız çocukları kendilerine belirli bir süre için emanet edilmiş bir varlık olarak görülmekte ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğu düşünülmektedir.³⁰ Kız kendi ailesinin evinde misafir olarak görülmekte, erkek aileleri de kocaya itaat ve eve uyumu kolay olsun diye küçük yaşta çocuk gelin almak istemektedir.

Toplumsal Baskı: Akrabaların, arkadaşların genç kızlara yönelik “evde kalırsın”, “bahtın kapanır”, “yaşın geçerse kimse almaz seni, bir an önce evlen çocuk yap”³¹ gibi söylemleri henüz ergenlik döneminde olan ve gelişimini tamamlamayan kız çocuklar üzerinde büyük bir olumsuz etki bırakmaktadır. Türkçede erken evlilikleri teşvik eden birçok atasözü bulunmaktadır. Bu atasözlerine şu örnekler verilebilir:

“Kız beşikte, çeyiz sandıkta”,

“On beşindeki kız ya erdedir, ya yerde”,

“Demir tavında, dilber çağında”,

“Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır”³².

Mülkiyet Unsuru: Aile mallarının aile içinde kalması için akrabaların birbirleriyle yaptığı evliliklerin nedenlerinden biridir.³³ Miras paylarının aile dışına çıkmasını engellemek için çocuk evlilikleri yapılmaktadır. Mülkiyet unsuru ve kültürel örüntüye göre ortaya çıkan farklı evlilik türleri, çocuk evliliklerini kapsamaktadır. Bu evlilik türlerinden bazıları; berdel, beşik kertmesi, başlık parası evliliği, kan bedeli evliliği, kuma evliliği, levirat, sororat ve akraba evliliğidir. Berdelde bir aile oğluna gelin almak için kendi kızını yaşı küçük olsa bile feda etmekte ve böylece iki aile kız çocuklarını bir mal gibi değiş tokuş etmektedir.³⁴ Beşik kertmesi, iki ailenin dostluklarının ilerde de sürmesi için çocuklarını beşikteyken nişanlamalarıdır.³⁵ Başlık parası, gelinin ailesinin, gelin evlilik yaşına gelene kadar bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması karşılığında damattan talep ettiği para veya maldır. Bazı bölgelerde başlık parası süt hakkı ya da parası olarak da adlandırılır. Kan bedeli evliliği, öldürülen kişinin ailesine kan bedeli olarak para ve mal yanında kızların da verilmesidir.³⁶ Kuma evliliği, erkeğin ilk karısı dışında başka bir veya birden fazla kadınla resmi evlilik yapmadan³⁷ genellikle dini nikahla birliktelik yaşamasıdır. Levirat, ölen kardeşin karısının bekar olan erkek kardeşle ya da kardeş evli olsa bile ikinci eş olarak evlendiği evlilik türüdür.³⁸ Sororat, erkeğin karısı öldüğü zaman karısının bekar olan kız kardeşiyle evlilik yapmasıdır.³⁹

Savaşlar ve İltica: Savaşlar neticesinde birçok insan yaşadığı toprakları terk etmekte ve iltica ettiği ülkeleri sosyolojik ve toplumsal olarak etkilemektedir. Suriye’de yaşanan olaylar neticesinde Nisan 2011 tarihinden sonra Türkiye’ye büyük kitleler halinde gelen Suriyeliler Türkiye’de çocuk evliliklerinin oranını arttırmıştır.⁴⁰

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Ailelerin korumacı cinsiyetçilik düzeyleri çocuk evlilikleri oranını arttırmaktadır. Aileler kızlarının evlilikten önce cinsel birliktelik ve gebelik yaşamasını istemediği için bir an önce evlendirmektedir. Toplumda kadın zayıf olduğu için namusunu koruyamaz bu yüzden bir

³²Nevin Güngör Ergan, “Türk Atasözlerinde ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, <https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php>, Erişim Tarihi:05.03.2023

³³Hasan Yüksel ve Mesude Yüksel, “Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Yıl 2014, Sayı 2, s.1-24

³⁴TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.24, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³⁵TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.25, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³⁶TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.25, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³⁷TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.25, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³⁸TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.25, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³⁹TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.25, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

⁴⁰Ayşe Elif Ulusu Karataş, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”, İstanbul Hukuk Mecmuası, Cilt 78, Yıl 2020, Sayı 1, s.21-81

²⁶T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006, s.48, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/taya2006.pdf,Erişim Tarihi:04.03.2023

²⁷TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.23, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

²⁸Hasan Yüksel ve Mesude Yüksel, “Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Yıl 2014, Sayı 2, s.1-24

²⁹TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.24, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³⁰TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.22, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

³¹TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.24, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:04.03.2023

erkeğin himayesine sokulmalı ve böylece cinsel taciz ve şiddetten korunmuş olur şeklinde bir algı vardır.⁴¹

2.2.Çocuk Evliliklerinin Sonuçları

Kız çocukları okulu terk etmek zorunda kalmakta ve eğitim şansları ellerinden alınmaktadır. Eğitim hayatına katılamadıkları için iş hayatları da olmamakta, ekonomik olarak eşe bağımlı hale gelmektedirler. Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın 2021 yılı verilerine göre eğitimi evlenme veya nişanlama nedenlerinden dolayı bırakan kadınların oranı %7,1 iken erkeklerin oranı %0,9'dur.⁴²

Aile içi şiddet normal evliliklere göre daha sık görülmektedir. Bangladeş'in kırsal bölgesinde yaşayan 15-19 yaş arası genç kızların %48'i son on iki ay içinde eşleri tarafından fiziksel, cinsel veya her iki şiddete maruz kalmıştır.⁴³

Çocuk gelinler aileden, yakın çevresinden uzaklaştırılmakta ve okuldan alınarak sosyalleşmelerine engel olunmaktadır. Ergenlik döneminde kazanılması gereken sosyal beceriyi edinemeyerek içe kapanmaktadır.⁴⁴

Eşinin ailesinin yaşadığı kalabalık bir eve gelin gitmekte, kayınpeder ve kayınavideye hizmet etmekte, onlar tarafından baskılara maruz kalmaktadır.⁴⁵

Bu çocukların gebeliği önleyici yöntem hakkında bilgileri yoktur; istenmeyen ve riskli gebelik yaşama riski daha yüksektir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının 2018 verilerine göre 15-19 yaş arasındaki evli kadınların aile planlaması yöntemlerini kullanımı %36'dır.Evli olan 15-49 yaş arasındaki kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanım oranı %70'tir.⁴⁶ On sekiz yaş öncesinde üreme sistemi gelişimini bütünüyle tamamlamadığı için bu dönemde yaşanan cinsel birliktelikler sonucunda kanama, kansızlık, hipertansiyon, bel çukurunda düzleşme gibi sağlık problemleriyle karşılaşmaktadır.⁴⁷ Ayrıca HIV, Hepatit B, bel soğukluğu, frengi gibi cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara yakalanma riski daha yüksektir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının 2018 verilerine göre adolesan dönemde olan kadınların yaklaşık % 4'ü çocuk doğurmaya başlamıştır, % 3'ünün 1 canlı doğumu vardır, % 1'i ise ilk çocuğuna gebedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 verilerine göre adolesan dönemde olan kadınların oranı % 5 iken 2018'de bu oran % 4'e gerilemiştir.⁴⁸ Fiziksel olarak çocuk doğurmaya hazır olmayan genç kızların yaşadığı gebelikler çoğu zaman düşüklere, bebek ölümlerine ve hatta anne ölümlerine yol açmaktadır.

⁴¹ Meryem Kaynak Malatyalı, “Türkiye’de Çocuk Gelin Sorunu”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, Cilt 2, Yıl 2014, Sayı 3, s.27-38

⁴² TÜİK, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021”, [⁴³ Perran Boran et. al., “Çocuk Gelinler”, *Marmara Medical Journal*, Cilt 26, Yıl 2013,Sayı 2,s.58-62](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813#:~:text=E%C4%9Fitime%20devam%20etmek%20istemmesine%20ra%C4%9Fmen%20(%C3%BCniversite%20dahil)%20e%C4%9Fitimini%20yar%C4%B1da%20b%C4%B1rakan,%10%2C6%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC., Erişim Tarihi:12.03.2023</p>
</div>
<div data-bbox=)

⁴⁴ Meryem Kaynak Malatyalı, “Türkiye’de Çocuk Gelin Sorunu”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, Cilt 2, Yıl 2014, Sayı 3, s.27-38

⁴⁵ Güliz Uluç, Alper Erçetingöz ve Bilal Süslü, “Hukuki ve Toplumsal Boyutuyla Çocuk Gelin Olgusu ve 2010 Sonrası Türk Sinemasının Çocuk Gelinleri”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Yıl 2018, Sayı 4,s.75-94

⁴⁶ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019).2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, s.84, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf, Erişim Tarihi:14.03.2023

⁴⁷ Meryem Kaynak Malatyalı, “Türkiye’de Çocuk Gelin Sorunu”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, Cilt 2, Yıl 2014, Sayı 3, s.27-38

⁴⁸ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019).2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, s.59, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf, Erişim Tarihi:14.03.2023

Çocuk evlilikleri, evliliğin gerektirdiği ağır sorumlulukları kaldıramayan kız çocuklarının ruhsal bozukluklar yaşamasına sebep olmakta ve intiharları da beraberinde getirmektedir.⁴⁹

3.ULUSLARASI MEVZUATTA ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÖNLENMESİ

3.1.İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oylama sonucu kabul edilmiştir. Türkiye de olumlu oy kullanan devletler arasındadır. Bağlayıcı bir etkisi yoktur, tavsiye niteliğindedir;⁵⁰ insanın sırf insan olmasından kaynaklanan haklarını hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanlara tanır ve bu hakları korur. Bildirinin 16. maddesi “Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk ve din bakımlarından hiçbir kısıtlamaya uğramaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir. Erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptir. Evlenme akdi ancak evleneceklerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.” diyerek evlenmenin kadın ve erkeğin tam ve özgür rızasıyla gerçekleşeceğinden bahsetmiştir. Böylece 18 yaşını doldurmamış bir çocuk serbest ve tam bir rıza vermeye ehil olmadığından evlenme akdini gerçekleştiremeyecektir.

3.2.Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme

Köleliğe Karşı Sözleşme ile 1926 yılında devletlere, kölelik ve köle ticaretinin yasaklanması için yükümlülükler getirilmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 1956 yılında kabul edilen “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşme”, Türkiye’de 1963 yılında usulüne uygun olarak onaylanmıştır. 1926 tarihli sözleşmedeki kölelik tanımını ek sözleşme ile genişletilmiş ve kadının rızası olmadan zorla yapılan evlilikler ve çocukların kullanılması köleliğe benzer uygulamalar olarak kabul edilmiştir.⁵¹

Sözleşme’nin 1/c maddesinde köleliğe benzer uygulamalar sayılmıştır. Bunlar; kadının reddetme hakkı olmadan nakdi veya aynı bir bedel karşılığında evlendirilmesi veya evlendirilme vaadinde bulunulması, kadının kocasının veya kocasının ailesinin veya kocasının aşiretinin kadını ivaz karşılığında veya sair şekilde üçüncü bir kişiye devretme hakkına sahip olması, kocasının ölümü üzerine kadının miras yoluyla üçüncü şahsa devredilmesidir.⁵² Bu maddede yer alan nakdi bedel başlık parası, aynı bedel berdel evliliği, kocasının ölümüyle kadının mirasla devredilmesi ise levirat⁵³ gibi geleneksel evlilik türlerine benzemektedir. Sözleşme’nin 1/d maddesinde ise çocuk veya 18 yaşından küçük ayırt etme gücüne sahip bir kimsenin, şahsını veya iş gücünü istismar maksadıyla bir bedel karşılığı veya bedelsiz olarak

⁴⁹ Bkz.: CNN Türk, “Adıyaman’da ‘Çocuk Gelin’ İntihar Etti”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/adiyaman-da-cocuk-gelin-intihar-etti>, Erişim Tarihi:14.03.2023

⁵⁰ Rona Aybay, “Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi”, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/iheb.pdf>, Erişim Tarihi:14.03.2023

⁵¹ Ashıhan Doğan Köroğlu, “En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları” (Danışman: İlkunr Yüksel Kaptanoğlu), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, s.29

⁵² Muzaffer Karaaslan, “Kölelik Yasağının Tarihsel Gelişimi”, *Yaşar Hukuk Dergisi*, Cilt 4, Yıl 2022, Sayı 1, s.60-81

⁵³ Ashıhan Doğan Köroğlu, “En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları” (Danışman: İlkunr Yüksel Kaptanoğlu), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, s.29

üçüncü kişiye devretmek kölelik benzeri uygulama sayılmıştır.⁵⁴ Sözleşme’nin 2.maddesi taraf devletlere evlenme için asgari bir yaş tespit etme, evlenmek için eşlerin rızasının aranması için usul takibi yapması yükümlülüğünü getirmiştir.

3.3.Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 7 Kasım 1962’de imza ve onaya açılan sözleşme,9 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme’nin 1. maddesi, hiçbir evliliğin her iki tarafın tam ve özgür rızası olmadan gerçekleştirilemeyeceğini, evlenme akdinin şahitlerin huzurunda ve nikah kıymaya yetkili merci tarafından yapılması gerektiğini; Sözleşme’nin 2. maddesi taraf devletlere evlilik için asgari yaşı belirlemesini ve bu yaştan altındaki bir kimsenin ancak ciddi gerekçelerle tanınan yaş muafiyeti haricinde evlilik akdedemeyeceğini; Sözleşme’nin 3. maddesi ise evliliklerin yetkili merci tarafından resmi sicile kaydedilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

3.4.Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Sözleşme 16 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye’de 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanmıştır. Taraf devletlere, eğitim hakkı, yeterli bir yaşam standardı hakkı, sağlık hakkı, bilim ve kültür hakkı sağlamak yükümlülüğünü getirmiştir. 10. maddesi, evlenmenin buna istekli eşlerin özgür rızası ile yapılacağını, çocukların yararına özel koruma tedbiri alınması gerektiğini ve çocukların sosyal sömürüden korunması gerektiğini belirtmiştir.

3.5.Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Sözleşme, 16 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmış ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiş; Türkiye’de 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanmıştır. Taraf devletlerce, yaşama hakkı, din özgürlüğü, barışçıl toplantı özgürlüğü, seçim hakkı, adil yargılanma hakkı dahil sivil ve siyasal haklarına saygı göstermelerini taahhüt etmektedir. 23. Maddesi, evlenebilecek yaşta bulunan kadın ve erkeğe eşlerin tam ve özgür rızası dahilinde evlenme hakkı tanımıştır. Eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu sözleşmede belirtilmiştir.

3.6.Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilerek 3 Eylül 1981 tarihinde; Türkiye’de ise 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. CEDAW’ın temel amacı 3. maddede “kadının tam gelişimini ve ilerlemesini sağlamak” olarak belirtilmiştir.⁵⁵ 5. madde taraf devletlere, kadın ve erkek cinsinin birbirine üstünlüğü olmadığını, buna izin veren tüm ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması yükümlülüğünü getirmiştir. Bu, kadın-erkek eşitliğini sağlamak için, yasal önlemlerin yanında geleneksel ve diğer uygulamalarda ayrımcılığı ortadan kaldırmak yönünde etkili bir sözleşme olduğunun göstergesidir.⁵⁶ Aile İçi Eşitlik

başlıklı 16. maddesi konumuz bakımından önemlidir. Bu maddenin 1. Fıkrası taraf devletlere, kadın ve erkeğe özgür olarak eş seçme ve serbest, tam bir rıza ile evlenme hakkı ve evlilik süresince eşit haklara sahip olma hakkını sağlama yükümlülüğü getirmiştir. Sözleşme’nin 2. fıkrası ise “Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.” diyerek çocuk evliliklerine dikkat çekmiştir. CEDAW’ın, çocuk tanımını yapmamış olması nedeniyle çocuk evliliklerinin bilinmezliği ve evlenme için asgari yaşı belirlememiş olması eksiklik olarak değerlendirilebilir.⁵⁷

3.7.Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Sözleşme 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve onay belgelerinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinin ardından 4 Mayıs 1995 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Çocukların korunmasına ilişkin ilk uluslararası metin, 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından onaylanan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’dir. Beş maddeden oluşan Bildirge çocuğun barınma, beslenme, eğitim, gelişim, korunma gibi haklarına yer vermiştir. Ülkemizde 1931 yılında Atatürk tarafından imzalanarak kabul edilmiştir.⁵⁸ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1959 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi 10 maddeden oluşmaktadır. Bildirge ırk, renk, dil, din, cinsiyet vb. ayrımı yapmadan her çocuğa haklar tanımıştır. Çocuğun bedensel, zihinsel, manevi olarak gelişmesi ve korunması, zorunlu ve ücretsiz eğitim hakkı alması, çocuğun uygun bir yaş sınırına gelmeden çalıştırılmaması gerektiği Bildirgede yer almıştır. Bildirge’nin 10. maddesi çocuğun alım-satım konusu olamayacağını, çocuğun her türlü ihmal, zulüm ve sömürüye karşı korunması gerektiğini belirtir. Çocuk yaşta yapılan evlilikler kız çocukları için zulüm, cinsel sömürü olduğu için çocuk evliliklerinin bu maddenin ihlali olduğu açıkça görülmektedir.

1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, kapsamlı düzenlemeleri ile çocuk hukukunun dağınık mevzuatının anayasası⁵⁹ olmuştur. Çocuk hakları en geniş anlamda bu sözleşmede yer almıştır. Sözleşme 18 yaşına kadar her insanı çocuk kabul ederek çocuğun yüksek yararını gözetmiş, Dünya üzerindeki tüm çocuklara görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı, düşünce, vicdan, din özgürlüğü, dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğü, ilköğretim için zorunlu ve parasız eğitim hakkı, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkı vb. birçok hak tanımıştır. Doğrudan söz edilmese de 18 yaşından küçük bir çocuğun evlenmeye rıza vermeyeceği kabul edildiğinden, çocuk evliliklerinde taraf olan çocuğun sözleşmede yer alan birçok hakkı ihlal edilmiş olmaktadır. Taraf devletlere çocuğu, 19. madde ile anne-babası ya da yasal vasisinin yanındayken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal veya

⁵⁴ Muzaffer Karaaslan, “Kölelik Yaşamının Tarihsel Gelişimi”, Yaşar Hukuk Dergisi, Cilt 4, Yıl 2022, Sayı 1, s.60-81

⁵⁵ Gülay Arslan, “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 62, Yıl 2004, Sayı 1-2, s.3-43

⁵⁶ Gülay Arslan, “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 62, Yıl 2004, Sayı1-2, s.3-43

⁵⁷ Aslıhan Doğan Köroğlu, “En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları” (Danışman: İlkur Yüksel Kaptanoğlu), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, s.33

⁵⁸ Rabia Dirican, “Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları”, Çocuk ve Gelişim Dergisi, Cilt 2, Yıl 2018, Sayı 2, s.51-62

⁵⁹ Zeynep Uğurlu ve İpek Aksoy Gülsen, “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Yıl 2014, Sayı 1, s.1-24

ihmkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar veya kötü muameleye karşı; 34. madde ile her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı korunma yükümlülüğü getirmiştir.

3.8.CEDAW Komitesi'nin 21 Sayılı Tavsiye Kararı

CEDAW Komitesi 1994 yılında “Evlilik ve Aile İçi İlişkilerde Eşitlik” başlıklı 21 sayılı tavsiye kararını oluşturmuştur. 1994 yılı, BM Genel Kurulu ve 44/82 sayılı kararı ile Uluslararası Aile Yılı ilan edilmiştir. Komite bu ilanla kadınların aile içindeki temel haklarına uymanın önemini vurgulamak istemiştir. CEDAW Sözleşmesi'nin 9,15,16. maddelerini inceleyerek kadının serbest ve tam bir rızayla evlenme hakkını vurgulamış; raporlarında bazı ülkelerde kadınların adet, dini inanç ya da belirli bir grubun etnik kökenine dayanarak veya başlık parası, yoksulluk ve maddi güvenlik kaygılarıyla evlenmeye zorlandığını belirterek, taraf devletlere, evlenme hakkını yasalarla koruma altına alma ve yürürlüğe koyma yükümlülüğü getirmiştir. Ayrıca çocuk doğurmaya iten koşullar neticesinde eğitim, istihdama erişim hakkı engellenen kadınlar üzerinde bu sorumluluklar haksız iş yükü oluşturmaktadır. Ayrıca Komite, kadınlara doğum kontrol yöntemleri, cinsel eğitim ve aile planlaması hakkında bilgi vermeyi temin etmiştir.

Çocuk nişanlanmaları, evlilikleri, evlenme asgari yaşı, evliliklerin resmi sicile kaydı konularını CEDAW Sözleşmesi'nin 16. Maddesinin 2. fıkrasında yer almaktadır. Komite, 14-25 Haziran 1923 tarihlerinde Viyana'da gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansında kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programını ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin, “18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ifadesini göz önünde bulundurarak kadın ve erkek için evlenme asgari yaşını 18 olarak belirlemiştir. Evliliğin büyük sorumluluklar getireceğini ve bu nedenle tam ehliyetli olmayan kişilerin evlenmelerine müsaade edilmemesi gerektiğini aksi halde yapılan evliliklerin çocuğun eğitim, sağlık ve ekonomik özgürlüğüne ciddi zarar verebileceğini belirtmiştir.⁶⁰ Ülkelerde kadın ve erkek için uygulanan farklı evlenme yaşlarının yürürlükten kaldırılmasını, kız çocuklarının evlenmeleri için aileleri adına verilen taahhütlerin başta Sözleşme olmak üzere kadının evlenme hakkını da ihlal ettiğini ve medeni hukuka, adetlere veya dini hukuka göre yapılan evliliklerin kayıt altına alınması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Taraf devletleri CEDAW Sözleşmesi'nin 9,15,16. maddelerine getirilen çekinceleri kaldırmaya davet etmektedir.

3.9.Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, 4-15 Eylül 1995 tarihinde Pekin'de toplanarak Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nu kabul etmiştir. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, kız çocukları ve kadınların insan haklarının, tam uygulanmasının güvence altına alınmasını taahhüt etmekte; bu hak ve özgürlüklerin korunmasına karşı etkili önlemler almakta kararlı olduklarını ifade etmektedir. Deklarasyona göre, Dünya'da halen kız çocukları, ayırım ve şiddete maruz kalarak beslenme, eğitim, sağlık gibi haklarına ulaşmada zorluk çekmekte ve cinsel, ekonomik istismarın çeşitli türlerine, kadının cinsel organına zarar verme, pedofili, enseste maruz kalmakta, fahişeliğe zorlanmakta ve çocuk evlilikleri de dahil olmak üzere erken yaşta evliliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Ergenlik çağındaki çocukların cinsel eğitime ilişkin hizmet ve danışmanlığa ulaşamamaları sonucunda ortaya çıkan erken gebelik ve cinsel yolla bulaşan

⁶⁰ Aşlıhan Doğan Köroğlu, “En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları” (Danışman: İlknur Yüksel Kaptanoğlu), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, s.33

hastalıklar ölümcül sağlık risklerine yol açmaktadır. Her yıl 15-19 yaş grubunda olan 15 milyondan fazla kız çocuğunun erken gebelik sonucu doğum ve erken annelik nedeniyle iş gücüne katılamadıkları belirtilmektedir. 1990 yılında 81 milyon kız çocuğunun ilkokula ulaşabilme imkanının olmaması, geleneksel tutumlar, erken evlilikler, ergenlik çağı hamilelikleri, toplumdaki cinsiyet eşitsizlikleri vb. nedenlere bağlanmaktadır. Hükümetlerce evliliğin, tarafların tam ve özgür rızasıyla gerçekleşmesi için yasal önlemler almak, evlenmek için asgari yaş sınırını belirlemek ve uygulamak, gerekirse asgari evlilik yaşını yükseltmek şeklinde düzenlemelerin yapılmasını sağlamaları gerekliliği ifade edilmektedir.

3.10.Pekin+5 Siyasi Bildirgesi ve Sonuç Belgesi

New York'ta bulunan Birleşmiş Milletler merkezinde 5-9 Haziran 2000 tarihinde yapılan “Kadın 2000: Yirmi Birinci Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” başlıklı özel oturumda, 1995 yılında Pekin'de toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda devletlerin vermiş olduğu taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği incelenmiştir.⁶¹ Özel oturuma katılan resmi heyette Türkiye tarihinde ilk defa bağımsız kadın kuruluşları tarafından demokratik olarak seçilen ikisi İstanbul'dan ikisi Ankara'dan temsilcileri bulunmuştur.⁶² Toplantı sonunda oy birliğiyle “Siyasi Bildirge” ve “Sonuç Belgesi” kabul edilmiştir. Sonuç Belgesinde zorla evlendirme, evlilik içi tecavüz ve namus suçları kadına karşı şiddet olarak tanımlanmıştır. “Namus suçları” ve “zorla evlendirme” ilk defa uluslararası bir anlaşma metnine girmiştir.⁶³

3.11.Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 25 Mayıs 2000 tarihinde kabul edilmiş, 18 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 8 Eylül 2000 tarihinde imzalanmış ve 19 Eylül 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁶⁴ Protokol çocuk satışı, çocuk pornografisi, çocuk fahişeliğini önlemek için gerekli yasal düzenlemeleri yapmaları, sosyal politika ve programları uygulamaları ve mağdur olan çocukları topluma geri kazandırmaları için taraf devletlere yükümlülükler getirmiştir. 2. maddesinin a fıkrası; çocuk satışı, herhangi bir kişi ya da grup tarafından ücret veya herhangi başka bir şey karşılığında çocuğun devredilmesidir diyerek geleneksel evlilik türlerinden olan berdel ve başlık parasıyla evlenmenin de madde kapsamına girdiğini açıkça göstermektedir.

3.12.Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)

İspanya'nın Lanzarote Adası'nda 25 Ekim 2007 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Sözleşmeyi 25 Ekim 2007 tarihinde imzalamış ve 10 Eylül 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁶¹ Ela Anıl et al., “Pekin+5: Birleşmiş Milletler'de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri”,2001

⁶² Ela Anıl et al., “Pekin+5: Birleşmiş Milletler'de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri”,2001

⁶³ Ela Anıl et al., “Pekin+5: Birleşmiş Milletler'de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri”,2001

⁶⁴ İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/125-cocuk-haklarna-dair-sozlesmeye-ek-cocuk-sats-cocuk-fahiseliği-ve-cocuk-pornografisi-ile-ilgili-ihiyari-protokol/#:~:text=Protokol%2C%20Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20Genel%20Kurulu,8%20Eyl%C3%BCl%202000%20tarihinde%20imzalam%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r., Erişim Tarihi:17.03.2023>

Amacı, çocukların cinsel sömürü ve istismarını engellemek ve buna maruz kalan çocukların haklarını korumak için ulusal ve uluslararası iş birliği yapmaktır. Sözleşme’nin 18. maddesi cinsel istismarı şöyle tanımlamıştır; yasal erginlik yaşına gelmeyen çocukla cinsel faaliyette bulunmak, zor, güç, tehdit kullanarak veya çocuk üzerinde yetki, etki, güven kullanarak, çocuğun beden veya ruh bakımından kendini savunamayacak olduğu durumdan yararlanarak yapılan her türlü davranıştır. Aynı maddenin 2. fıkrası taraf devletlerden, çocukla cinsel faaliyette bulunmanın yasak olduğu bir yaş sınırı belirlemesini istemiştir. Sözleşme’nin 25. maddesi ise taraf devletlerden, sözleşmede belirlenen herhangi bir suçun işlenmesi halinde yargı yetkisinin geniş tutulması için yasal ve diğer tedbirleri almalarını istemiştir.⁶⁵

3.13.Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İç Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 7 Nisan 2011 tarihinde Strazburg’ta onaylanmıştır.⁶⁶ Sözleşme 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açıldığı için “İstanbul Sözleşmesi” olarak anılmaktadır. Türkiye’de 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalanmış ve 2014 yılında yürürlüğe girmiştir.⁶⁷ Amacı 1. maddede şöyle ifade edildiği üzere; kadına karşı yapılan her türlü şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak, kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve uluslararası iş birliğini arttırmaktır. On sekiz yaşın altında olan kız çocuklarının sözleşme hükümlerinden yararlanması maksadıyla, “Tanımlar” başlıklı 3. maddenin f bendinde kadın terimi genişletilerek 18 yaşın altındaki genç kızları da kapsayacağı ifade edilmiştir. “Zorla Evlendirmelerin Doğuracağı Hukuki Sonuçlar” başlıklı 32. maddesinde taraf devletlere, zorla yapılan evliliklerin hükümsüz sayılabilmesi için yasal veya diğer tedbirleri mağdura herhangi bir idari veya parasal yük getirmeden sağlama yükümlülüğünü getirilmiştir. Çocuk evlilikleri, zorla yapılan evlilik türlerinden biri olduğu için bu madde kapsamına girmektedir. “Zorla Yapılan Evlilikler” başlıklı 37.maddesinin 1. fıkrasında taraf devletlere bir yetişkini veya çocuğu kasıtlı olarak evliliğe zorlayan kişilerin cezalandırılması için yasal ve diğer tedbirleri almaları, 2. fıkrası ise çocuğu veya yetişkini oturduğu ülkeden başka ülkeye zorla evlenmek için götüren kişiyi cezalandırmak için yasal ve diğer tedbirleri almaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁶ maddede ise suçun çocuğa karşı veya onun huzurunda işlenmesi ağırlatıcı neden olarak görülmüştür. Türkiye 20 Mart 2021 tarihinde 3718 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile sözleşmeden çekilmiştir.⁶⁸

4.ULUSAL MEVZUATTA ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÖNLENMESİ

4.1.Anayasa

Anayasa, normlar hiyerarşisinde en üst basamakta bulunan ve dolayısıyla kanunlardan daha zor değiştirilebilen hukuk kurallarının bütünüdür.⁶⁹ Bir hukuk düzeninde mevcut olan normlar rastgele bir şekilde sıralanmazlar, normlar arasında bir hiyerarşi yani altlık ve üstlük ilişkisi vardır. Alt basamakta

olan norm, geçerliliğini üst basamaktaki norma borçludur ve ona uygun olmak zorundadır.⁷⁰ Dolayısıyla kanunlar, cumhurbaşkanlığı kararnameleri, eski dönemden kalan kanun hükmünde kararname ve tüzükler, yönetmeliklerin anayasaya uygun olmaları zorunludur. Türkiye’de önemli bir sorun olan çocuk gelin olgusu anayasada doğrudan yer almasa da çocuk evliliklerinin mağdurları olan çocuk ve kadınlar ile ilgili anayasada birçok hüküm düzenlenmiştir. Anayasamızın ilgili maddeleri aşağıda açıklanmıştır.

10. maddesinin “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” hükmü ile Devlet, cinsiyete dayalı ayrımcılık sonucunda başlık parası ve berdel ile evlendirilen kadın mağdurlar için tedbirler almak ve engellemek zorundadır. 2010 yılında 5982 sayılı Anayasa değişikliği ile 10. maddeye “Çocuklar için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” ibaresi ile çocukları korumak ve gelişimlerini sağlamak için alınacak tedbirler ile pozitif ayrımcılık benimsenmiştir.

12. maddesinde “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.” ifadesiyle çocuk hak ve hürriyetlerini tanımaktadır.

“Ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41. maddesinin, “Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” hükmü ile çocukları korumak için Devletin tedbir alacağını belirtmiş ve kenar başlığında yer alan “çocuk hakları” kavramı Anayasada yer almıştır.2010 yılında 5982 sayılı anayasa değişikliği kanunu ile 41. maddenin “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” hükmü ile devlet, bir çocuk istismarı olan çocuk evliliklerine karşı çocukları korumak için tedbirler alma ödevini yüklenmiştir.

42. maddesinde “Kimse, eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.” hükmü ile çocuk gelinlerin ellerinden alınan eğitim haklarına vurgu yapılmaktadır.

90. maddesinin beşinci fıkrasına göre “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” ifadesiyle çocuk haklarını korumak için yapılan uluslararası sözleşmeler, Türk hukuk sisteminin parçası haline gelmektedir.

“İnkılap kanunlarının korunması” başlıklı 174. maddesi resmi evliliklerin TMK uyarınca resmi memur önünde yapılması gerekliliğinden söz etmektedir.

⁶⁵ Seda Akço Bilen, “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi”, s.56, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclef indmkaj/https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_hukukibilgilerrehber.02.07.21.pdf, Erişim Tarihi:02.03.2023

⁶⁶ Aslıhan Doğan Köroğlu, “En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları” (Danışman: İlknur Yüksel Kaptanoğlu), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, s.37

⁶⁷ Meryem Hazal Çamurcu, “İstanbul Sözleşmesi: Türkiye’de İç Hukuka Etkisi ve Toplumun Tepkisi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 79, Yıl 2021, Sayı 4, s.63-106

⁶⁸ Meryem Hazal Çamurcu, “İstanbul Sözleşmesi: Türkiye’de İç Hukuka Etkisi ve Toplumun Tepkisi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 79, Yıl 2021, Sayı 4, s.63-106

⁶⁹ Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım,12. Baskı, 2020, s.51

⁷⁰ Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım,12. Baskı,2020, s.51

4.2. Türk Medeni Kanunu

Kişinin kendi fiilleriyle hak edinebilmesi ve borç altına girmesi iktidarı olarak tanımlanan fiil ehliyetinin üç koşulu vardır; ayırt etme gücüne sahip olma, kısıtlı olmama ve ergin olmaktır. Türk Medeni Kanunu 11. maddesine göre “Erginlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar.” TMK 16. maddesine göre ise “Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcinin rızası olmadıkça kendi işlemleriyle borç altına giremezler.”

Türk Medeni Kanunu’nda fiil ehliyetinden farklı olarak düzenlenen evlenme ehliyeti; yaş, ayırt etme gücü ve yasal temsilcinin izni olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. TMK 124. maddesine göre “Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.” demek suretiyle erginlik yaşından küçük bir yaşı evlenme yaşı olarak öngörmüştür. Yasal temsilcinin izni olmadan borçlanma niteliğindeki bir satış sözleşmesi yapamayan küçüğün, yasal temsilcinin rızasıyla evlenebilmesi tutarlı değildir.⁷¹ Ergin olmayan kişinin kendisini maddi ve manevi yönden ağır sorumluluklar altında bırakacak olan evlilik sözleşmesini yapmasına imkan tanıyan bu madde, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, CEDAW ve TMK’nun kaynağı olan İsviçre Medeni Kanunu ile uyumlu değildir.⁷² Nitekim, İsviçre Medeni Kanunu erginlik yaşı ile evlenme yaşını, 18 yaşın doldurulması olarak belirlemiştir.⁷³ Türk Medeni Kanunu ise erginlik yaşını 18 yaş, olağan evlenme yaşını 17 yaş, olağanüstü evlenme yaşını 16 yaşın doldurulması olarak belirlemiştir. Türkiye’nin taraf olduğu birçok uluslararası sözleşmede evliliğin tarafların tam ve özgür rızasıyla kurulacağı ifadesi yer almaktadır. Fakat henüz 18 yaşını doldurmamış bir bireyin evlenmenin anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olmayacağından hareketle, verdiği rızanın tam ve özgür olamayacağı açıktır.

1926 tarihli 743 sayılı Medeni Kanun’da evlenme yaşı kadın için 17, erkek için 18 olarak belirlenmiştir.⁷⁴ Ancak Türkiye’de erken evlenme geleneğinin oluşu ve İslam Hukukuna göre buluğa eren kişinin evlenmesinin mümkün görülmesi⁷⁵ gibi sebepler ile evlenme yaşı ülkenin gerçeklerine uymamış ve ilgili hüküm 1938 yılında evlenme kadın için 15, erkek için 17 ve olağanüstü evlenme yaşı kadın için 14, erkek için 15 yaş olarak değiştirilmiştir. 1 Ocak 2002’de kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile kadın-erkek için olağan evlenme yaşı 17 yaşın doldurulması olarak belirlenmiştir. İlgili hüküm kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olumlu bir düzenleme olsa da erginlik yaşı ile evlenme yaşının aynı olmaması sonucunda çocuk evliliklerinin önüne geçilememiştir. Türk Medeni Kanunu, 126. maddesi ile küçüklerin evlenmesi için yasal temsilcilerin izninin alınmasını zorunlu tutmuştur.

Ülkemizde çocuk yaşta evlilik oranının bu kadar yüksek olmasının nedeni Medeni Kanunu’nun erginlik

yaşından daha küçük bir yaşı olağan evlenme yaşı olarak belirlemesi ve 16 yaşını dolduran kişilerin hakim izni ile evlenmesine imkan tanınmasıdır. Olağanüstü evlenme yaşını düzenleyen 124. madde, kadın ve erkeğin evlenebilmesi için 16 yaşın doldurulması, olağanüstü durum ve pek önemli bir sebebin bulunması ve hakim iznini zorunlu şart olarak ararken ana, baba veya vasinin dinlenmesini ise ihtiyari şart olarak aramıştır.⁷⁶ Kadının hamile kalması, nişanlılardan birinin ölüm tehlikesi içinde bulunması, kadının ana-babasının ölümüyle yoksul kalması, kadının evlendikten sonra erken yaşta evlilikleri kabul eden bir ülkeye gitmesi gibi durumlar olağanüstü durum ve pek önemli bir sebep olarak kabul edilmektedir.⁷⁷ İsviçre, olağanüstü evlenme yaşı ve şartlarını belirleyen İsviçre Medeni Kanunu’nun (ZGB) 94/2 hükmünü 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 19 Aralık 2008 tarihli Yetişkinlerin Korunması, Kişilik Hakları ve Soybağı Haklarına İlişkin Federal Kanun ile yürürlükten kaldırmıştır.⁷⁸

Türkiye’de uzun yıllardan beri görülen çocuk evlilikleri, toplumun büyük bir kısmı tarafından problem olarak görülmemiştir. Kamu görevlileri, ebeveynler, din adamları ve vatandaşlar çocuk yaşta evlilikleri “töre, gelenek, kültür” olarak kabul ettikleri için bu suçu gizlemişlerdir.⁷⁹ Türkiye’de çocuk evlilikleri “imam nikahı” ile meşrulaştırılmış⁸⁰ ve normalleştirilmiştir. Türk Medeni Kanunu’nun 134 ve 144. maddelerinde evlenme başvurusu ve töreni düzenlenmiş, aile kurumu güvence altına alınmıştır. 134. maddeye göre “Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar. Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır.” 141. maddeye göre “Evlenme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır. Ancak, tören evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde de yapılabilir.” 142. maddeye göre “Evlendirme memuru, evleneceklerin her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.” 143. madde ise “Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir.” diyerek resmi ve imam nikahıyla evlenmeyi birbirinden ayırarak evliliği dünyevileştirmiştir.

TMK’nun 340. maddesi “Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar.” diyerek anne ve babanın çocuğu korumakla yükümlü olduğunu ifade etmiştir.

4.3. Türk Ceza Kanunu

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesi çocuğu henüz 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlamıştır. Kanunun “Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar” başlıklı 102-105. maddelerinde cinsel

⁷¹ Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m.124/2)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Yıl 2021, Sayı 1, s.85-99

⁷² Meral Sungurtekin Özkan, “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Cilt 8, Yıl 2013, Sayı Özel, s.2177-2189

⁷³ Ebru Ceylan, “Türk ve İsviçre Hukukunda Evliliğin Şartları ile İlgili Değerlendirmeler”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Yıl 2021, Sayı 1, s.7-45

⁷⁴ Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m.124/2)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Yıl 2021, Sayı 1, s.85-99

⁷⁵ Meral Sungurtekin Özkan, “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Cilt 8, Yıl 2013, Sayı Özel, s.2177-2189

⁷⁶ Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m.124/2)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Yıl 2021, Sayı 1, s.85-99

⁷⁷ Özlem Tüzüner, “On Altı Yaşını Doldurmuş Kişinin Evlenmesine İzin Verilmesi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Yıl 2012, Sayı 1, s.7-29; Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m.124/2)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Yıl 2021, Sayı 1, s.85-99

⁷⁸ Ebru Ceylan, “Türk ve İsviçre Hukukunda Evliliğin Şartları ile İlgili Değerlendirmeler”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Yıl 2021, Sayı 1, s.7-45

⁷⁹ Yusuf Arslan, “Çocuk Gelin Evliliklerinde Suçu Gizleme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma”, Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Yıl 2018, Sayı 2, s.4-17

⁸⁰ Nihat Tarimeri, “‘Çocuk Gelin’ Eranur’un Dramı; ‘İmam Nikahı’ ve Sorumsuz Sorumlular”, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt 8, Yıl 2013, Sayı 22, s.201-226

suçların genel ahlakla bağının tamamen koparıldığı, korunan hukuksal yararın cinsel özgürlük olduğu fikri benimsenmeye başlanmıştır.⁸¹ TCK’ya göre kişinin cinsel ilişkiye rıza gösterdiği asgari yaş 15⁸² olarak kabul edilmektedir. TCK’nın 103. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bendi cinsel istismarı şöyle tanımlamıştır; çocuk, 15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamamış ve fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilecek düzeydeyse bu çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış fakat çocuk 15 yaşından büyükse ve fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilecek düzeydeyse bu çocuklara karşı cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedenle gerçekleştirilen cinsel davranışlar cinsel istismar olarak kabul edilmiştir. 103. maddede “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması halinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz.” hükmü ile faile öngörülen hapis cezası düzenlenmiştir. TCK 104. maddesi “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” hükmü ile reşit olmayanla cinsel ilişkiyi düzenlemiştir.

TCK’nun 103 ve 104. maddeleri resmi evlilik yapılmadan kız çocukları ile evlenen erkeği cinsel istismar suçunun faili olarak kabul etmekte ve bu evliliğe karşı çıkmayan erkeğin anne-babası ve mağdurun anne-babasını cinsel istismar suçuna iştirak kapsamında cezalandırmaktadır.⁸³

TCK’nun “birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören” başlıklı 230. maddesinin birinci fıkrasında, ülkemizde çocuk gelinlerin evli erkeklerle evlendirilerek kuma evliliğine zorlanmasına ilişkin bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre “Evli olmasına rağmen, başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” 230. maddenin beşinci fıkrası “Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikah yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.” 230. maddenin altıncı fıkrası ise “Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.” düzenlemesi ile resmi nikah olmadan dinsel törenle evlenen ve bu töreni yapan kimseyi bu suçun faili olarak görmüştür. 230. maddenin 5 ve 6. fıkraları laiklik ilkesine vurgu yaparak din ve dünyevi işlerin birbirinden ayrıştırılması ve çocuklara dini nikah yaparak onları istismar eden sisteme karşı düzenlenen ve Anayasa, Türkiye’nin imzaladığı birçok antlaşmaya uygun bir hükümdür. Ancak Anayasa Mahkemesi, itiraz yoluyla önüne gelen 230. maddenin 5 ve 6. fıkralarını Anayasa’nın 13,20 ve 24. maddelerine aykırı bularak oy çokluğuyla iptal etmiştir. Kararın gerekçesinde “kişilerin dini veya resmi nikah yapmadan fiilen birlikte yaşayıp çocuk sahibi olmaları suç kabul edilmezken dini törenle evlilik yapıp çocuk sahibi olma karşılığında hukuki bir yaptırım yerine suç ve cezaya başvurulmasını ölçüsüz” kabul etmiştir. Gerekçede “dinsel töreni yapan kişi, evlenmenin dinsel törenini yapan taraflara yardımcı olduğu için cezalandırılmasını öngören kuralı ölçülülük ilkesine” aykırı bulmuştur.⁸⁴

⁸¹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 20. Baskı, 2022, s.399

⁸² Esra Arslan ve İ. Hamit Hancı, “Çocuk Yaşta Gebelikler ve Adli Sorunlar”, *Adli Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Yıl 2020, Sayı 2, s.12-15

⁸³ Nihat Tarimeri, “Çocuk Gelin’ Eşranur’un Dramı; İmam Nikahı ve Sorumsuz Sorumlular”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt 8, Yıl 2013, Sayı 22, s.201-226

⁸⁴ Lexpera, “2015/51 Anayasa Mahkemesinin 27/5/2015 Tarihli ve E:2014/36, K:2015/51 Sayılı Kararı”, <https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/RG801Y2015N29382S201551/1>, Erişim tarihi:25.03.2023

Anayasa Mahkemesi’nin kişilerin fiilen birlikte olmaları ile dini tören yaparak birlikte olanları karşılaştırması isabetli olmamıştır. Fiilen birlikte olanlar evlenme iradesine sahip değilken dini törenle evlenenler evlenme iradesine sahiptir⁸⁵ ve genellikle mağdur olan kadın ve kız çocukları resmi evliliğin sağladığı hak ve güvencelerden mahrum kalmaktadır. 21. yüzyılda halen üzerinde konuştuğumuz çocuk evliliklerini önemli ölçüde azaltacak olan ilgili düzenleme Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, çocuk istismarlarını, çocukların hak ihlallerini arttırarak bugünü ve geleceği karanlığa boğma adına olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir karar olmuştur.

TCK’nun 232. maddesinin birinci fıkrası “Aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” hükmü ile devlet çocuğu her türlü ihmal ve istismara karşı korumak istemiştir. TCK’nun 233. maddesinde “Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikayet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” hükmü ile anne ve babaya, çocuğun bedenlen, ruhen ve zihnen gelişmesi ile ilgili yükümlülükler getirmiştir.

Çocuk evlilikleri çoğu zaman toplum tarafından gizlenmektedir. Bu evliliklerin suç olduğunu bildiği halde bildirim yapmayan kişilere karşı TCK belli cezalar belirlemiştir. TCK’nun 278. maddesi işlenmekte olan bir suçu bildirmeyen kişiye yaptırım öngörmektedir. 15 yaşını doldurmamış çocuk maddenin nitelikli halini oluşturmaktadır ve mağdurun 15 yaşını doldurmamış çocuk olması durumunda ceza arttırılmaktadır. Çoğu zaman çocuk evliliklerine şahit olan vatandaşlar suçu bildirmemekle suç işlemiş olmaktadır. TCK’nun 279. maddesi “Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” TCK’nun 280. maddesine göre “Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” denilmektedir.

4.4.Çocuk Koruma Kanunu

15 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu’nun amacı korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. ÇKK’nun 3. maddesinde çocuğu, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlamaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocuk, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu ifade etmektedir. ÇKK’nun 6. Maddesi “Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kimseler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir.” hükmü ile çocuk evliliklerin mağduru olan çocuk gelinleri korunma ihtiyacı olan çocuk olarak tanımlayarak kuruluş ve mercilere bildirim yükümlülüğü getirmiştir. Kanun çocuğa danışmanlık,

⁸⁵ Ebru Ceylan, “Türk ve İsviçre Hukukunda Evliliğin Şartları ile İlgili Değerlendirmeler”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Yıl 2021, Sayı 1, s.7-45

eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında koruyucu ve destekleyici tedbirler getirmiştir.

4.5.Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun amacı “Şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.” 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun sadece yasal evlilik bağıyla bağlanan şiddet mağdurlarına karşı koruma getirmekte ve resmi nikah olmadan yaşanan fiili birliktelikler sonucu şiddete maruz kalan mağdur bu kanunun öngördüğü düzenlemelerden ve çocuk yaşta yapılan evliliklerin büyük çoğunluğu resmi nikah yapılmadan gerçekleşmekte olduğundan şiddete maruz kalan çocuk gelin de 4320 sayılı Kanunun koruma olanaklarından yararlanamamaktaydı. 6284 sayılı Kanun, 1998 tarihli 4320 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırmıştır. 6284 sayılı Kanun ev içi şiddeti şöyle tanımlamıştır; “Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet.” Yeni Kanun ile aralarında resmi nikah olmayan kişiler de kanun kapsamına alınmıştır. Böylece çocuk gelinlerin Kanunun koruyucu ve önleyici koruma tedbirlerinden faydalanmaları sağlanmıştır.

5.ÖNERİLER

Türkiye’de çocuk evliliklerini engellemek yerine buna izin veren Türk Medeni Kanunu’nun ilgili maddelerinde değişikliğe gidilmelidir. Anayasa’nın 90. maddesi gereği iç hukukumuzun bir parçası olan BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’ne uygun olarak TMK’unda evlenme yaşı 18’e yükseltilmeli ve İsviçre’nin yaptığı gibi olağanüstü evlenme yaşı ortadan kaldırılmalıdır. İsviçre, çocuk yaşta evlilikleri engellemek için 19 Aralık 2008 tarihli “Yetişkin Koruma, Kişi Hakları ve Çocuk Hakları Kanunu” ve 15 Haziran 2012 tarihli “Zorla Evliliklere Karşı Tedbirler Hakkında Federal Kanun” çıkartarak çocuk evliliklerini zorla yapılan evlilik⁸⁶ olarak değerlendirmiştir. TMK’unda mutlak butlan sebebi olarak düzenlenmeyen “eşlerden birinin 18 yaşından küçük olması” İsviçre Medeni Kanunu’nda düzenlenmiştir. Hollanda 7 Ekim 2015 tarihli “Zorla Evlilikle Mücadele Kanunu”, Almanya 17 Temmuz 2017 tarihli “Çocuk Evliliklerle Mücadele Kanunu”⁸⁷ çıkartarak çocuk evliliklerini ortadan kaldırmaya ilişkin iradelerini ortaya koymuştur. Türkiye’de de çocuk yaşta evliliklerle ilgili özel bir yasa çıkartılmalı ve mutlak butlan sebepleri arasında “eşlerden birinin 18 yaşından küçük olması” ibaresi eklenmelidir.

1997 yılında 8 yıla çıkarılan kesintisiz zorunlu eğitim, 11 Nisan 2012 tarihinde 6287 sayılı Kanun’da değişikliğe gidilerek 12 yıllık kesintili zorunlu eğitim⁸⁸ olarak kabul edilmiştir. Kız çocuklarının eğitim

seviyesini arttırmak için 12 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmelidir. Ekonomik durumu kötü olan ailelere kız çocuklarını okutmaları için eğitim yardımları yapılmalı ve çocuğun eğitim masrafları devlet tarafından karşılanmalıdır. Okullarda toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi ve cinsel eğitim verilmelidir.

Resmi evlilik cüzdanını görmeden imam nikahı yapanlar cezalandırılmalı ve imam nikahlarını belirli sayıda imamın kıyarak bunların kayıt altına alınması için düzenlemeler yapılmalıdır. İmamların, hutbe ve vaazlarında⁸⁹ çocuk yaşta evliliğin birey ve toplum bazında olumsuz sonuçlarına değinmesi sağlanmalıdır.

Toplum tarafından suç olarak görülmediği için ihbar edilmeyen çocuk evliliklerini engellemek için topluma yönelik eğitimler, seminerler, konferanslar düzenlenerek halka toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel istismar konularında eğitim verilmelidir.

Medyanın gücünden yararlanılarak kamu spotları hazırlanmalı ve TV’lerde yayınlanmalıdır.⁹⁰ Toplumun ileri gelenleri tarafından çocuk evliliklerinin sakıncaları konusunda konuşmalar yapılarak farkındalık oluşturulmalıdır.

SONUÇ

Bir ülkenin çağdaşlaşmasının ve gelişmesinin önünde büyük bir engel olan çocuk evlilikleri pek çok kökleşmiş nedenden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mücadele için birçok disiplinden faydalanarak etkili çözümler getirilmelidir. Yetişkinlerin dünyasına ait olan evlilik kurumunun çocukların dünyasına girmesi sadece çocukları değil tüm toplumu etkilemekte ve çok yönlü zararlara sebebiyet vermektedir. Modernleşme ile birlikte çocukların fiziksel, duygusal, psikolojik ve cinsel anlamda korunması düşüncesinden hareketle uluslararası birçok sözleşme, protokol, bildiri, tavsiye kararları, konferanslar ve çalışmalar yapılmıştır. Zorla evliliği köleliğe benzer uygulama sayan Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme, çocuğun erken yaşta evlenmesini yasal saymayan CEDAW, kadın-erkeğin asgari evlenme yaşını 18 olarak kabul eden CEDAW’ın 21 sayılı tavsiye kararı, taraf devletlere zorla evlendirmeyi hükümsüz sayması ve çocuğu bu evliliğe zorlayanları cezalandırmak için yükümlülük getiren İstanbul Sözleşmesi ve çalışmada incelenen daha birçok uluslararası belge çocuk evliliklerini ortadan kaldırmak için düzenlemeler yapmıştır. Ancak çocuk evlilik oranlarının bu kadar yüksek olması sözleşmelerin yaptırım ve denetim mekanizmasının iyi bir biçimde işlemediğini göstermektedir.

Çocuk evlilikleriyle ilgili uluslararası birçok belgeye imza atarak iç hukukunu, sözleşmelere uygun bir şekilde düzenleyeceği taahhüdünü veren Türkiye, TMK’unda düzenlediği olağan ve olağanüstü evlenme yaşıyla sözleşmenin ve modern dünyanın belirlediği asgari evlenme yaşına uymamış ve adeta çocuk evliliklerinin önünü açmıştır. Keza toplumun vicdanını rahatlatma ve haklı bir zemine oturtma adına yapılan dini törenleri yöneten kimselerin, TCK anlamında bir cezaya tabi tutulmaması, devletin

⁸⁶ Ayşe Elif Uslu Karataş, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 78, Yıl 2020, Sayı 1, s.21-81

⁸⁷ Ayşe Elif Uslu Karataş, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 78, Yıl 2020, Sayı 1, s.21-81

⁸⁸ Aşlıhan Doğan Köroğlu, “En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları” (Danışman: İlknur Yüksel Kaptanoğlu), *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi*, 2014, s.146

⁸⁹ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.50, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:06.04.2023

⁹⁰ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010, s.50, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf, Erişim Tarihi:06.04.2023

çocuklarını korumaması anlamına gelmektedir. Türkiye, geleceğin yetişkinleri olacak çocuklarını korumak için iç hukukunu gözden geçirmeli ve değiştirmelidir ve İsviçre, Almanya ve Hollanda'nın çocuk evlilikleriyle mücadele etmek için hazırladığı kanuna benzer bir kanun çıkarmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (8 Mart 2012). *Resmi Gazete*: 20 Mart 2012/28239. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Akço-Bilen, S. (2021). *ÇYEZE'nin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi*.
- Akipek, J., Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2020). *Türk medenî hukuku başlangıç hükümleri kişiler hukuku*, İstanbul: Beta.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Anayasa (18 Ekim 1982). *Resmi Gazete*:9 Kasım 1982/17863. <https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa>
- Anıl, E., İlkaracan, P., Kılıç, Z., Ronge, K., Seral, G., ve Ülgen, T. (2001). PEKİN+ 5: Birleşmiş Milletler'de kadının insan hakları ve Türkiye'nin taahhütleri.
- Arslan, E., ve Hancı, İ. H. (2020). Çocuk yaşta gebelikler ve adli sorunlar. *Adli Bilimler Dergisi*, 19(2), 12-15.
- Arslan, G. (2004). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (öngörülen haklar ve öngörülen usuller). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62 (1-2), 3-43.
- Arslan, Y. (2018). Çocuk gelin evliliklerinde suçu gizleme yöntemleri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 4-17.
- Avrupa Konseyi çocukların cinsel sömürü ve istismara karşı korunması sözleşmesi (25 Ekim 2007), <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110910-4-1.pdf>, Erişim Tarihi:23.03.2023.
- Aybay, R. (2006). Açıklamalı insan hakları evrensel bildirisi. *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 113.
- Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme (20 Kasım 1989), <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, Erişim Tarihi:20.03.2023.
- Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., ve Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26(2), 58-62.
- CEDAW Komitesi 21 sayılı tavsiye kararı (1994), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/453_1.pdf, Erişim Tarihi:19.03.2023.
- Ceylan, E. (2021). Türk ve İsviçre hukukunda evliliğin şartları ile ilgili değerlendirmeler, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 7-45.
- CNN Türk, “Adıyaman’da ‘Çocuk Gelin’ İntihar Etti”, Erişim Tarihi:14.03.2023. <https://www.cnnturk.com/turkiye/adiyamanda-cocuk-gelin-intihar-etti>.
- Çamurcu, M. H. (2021). İstanbul Sözleşmesi: Türkiye’de iç hukuka etkisi ve toplumun tepkisi. *Ankara Barosu Dergisi*, 79(4), 63-106.
- Çelebican, Ö. K. (2020). *Roma hukuku*. Ankara: Turhan.
- Çelebi-Erkılıç, M., ve Piyal, B. (2022). Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evlilikler. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(3), 632-638.
- Çocuk haklarına dair sözleşmeye ek çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi ile ilgili ihtiyari protokol (25 Mayıs 2000), <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4755.html>, Erişim Tarihi:23.03.2023.

- Çocuk Koruma Kanunu (3 Temmuz 2005). *Resmi Gazete*:15 Temmuz 2005/25876. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51-62.
- Doğan-Köroğlu, A. (2014). *En az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde erken yaşta evliliklerle mücadele ve Türkiye uygulamaları* (Uzmanlık Tezi). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşme (16 Aralık 1966), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf,Erişim Tarihi:18.03.2023.
- Evliliğe rıza gösterilmesi, asgari evlenme yaşı ve evliliğin tesciline dair sözleşme (7 Kasım 1962), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.insanhaklarisavunuculari.org/3/files/evliliğe_riza_gosterilmesi_asgari_.pdf,Erişim Tarihi:18.03.2023.
- Gözler, K. (2020). *Anayasa hukukunun genel esasları*. Bursa: Ekin.
- Güngör-Ergan, N., *Türk atasözlerinde ve deyimlerinde aile ve akrabalık anlayışı*, Erişim Tarihi:05.03.2023, <https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php>.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019).2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, Erişim Tarihi:14.03.2023, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf.
- Hareket, E. (2020). *Disiplinler arası yaklaşımla çocuk hakları*. Ankara: Pegem Akademi.
- İnsan hakları evrensel bildirisi (10 Aralık 1948), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf,Erişim Tarihi:17.03.2023.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Erişim Tarihi:17.03.2023, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/125-cocuk-haklarna-dair-sozlesmeye-ek-cocuk-sats-cocuk-fahiseliği-ve-cocuk-pornografisi-ile-ilgili-ihiyari-protokol/#:~:text=Protokol%2C%20Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20Genel%20Kurulu,8%20Eyl%C3%BCl%202000%20tarihinde%20imzalam%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>.
- Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (18 Aralık 1979), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/kadınlarakarsiherturluayrimciligin.pdf,Erişim Tarihi:20.03.2023.
- Kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi sözleşmesi (7 Nisan 2011), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf,Erişim Tarihi:25.03.2023.
- Karaaslan, M. (2022). Kölelik yaşamının tarihsel gelişimi. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 4(1), 60-81.
- Kaynak-Malatyalı, M. (2014). Türkiye’de ‘çocuk gelin’ sorunu. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 2(3), 27-38.
- Kölelik, köle ticareti, köleliğe benzer uygulama ve geleneklerin ortadan kaldırılmasına dair ek sözleşme (1956), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700361.pdf,Erişim Tarihi:17.03.2023.
- Lexpera, “2015/51 Anayasa Mahkemesinin 27/5/2015 Tarihli ve E:2014/36, K:2015/51 Sayılı Kararı, Erişim tarihi:25.03.2023, <https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/RG801Y2015N29382S201551/1>
- Medeni ve siyasi haklara ilişkin uluslararası sözleşme (16 Aralık 1966), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf,Erişim Tarihi:18.03.2023.
- Merey, Z. (2016). *Çocuk hakları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özcebe, H., ve Biçer, B. K. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(2), 86-93.
- Pekin deklarasyonu ve eylem platformu (4-15 Eylül 1995), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/pekin-1568489265.pdf,Erişim Tarihi:22.03.2023.
- Sungurtekin-Özkan, M. (2013). Erken yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda yargının üstlenebileceği rol. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(Özel),2177-2189.
- Şirin, M. C. (2016). Çocuk hukuku ne değildir?. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(1), 49-59.
- Tarımeri, N. (2013). “çocuk gelin” Esranur’un dramı; “imam nikahı” ve sorumsuz sorumlular, *Ceza Hukuku Dergisi*, 8(22), 201-226.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Erişim Tarihi:04.03.2023, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/201101467.pdf.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006, Erişim Tarihi:04.03.2023, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/taya2006.pdf.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., ve Önok, R. M. (2022). *Teorik ve pratik ceza özel hukuku*. Ankara: Seçkin.
- Turan, F., ve Yükselen A. İ. (2018). Çocuk gelişimi 2 okul öncesi döneminde gelişim. Ankara: Hedef CS.
- TÜİK, “Dünya Nüfus Günü ,2022”, Erişim Tarihi:28.02.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552>
- TÜİK, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021”, Erişim Tarihi:04.03.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- TÜİK, “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2022, Erişim Tarihi:04.03.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437>,
- TÜİK, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021”, Erişim Tarihi:12.03.2023, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813#:~:text=E%C4%9Fitime%20devam%20etmek%20istemesine%20ra%C4%9Fmen%20\(%C3%BCniversite%20dahil\)%20-e%C4%9Fitimini%20yar%C4%B1da%20b%C4%B1rakan,%10%2C6%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813#:~:text=E%C4%9Fitime%20devam%20etmek%20istemesine%20ra%C4%9Fmen%20(%C3%BCniversite%20dahil)%20-e%C4%9Fitimini%20yar%C4%B1da%20b%C4%B1rakan,%10%2C6%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC).
- Türk Ceza Kanunu (26 Eylül 2004). *Resmi Gazete*:12 Ekim 2004/25611. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Türk Medeni Kanunu (22 Kasım 2001). *Resmi Gazete*:8 Aralık 2001/24607. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Uğurlu, Z., ve Gülsen, İ. (2014). Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Uluç, G., Erçetingöz, A., ve Süslü, B. (2018) Hukuki ve toplumsal boyutuyla çocuk gelin olgusu ve 2010 sonrası Türk sinemasının çocuk gelinleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10(4), 75-94.
- Ulusu-Karataş, A. E. (2020). Geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının çocuk yaşta evliliklerinin mukayeseli hukuka ve Türk hukukuna göre geçerliliği. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(1), 21-81.

- UNİCEF Data, “Çocuk Evliliği”, Erişim Tarihi:04.03.2023, <https://data.unicef.org/topic/gender/child-marriage/>
- UNİCEF Data, “Çocuk Evliliği”, Erişim Tarihi:04.03.2023, <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>
- Vardar-Hamamcıoğlu, G. (2021). Yürürlükten kaldırılması gereken bir hüküm olarak olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple evlenmeye izin verilmesi (TMK m. 124/II). *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 85-99.
- Yüksel, H., ve Yüksel, M. (2014). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.

ÇOCUK YAŞTA EVLENDİRİLMENİN ÖNLENMESİNİ SAĞLAYICI YASAL GÜVENCELER

Melisa Uzun - Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf Öğrencisi

Abdullah Yusuf Üzek - Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf Öğrencisi

2.lık ödülü

ÖZET

Çocuk yaşta yapılan evlilikler, gelişmemiş ülkelerde yaşayan insanları daha fazla olmak üzere dünya üzerinde milyonlarca insanı etkilemektedir. Çocukların, gelişim sürecinde fiziksel, psikolojik ve cinsel sömürüden korunması oldukça önemlidir. Çocukların başta yaşam hakkı olmak üzere eğitim, sağlık ve güvenlik haklarının ihlaline sebep olmaktadır. Ekonomik kaygılar, eğitimsizlik gibi sebepler buna yol açabilirken çocukların eğitime erişiminin engellenmesi, fiziksel ve ruhsal sağlığının olumsuz bir şekilde etkilenmesi gibi sonuçlar doğabilmektedir. Bu evliliklerin önlenmesine yönelik ulusal ve uluslararası mevzuatta birçok düzenlenme yer almaktadır. Makale kapsamında çocuk yaşta evlilik kavramı, sebepleri, sonuçları, dünyada ve Türkiye’de çocuk yaşta evlilik oranları, ulusal ve uluslararası mevzuatta yer alan düzenlemeler ve son olarak da çözüm önerileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, çocuk yaşta evlilikler, yasal düzenlemeler, çözüm önerileri

GİRİŞ

İnsan hakları tüm insanların doğuştan sahip oldukları ve ayırım gözetilmeksizin yararlanabilecekleri temel haklardır. Çocukların doğuştan sahip olduğu onları koruma altına alan çocuk hakları, insan hakları şemsiyesi altında yer almaktadır. Bu şemsiye altında ayrıca belirtilmesinin sebebi ayrıcalıklı konumda olmaları değil, çocukların gelişim sürecinde kendilerine özgü ihtiyaçları bulunduğundandır. Çocuk haklarının tarihi gelişimine baktığımızda çocuğun, üzerinde serbestçe tasarruf edilebilen bir varlıktan hakları olan bir özneye dönüştüğü görülmektedir. Örneğin; Thomas Hobbes’a göre çocuklar, ailelerinin sahipliği altındadır ve hiçbir hakka sahip değildir. Çocuk ve çocukluk kavramları toplumlara, kültürlere ve zamana göre farklı anlamlar ifade etseler de çocukların korunmasına ilişkin ilk düzenlemeler çocukların çalıştırılması ile ortaya çıkmıştır. Tarihin ilk dönemlerinde çalışma hayatında anne babasına yardım eden çocuk, tüm dünyayı etkisi altına alan sanayi devriminden önemli ölçüde etkilenmiştir. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan çocuk işçiliği ve çocukların ağır şartlarda çalıştırılması sorunlarına karşı çocukların korunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çalışma saatlerinin düşürülmesine yönelik hukuki düzenlemeler söz konusu olmuş ve ilerleyen zamanlarda çocukların da yetişkinlerle benzer haklara sahip olması gerektiği düşüncesinden hareketle uluslararası bildirgeler kabul edilmiştir. Çocuk işçiliği, çocuk

yoksulluğu ve çocuk istismarı, çocukların haklarının ihlal edildiği ve korunma ihtiyacının ortaya çıktığı en temel noktalardandır. Çocuk istismarı ruh ve beden sağlıklarına zarar veren ya da olumsuz etki eden eylemlerin bütünüdür. Fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel yönden istismar söz konusu olabilmektedir. Çocuk yaşta evlilik birçok istismar türünü içinde barındırmakla beraber cinsel istismarın en belirgin örneklerinden biridir.

I. ÇOCUK YAŞTA EVLİLİK KAVRAMI

Ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerde çocuk yaşta evlilikler bir insan hakkı ihlali ve çocuklara yönelik bir şiddet eylemi olarak nitelendirilmektedir. Taraflardan en az birinin çocuk olduğu evliliklerdir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ne göre evlenme sözleşmesi ancak evlenecek kişilerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır. Henüz fiziksel ve psikolojik gelişimini bütünüyle tamamlayamamış çocukların tam ve özgür iradelerinden bahsedilemez. Uluslararası hukuk bağlamında evliliğin yetişkinlere özgü bir kurum olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de evlilik yaşı, 743 sayılı Medeni Kanun’da kadınlar için 15, erkekler için ise 17 iken 2002 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 124. maddesiyle¹ beraber evlilik yaşı kadınlar ve erkekler için aynı olarak 17 yaşını doldurma şartına bağlanmıştır. Bununla beraber çocuklar 17 yaşında ailenin veya yasal vasilerinin izniyle, 16 yaşında ise ancak olağanüstü durumlarda pek önemli bir sebep varsa hakim izniyle evlenebilir. Bu düzenlemeler çerçevesinde hiçbir bireyin 16 yaşından önce evlenmesi mümkün olmasa da toplumda çocuk yaşta evlilikler gayriresmi şekilde yapılarak varlığını sürdürmektedir. Sadece Türkiye’de değil gelişmiş, gelişmemiş fark etmeksizin tüm ülkelerde toplumsal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere çocuk yaşta evlilik oranları gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Örneğin; Japonya, Kanada, İsveç, Finlandiya gibi gelişmiş ülkelere çocuk yaşta evlilik oranları %1’in altındayken Afganistan ve Nijer gibi gelişmemiş ülkelere ise bu oranlar %50’nin üzerine çıkmaktadır. UNICEF’in 2021 yılındaki verilerine göre² Dünya’da en yüksek çocuk yaşta evlilik oranı %76,3 ile Nijer’dedir. 15 yaş öncesinde evlenen çocukların oranı ise %28’dir. Nijer’in ardından Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Mali, Mozambik, Burkina Faso, Güney Sudan ve Bangladeş gibi ülkeler gelmektedir. Türkiye’de de çocuk yaşta evlilikler toplumsal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu evlilikler bölgesel olarak farklılık göstermektedir ve yıldan yıla azalma eğilimindedir. TÜİK’in verilerine göre 2022 yılında yapılan 574.358 resmi evliliğin 11.520’sini 16-17 yaş aralığındaki kız çocukları, 688’ini ise 16-17 yaş aralığındaki erkek çocukları oluşturmaktadır. İllere göre oranlanan bu verilerde 16-17 yaş aralığındaki evliliklerin en fazla yapıldığı il %16,55 kız çocuk ve %0,51 erkek çocuk oranıyla Ağrı’dır. Ağrı’yı sırayla Muş, Bitlis, Niğde, Kahramanmaraş, Kars ve Kilis takip etmektedir. Listenin son sıralarında ise Trabzon, Rize ve Tunceli bulunmaktadır. TÜİK’in verilerine göre son sırada yer alan Tunceli’de bu oran 16-17 yaş aralığındaki kız çocuklarında %0,44’tür. Tunceli’de 2022 yılında 16-17 yaş aralığındaki hiçbir erkek çocuğu evlendirilmemiştir.³

¹ Evlenme ehliyetinin koşullarından olan yaş koşulunu düzenleyen 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 124.maddesi gereği erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.

² 202 ülkeyi (71 ülke veri paylaşmamıştır) içermekte olan bu listenin ilk 8 sırada yer alan bu ülkelerin tümünde çocuk yaşta evlenenlerin oranın %50’nin üzerindedir. Türkiye ise %14,7 oranı ile listenin 87. sırasında yer almaktadır, 15 yaş ve öncesinde evlenen çocuk oranı ise ülkemiz için %2’dir (UNICEF, 2021a) Türkiye Çocuk Evlilikleri Raporu, 2020 Yılı İMDAT, Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği, s.15

³ TÜİK, İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması ve yaş grubuna göre evlenenler 2001-2022, 2022

Türkiye’de Çocuk Yaşta Evliliklerin Belirli Yıllara Göre Oranları başlıklı tabloda gördüğümüz üzere 16-17 yaş aralığındaki evlilikler yıldan yıla azalma eğilimindedir. Bu yaş aralığındaki erkek ve kız çocuklarda yüzdelere tek haneli olarak karşımıza çıksa da kız çocuklarındaki evlilik oranı erkek çocuklarına göre bir hayli yüksektir. Örneğin, 2012 yılındaki resmi kayıtlara göre evlendirilen kız çocuklarının sayısı erkek çocuklarının sayısından 21 kat daha fazladır. Çocuk yaşta evlilikler, hem sayısal verilerle hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kız çocukları için daha ciddi sakıncalar doğurmaktadır. Bu durumdan yola çıkarak çocuk yaşta evlilik sorununun çözümü için kız çocuklarına daha yoğun odaklanılması gerekliliğine ulaşabiliriz. Ayrıca TÜİK verileri resmi evlilikleri göstermekle birlikte gayriresmi evlilikleri göstermemektedir.

Türkiye’de Çocuk Yaşta Evliliklerin Belirli Yıllara Göre Oranları

Yıllar	Toplam Evlilik ve 16-17 yaş evliliklerin oranı	16-17 Yaş Kız Çocuklar	16-17 Yaş Erkek Çocuklar
2007	638.311 (%4,15)	50.723 (%7,94)	2.279 (%0,35)
2012	603.751 (%3,50)	40.428 (%6,69)	1.903 (%0,31)
2017	569.459 (%2,09)	23.906 (%4,19)	1.081 (%0,18)
2022	574.358 (%1,06)	11.520 (%2,0)	688 (%0,11)

Kaynak: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması ve Yaş Grubuna Göre Evlenenler, 2001-2022, TÜİK

2. ÇOCUK YAŞTA EVLİLİĞİN SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

Toplumsal bir problem olarak değerlendirdiğimiz çocuk yaşta evlilikler; ekonomik sebepler, eğitimsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, aile içi şiddet, sağlık, gelenek-görenek, göç ve toplum baskısı gibi sebeplere

dayanmaktadır. Çocuk hakları açısından bakıldığında bu sebepler hem erkek hem de kız çocukları için ihlal doğurmakla birlikte kız çocuklarında daha yoğun sakıncalar ortaya çıkarmaktadır. Kız çocuklarını kamusal alandan dışlayarak özel alanda aile, ev işi, bebek bakımı gibi bir kısır döngüye hapsetmekte ve gelecek hayallerini ellerinden almaktadır. Çocuk yaşta yapılan evliliklerin bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve insan hakkı ihlali olduğu kabul edilmektedir.⁴

Çocuklar üzerinde fiziksel, psikolojik ve ekonomik bireysel sorunların yanında toplumsal sorunlar da yaratabilmektedir. En önemli sebeplerden biri olan ekonomik sebepler daha çok maddi sıkıntısı olan ailelerde kendini göstermektedir. Kız çocuğu, genellikle ailenin ekonomisine katkıda bulunmadığı düşünüldüğü için maddi yük olarak görülmekte ve çoğunlukla evlendirilmektedir. Karşılığında başlık parası alınarak adeta metalaştırılmaktadır. Bazen de kız çocuğu için evlilik, maddi sıkıntı içerisinde olan aileden kurtuluş olarak görülmektedir.

Başka bir önemli etken ise eğitimsizliktir ve çocuk yaşta yapılan evliliklerin hem sebebi hem de sonucudur. Eğitim düzeyi düşük olan ailelerde evlenme yaşı, eğitim düzeyi yüksek olan ailelere kıyasla daha düşüktür. Ayrıca bu çocuklar, evlendirilecekleri gerekçesiyle okuldan alınarak eğitimleri yarıda kesilmektedir.

Toplumsal cinsiyet çocuk yaşta evliliklerin önemli sebeplerinden biridir. Biyolojik cinsiyetten farklı olarak kültüre ve topluma göre değişen bir kavramdır. Farklı cinsiyetteki kişilerin toplumsal olarak inşa edilen kalıplara sığdırılmasıdır. Örneğin, kadının aile içindeki görevi çocuklarına bakmak ve ev işlerini yapmak olarak görülürken, erkeğin bir işte çalışarak para kazanması en önemli görevi olarak görülür. Başka bir örnek verecek olursak kadınların genellikle daha naif, kırılgan, hassas ve duygusal, erkeklerin ise daha sert, güçlü, katı ve mantıklı olması uygun görülmektedir. Bireyler, salt kadın veya erkek olmaları sebebiyle kalıplara sığdırılmaktadır. Türkiye’de ve hatta Dünya’da hakim olan ataerkil yapı toplumsal cinsiyet yönünden kendini göstererek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğurmaktadır. Bu çerçevede kız çocuklarının erken yaşta, erkek çocukların ise askere gidip bir iş kurup eline ekonomik gücünü aldıktan sonra evlenmeleri normal karşılanmaktadır.

Ataerkil yapının başat unsurlarından biri olan namus ve namus koruma düşüncesi kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Aile içinde şiddet gören bir çocuğun o evden kurtulabilmek için evlilik yoluna başvurduğu göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Türk gelenek ve görenekleri çocuk yaşta evliliği normalleştirmektedir. Yıllardır söylenegelen ve çocuk yaşta evlilikleri meşrulaştıran birçok atasözü vardır. Örnek verecek olursak; “kız beşikte, çeyiz sandıkta”, “on beşindeki kız ya erdedir ya yerde”, “erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.” gibi atasözleri çocuk yaşta evlilikleri onaylamaktadır.

Konuya sağlık açısından bakacak olursak büyüme çağındaki kız çocuklarının doğum sürecinden olumsuz etkileneceklerini, bu durumun hem çocuğa bakma sorumluluğunu kaldıramama sorunu hem de sosyal sorunları beraberinde getireceğini söyleyebiliriz. Gebe adölesanların⁵ biyolojik ve psikolojik sıkıntıları olan bir süreç geçireceklerini tahmin etmek zor olmaz.

⁴ Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Raporları Yayınları No:2, Mayıs 2010.

⁵ Adölesan dönemi, bireylerin çocukluktan erişkinliğe geçişi olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) 10-19yaş arası adölesan dönem olarak kabul etmektedir. Adölesan gebelikler riskli gebelikler olup çocuğun sağlığı ve ileride doğum sürecinde anne bebek sağlığı açısından çeşitli riskler barındırır

Tarihsel süreç içerisinde insanlar çeşitli sebeplerle yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Göç adı verilen bu kavram, Türkiye’de özellikle 2010 Arap Baharından sonra⁶ etkisini göstermiştir. Göç olgusunu Suriyeliler bağlamında inceleyecek olursak Türkiye’de günümüzde 3 milyon 500 bin geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli vardır.⁷ Arap kültüründeki ataerkil yapı sebebiyle kız çocuğunun okula devam etmesi onaylanmaz. Okula devam etmeyen kız çocuğunun evlenmesi normal kabul edilmektedir ve kız çocuklarını erken yaşta evlenmeye iten sebeplerden biridir. Bu düşünceyi kanıksamış Suriye toplumu göç öncesi savaş döneminde ve göç sürecinde birçok sebeple kız çocuklarını erken yaşta evlendirmiştir. Göç esnasında kız çocuğunun namusunun korunması ve güvenlik kaygıları, ailenin maddi yükünü azaltması gibi sebeplere dayanmaktadır. Özetle, bahsettiğimiz bu durumlar çocuk yaşta evliliklerin önemli sebep ve sonuçlarındandır.

3. Çocuk Yaşta Evliliklerin Doğurduğu Sakıncalar ve Çözüm Önerileri

Çocuk yaşta evlilik; eğitim için engel oluşturan, fiziksel ve psikolojik hasarlara yol açan ve çocukları şiddet tehlikesine maruz bırakan toplumsal bir olgudur. Ergenlik döneminde ve henüz belirli açılardan gelişimini tamamlayamamış çocukların içinde bulunduğu şartlarda evlendirilmeleridir. Çocuk yaşta akranlarından koparak ev, iş, aile gibi ağır sorumluluklara sahip olmak çocukları sosyal açıdan olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk yaşta evlenen kız çocukları istenmeyen gebelik, anne-çocuk ölümleri gibi problemler yaşamaktadır. Bu evliliklerde bireysel problemlere ek olarak birçok toplumsal problem ortaya çıkmaktadır. Örneğin, evlilik nedeniyle okula devam edemeyen kız çocuğunun eğitim hayatı sona ermektedir. İş hayatına katılamamakta ve böylece hem ekonomik düzenin dışında kalmakta hem de kamusal alandan dışlanmaktadır. Toplumun en küçük birimi olan aile, çocukların eğitiminin başladığı yer olarak oldukça önemlidir. Çocuk yaşta evlilik yapan ebeveynlerin yeterli eğitim alamamış olmaları çocuklarına da yansımaktadır. Ailelerin bütünleşerek toplumu oluşturduğunu düşünürsek çocuk yaşta evliliklerin bu bağlamda toplumsal açıdan çözümlenmesi gereken bir sorun olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Makalenin devam eden kısmında bu evliliklerin önlenmesine yönelik yasal düzenlemeler incelenecektir. Diğer çözüm önerileri ise çocukların eğitim hayatlarına devam etmelerini sağlamak, bu konuda toplumu bilinçlendirmek ve farkındalık yaratmak, gayriresmi yapılmış çocuk yaşta evlilikleri tespit etmek, yanlış dini algıları düzeltmek ve toplumdaki başlık parası gibi bazı geleneksel uygulamaları önlemektir.

4. Çocuk Yaşta Evlendirilmenin Önlenmesini Sağlayan Yasal Güvenceler

1) Uluslararası Düzenlemeler: Küreselleşen dünyada uluslararası iş birliği oldukça önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda uluslararası antlaşmalar bir araç olarak iç hukukumuzda karşımıza çıkmaktadır. Anayasa’nın 90. maddesinin 5.fıkrasına göre usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe giren uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe girmiş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar ile iç hukukumuzdaki kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi sebebiyle ortaya çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınmaktadır. Uluslararası antlaşmalar

iç hukukumuz bakımından bağlayıcıdır ve ulusal mevzuatımızın bu antlaşmalara uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Çocuk hakları alanında birçok uluslararası düzenleme söz konusudur. Uluslararası alanda çocuk haklarının korunmasına ilişkin örgütlenme düşüncesi, Avrupa devletlerinin temsilcileri tarafından ilk defa 1894 yılında Paris’te yapılan bir toplantıda dile getirilmiştir. Yapılan çalışmalar I. Dünya Savaşı kadar devam etse de savaş dolayısıyla çalışmalara ara verilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında olumsuz koşullardan fazlasıyla etkilenen çocukların korunma ihtiyacı bir kez daha gündeme gelmiştir. Böylece beş temel ilkedden oluşan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir.⁸ Bu bildirge doğrudan çocuk yaşta evliliklere atıf yapmasa bile çocuk yaşta evliliklere karşı çocuklar için dolaylı bir koruma sağlamıştır. Birçok kararla çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik tedbirler alınmıştır. II. Dünya Savaşından sonra uluslararası barış, eşitsizliklere karşı durma gibi evrensel ilkeler ortaya çıkmış ve uluslararası örgütlenme söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Teşkilatı kurulmuş ve 1959 yılında on temel ilkedden⁹ oluşan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirgenin “Çocuk, her türlü ihmal, zulüm ve sömürüye karşı korunur. Çocuk, her ne biçimde olursa olsun alım-satım konusu olamaz.” maddesi kapsamında çocuk yaşta evliliklere karşı dolaylı olarak koruma sağlanmıştır.

1.1) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi: Dünyada insan haklarının gelişimini somutlaştıran belge olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Bireylerin örgütlenme hakkı, çalışma hakkı ve sosyal güvenlik hakkı gibi sosyal hakları ile beraber aynı zamanda vatandaşlık hakkı, aile kurma hakkı, yasanın koruyuculuğundan eşit olarak yararlanma hakkı gibi temel ve medeni haklarını güvence altına alan evrensel bir beynamedir. Merkezine insanı yerleştirmekle birlikte toplumu oluşturan temel birim olan aile ile ilgili düzenlemeleri de içinde barındırmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 16. maddesine göre, yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır. Buna göre belli yönlerden gelişimlerini tamamlayamamış çocukların özgür ve tam iradeye haiz olmadıkları için evlenmeleri veya evlendirilmeleri İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine aykırı bir durumdur.

1.2) Birleşmiş Milletler Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 7 Kasım 1962 tarihli 1763/A sayılı kararla imzaya ve onaya açılan Sözleşmenin birinci maddesine göre hiçbir evlilik, her iki tarafın tam ve özgür rızası olmadan yapılamaz ve bu rıza yasa ile öngörülen biçimde dile getirilmelidir. İkinci maddesine göre ise “İşbu Sözleşmeye taraf devletler, evlilik için asgari yaş belirlemek üzere yasama tedbirleri alacaklardır. Yetkili bir merciin, ciddi gerekçelere dayanarak, müstakbel çiftlere yaş konusunda bir muafiyet tanıdığı durumlar haricinde bu yaştan altındaki hiç kimse tarafından resmi bir evlilik akdi gerçekleştirilemez”. Bu madde devletlere asgari bir evlenme yaşı belirleme yükümlülüğü getirmektedir ve ciddi gerekçelere dayanan istisnai durumlarda yetkili merciin tanıdığı muafiyetler hariç olmak kaydıyla belirlenen asgari evlenme yaşının altında hiç kimsenin resmi bir evlilik yapamayacağını öngörmektedir.

⁶Arap Baharı, 2010 yılında ilk olarak Tunus’ta başlamış ve Arap dünyasında etkisini göstermiştir. Suriye’de ise rejime karşı gösteriler başlamış, Beşşar Esad yönetimi de şiddetli karşılık verince ülkedeki protestolar iç savaşa dönüşmüştür. 2011 yılında başlayan iç savaş sonrası birçok Suriyeli Türkiye’ye göç etmiştir. Göç, birçok konu özelinde çeşitli riskler doğurmakla beraber çocuk yaşta yapılan evlilikler açısından da çeşitli riskler doğurmaktadır. Suriyeli çocuklar belirli sebeplerle göç öncesi savaş dönemi, göç yolculuğunda ve göç sonrası Türkiye’de çocuk yaşta evlendirilebilmektedir.

⁷<https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>

⁸ Cenevre Sözleşmesi, 1924 yılında kabul edilerek Milletler Cemiyeti üyelerinin imzasına sunulmuştur. Türkiye’de ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1928 yılında imzalanarak kabul edilmiştir. Çocuk hakları konusunda ilk uluslararası yasal belge olması bakımından oldukça önemlidir. Tüm çocukların eşit olduğunu kabul eden ve tüm çocuklar için kabul edilen bu sözleşmenin etkisi maalesef zayıftır ve bir iyi niyet beyannamesidir.

⁹ Çocuklara karşı ayrımcılık yapılmaması, çocuğa kendisini özgürce geliştirme fırsatı verilmesi, çocuğa bir kimlik ve vatandaşlık kazandırılması, sosyal güvenlik haklarından faydalandırılması, engelli çocuklara gereken bakım ve tedavinin gösterilmesi gibi ilkelere yer verilmiştir

1.3) Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına

Dair Ek Sözleşme: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 7 Eylül 1956 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 27 Aralık 1963 tarihinde kabul edilen 361 numaralı kanun ile onaylanmış ve bu kanun 6 Ocak 1964 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Birinci maddesinin c fıkrası kapsamında üç durum söz konusudur. Birinci durum; bir kadının reddetme hakkı olmaksızın ailesine veya herhangi bir şahıs yahut topluluğa nakdi veya aynı bir ivaz karşılığında evlendirme vaadinde bulunulması veya evlendirilmesidir. İkinci durum; bir kadının kocasının, kocasının ailesinin veya mensup olduğu aşiretin bu kadını ivaz karşılığı veya öteki şekillerde üçüncü bir kişiye devretme hakkına sahip olmasıdır. Üçüncü durum; kadının kocasının ölümü üzerine miras yoluyla başka bir şahsa devredilmesidir. Birinci maddenin d fıkrasında şöyle denilmektedir:

“Bir çocuğun veya 18 yaşından aşağı temyiz kudretini haiz bir kimsenin gerek anne ve babası yahut bunlardan biri, gerekse varisi tarafından, şahsını veya işini istismar maksadıyla bedel mukabilinde veya bedelsiz diğer bir şahsa devrine müsait olan herhangi bir uygulama ve gelenek.”¹⁰

Köleliğe benzer uygulamalar ve gelenekler başlıklı birinci kısmın birinci maddesindeki bu durum söz konusu olduğunda mümkün mertebe çabuk olacak şekilde tamamen ortadan kaldırılması için gerekli olan hukuki ve diğer tüm tedbirler alınacaktır. Sözleşmenin ikinci maddesi; birinci maddenin c fıkrasındaki uygulamalar ve gelenekler söz konusu olduğunda bu uygulamalara ve geleneklere son vermek amacıyla lüzumlu görülen yerlerde evlilik için münasip bir asgari yaş tespit etmeyi ve taraflardan her birinin yetkili makamlar önünde rızalarını serbest bir şekilde ortaya koymasını taraf devletlere yüklemektedir. Sözleşme kapsamında çocuk yaşta evlilikleri önlemeye yönelik önemli düzenlemeler mevcuttur.

1.4) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi:

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 19 Aralık 1979 tarihinde kabul edilmiş ve yirmi devletin sözleşmeyi onaylamasından iki yıl sonra 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise sözleşmeyi 1985 yılında imzalamıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), uluslararası alanda cinsiyet eşitliğini hedefleyen önemli bir insan hakları sözleşmesidir. Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklar ve birçok alanda taraf devletlere yükümlülükler yükleyerek tedbir almalarını sağlar. Altı bölümden oluşan sözleşmenin ilk dört bölümünde kadına karşı ayırım kavramının içeriği, temel ilkeler, kadınlara karşı ihlalleri önlemeye yönelik tedbirler yer alır. Örneğin; kadınlara eğitimde, çalışma hayatında, sağlık hizmetlerinden faydalanmada fırsat eşitliği sunulur. Sözleşmede kırsal kesimdeki kadınların haklarına özel bir önem verilmiştir. Sözleşmenin aile içi eşitlik başlıklı on altıncı maddesi taraf devletlere evlilik ve aile ilişkileri konusunda kadınlara karşı ayırımı önlemek için gerekli tedbirleri almayı ve kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara belli konularda haklar sağlamayı öngörmüştür. Bu haklar¹¹ kadınlara, evlenmede erkeklerle eşit hak, özgürce eş seçme ve serbest rıza ile evlenme, çocuklarla ilgili konularda eşit hak ve sorumluluk tanınmakla birlikte her durumda çocukların çıkarları en üst düzeyde tutulmakta, ulusal

¹⁰ Kölelik, köle ticareti, köleliğe benzer uygulama ve geleneklerin ortadan kaldırılmasına dair Ek Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında Kanun, 1963, Resmi Gazete, 6 Ocak 1964, madde 1

¹¹ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kapsamında diğer haklar: a) Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında ayrı hak ve sorumluluklar b) Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarla yararlanmada eşit haklar c) Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil her iki eş (kadın-erkek) için, eşit kişisel haklar, ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, kazanımı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında her iki eşe de eşit haklar.

yasalarda mevcut olan veli, evlat edinme ve benzer müesseselerdeki eşit hak ve sorumluluklar geçerli olmaktadır. On altıncı maddenin ikinci fıkrasına göre;

Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.”¹²

Maddenin lafzından açıkça anlaşıldığı gibi çocuğun erken yaşta nişanlanmasının veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacaktır. Bu madde, taraf devletlere evlilik için asgari bir yaş belirleme yükümlülüğü getirmiştir. Gayriresmi evliliklerin önüne geçebilmek amacıyla evliliklerin resmi sicile kaydedilmesi için yasama dahil gerekli tüm önlemlerin alınması sorumluluğunu yüklemiştir. Taraf devletler sözleşmenin yirmi altıncı maddesi gereğince tanınan hakların tam olarak hayata geçirilebilmesi için ulusal seviyede gerekli bütün önlemleri almayı taahhüt eder. Sözleşmeye ek olarak CEDAW Komitesi’nin genel tavsiye kararları çocuk yaşta evlilikleri önleme açısından önemli niteliktedir.¹³

1.5) Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme:

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin de dahil olduğu 196 ülke tarafından onaylanmıştır. En çok ülkenin onayladığı insan hakları belgesidir.¹⁴ Türkiye tarafından 14 Ekim 1990 tarihinde imzalamış ve 27 Ocak 1995 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin ana ekseninde çocukların gerek zihinsel gerek fiziksel gelişimlerini tamamlamamaları sebebiyle korunma ihtiyaçları yer almaktadır. Taraf devletler bu doğrultuda çocukların korunma ihtiyaçlarını gidermek, çocuğun üstün yararını gözetmek ve bunları ayırım gözetmeksizin yapmakla yükümlüdür. Sözleşmeyi çocuk yaşta evlilikler bağlamında inceleyecek olursak çocuk kavramının tanımını yapan 1. madde karşımıza çıkar. Belli durumlar hariç on sekiz yaşına kadar herkes çocuk sayılır ve on sekiz yaşını tamamlamadan yapılan her evlilik çocuk yaşta yapılmış evliliktir. Çocukların gerekli bakımı ve korunması için 3. madde taraf devletlere her türlü yasal ve idari önlemleri almayı yükümlülük olarak getirmiştir.¹⁵ Ulusal mevzuatımızda evlilik yaşının 18’e yükseltilmesi bu sözleşmenin bir gereğidir. Sözleşmenin 19. maddesine göre “Bu sözleşmeye taraf olan devletler, çocuğun anne-babasının ya da onların yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanındaiken bedensel veya zihinsel saldırıya, şiddet veya suistimal, ihmâl ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.” Çocuk yaşta yapılan evlilik cinsel istismarın bir örneğidir. Taraf devletler bu durumlara karşı önlem almalı ve bu koruyucu önlemler sözleşmenin 19.maddesinin

¹² Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 18898, 14 Ekim 1985, madde 16

¹³ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 44/82 sayılı kararı ile 1994 yılını Uluslararası Aile Yılı olarak ilan etmiştir. Komite önemine istinaden 1994 yılında 21 Sayılı Tavsiye Kararı ile sözleşmenin üç maddesini incelemiştir. Üç maddeden biri de konuyla bağlantısı gereği incelediğimiz 16.maddedir. Komite,1993 yılında Viyana’da gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansında kabul edilen Viyana Bildirgesinin ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilgili hükümlerini göz önünde bulundurduğunda kadın ve erkekler için asgari evlenme yaşı 18 olarak belirlemiştir. Komite bazı taraf devletlerin 16.maddenin tümüne veya bir bölümüne çekince koymalarını endişeyle karşılamış ve çok eşliliğin söz konusu olduğu topluluklarda bu uygulamalardan vazgeçilmesini mütealaa etmiştir.

¹⁴ Bütün Birleşmiş Milletler üyelerinden Amerika Birleşik Devletleri hariç ve Filistin, Vatikan, Niue ve Cook Adaları sözleşmeye taraftır. Ayrıca bu sözleşme 10 yıllık bir emektir ve 1979 çocuk hakları yılı ilan edilmiştir. Tüm çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve bütün hakların eşit derecede önemli olduğunu vurgulayan ve toplam elli dört maddeden oluşan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, her biri ayrı bir hakkı özetleyen dört kısımdan oluşur. Haklar “hayatta kalma hakkı”, “gelişme hakkı”, “korunma hakkı” ve “katılım hakkı” şeklinde dört gruba ayrılmıştır (UNICEF, 2007:17)

¹⁵ Birleşmiş milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında Türkiye’de 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilip 15 Temmuz 2005 tarihinde 25876 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasını ve çocukların haklarının güvence altına alınmasını amaçlamaktadır.

2.fıkrası ışığında olmalıdır.¹⁶ Sözleşmenin 28. maddesi çerçevesinde çocukların eğitim hakkı olduğu kabul edilmekte ve bu hak fırsat eşitliği ile desteklenerek gerekli önlemler alınmaktadır. 28. madde belirli durumlar üzerinde durmaktadır. Çocuk yaşta evlilikler ile en bağlantılı olan durum çocukların okula düzenli devam etmesinin sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesini öngören 6.fıkradır. Bu sorunun sebep, sonuç ve sakıncasını oluşturan eğitim, taraf devletlerin çocuk yaşta evlilikleri önlemek için alması gereken tedbirlerden biridir. Sözleşmenin 36. maddesi kapsamında *taraf devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar*. Çocuğun meta haline getirilerek evlendirilmesi ticari ve cinsel bir sömürüdür. Taraf devletlerin söz konusu durumlarda her türlü önlemi almaları gerekmektedir.

1.6) Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi): 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılmıştır. Türkiye tarafından aynı gün imzalamış ve 14 Mart 2012 tarihinde onaylanarak 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁷ İstanbul Sözleşmesi; önleme, koruma, kovuşturma ve bütüncül politikalarla hareket etme başlıkları altında 1.maddesindeki amaçları gerçekleştirmektedir.¹⁸ Kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek için taraf devletler için yükümlülükler 5.madde kapsamında belirlenmiştir. Sözleşmede toplumsal cinsiyet tanımının yapılması önemlidir. Toplumsal cinsiyet bakış açısını göz ardı etmeden politikaların uygulanması ve sözleşmenin 26. maddesi çerçevesinde her türlü şiddet olayının çocuk tanıkları için de gerekli yasal ve diğer tüm tedbirlerin alınması gereklidir. Zorla yapılan evlilikler başlıklı 37. madde çocuk yaşta yapılan evliliklerin önlenmesi hususunda önem arz etmektedir.¹⁹

Madde 37 – Zorla evlilik

1) *Taraf Devletler, bir yetişkini veya çocuğu evliliğe zorlayan kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gereken yasal veya diğer tedbirleri alır.*

2) *Taraf Devletler, bir yetişkini veya çocuğu evliliğe zorlamak amacıyla yaşadığı yerin dışında başka bir ülke ya da Taraf ülkeye gitmeyi aldatıcı kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gereken yasal veya*

diğer tedbirleri alır.

Bu madde kapsamında taraf devletlere çocukları evliliğe zorlayan kasıtlı davranışların ve evliliğe zorlamak için yaşadığı yerin dışında başka bir ülke veya taraf ülkeye gitmeyi dayatan aldatıcı kasıtlı davranışların suç sayılması için yasal ve/veya diğer tedbirleri ve ayrıca 37. maddenin de dahil olduğu belli suçların kasten işlenmesine yardım etmenin ve yataklık yapmanın suç olarak düzenlenmesi için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmektedir. Sözleşme kapsamında belirlenen suçların etkili biçimde kovuşturulması, her türlü şiddet mağdurunun uygun koruma tedbirinden yararlanmasının sağlanması ve işlenen suç için namus gerekçesinin kabul edilmemesi önemli yükümlülüklerdendir.

1.7) Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi: 25 Ekim 2007 tarihinde İspanya’nın Lanzarote Adası’nda imzalanarak yürürlüğe giren sözleşmeyi Avrupa Birliği’ne üye olan devletler ile Türkiye’nin içinde bulunduğu üye olmayan birçok devlet imzalamıştır. Türkiye tarafından 25 Ekim 2007 tarihinde imzalanmış ve 567 sayılı Komisyon Raporu ile olumlu görüş sunulması üzerine 6084 sayılı Kanunla onaylanmıştır. 28050 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 25 Kasım 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin merkezinde çocukların cinsel sömürü ve istismarının engellenmesi, bu çocukların korunması, ulusal ve uluslararası iş birliği sağlanması ve taraflarca hükümlerin etkin uygulanabilmesi için bir denetim mekanizmasının kurulması konuları yer almaktadır. Taraf devletlere önleyici, koruyucu, ulusal maddi ceza hukukuna ve araştırma ile yargılamada çocuk dostu usuller izlemeye ilişkin tedbirler almak ve denetleme mekanizması kurmak yükümlülüğü getirmektedir. Sözleşmenin 6.bölümünde yer alan cinsel sömürü ve cinsel istismar oluşturan davranışlar, 18 ile 23. maddeler arasında düzenlenmiştir.²⁰ Cinsel sömürü ve istismarın en yaygın şekilleri çocuk yaşta yapılan evliliklerde görülmektedir. Sözleşme, çocuk yaşta yapılan evliliklerin önlenmesini sağlayan uluslararası yasal düzenlemelerden biridir.²¹

1.8) Diğer Düzenlemeler: Uluslararası hukuk düzeninde dolaylı olarak çocuk yaşta evliliklere atıf yapan farklı düzenlemeler mevcuttur. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kapsamında evlilik bağının kurulması eşlerin tam ve özgür iradelerine bağlanmıştır. 1995 yılında Çin’in başkenti Pekin’de gerçekleştirilen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu esas olarak kadın hakları açısından önemli bir uluslararası belge olmakta birlikte çocuk hakları açısından da oldukça önemli maddeler içermektedir. Evliliğin tarafların özgür ve tam rızası ile gerçekleşmesi, buna ek olarak evlilik için asgari bir yaş belirleme ve asgari evlenme yaşını yükseltmeye yönelik yasaları yürürlüğe koymak çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi açısından önemli düzenlemelerdir. Türkiye’nin Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Bildirgesi kapsamında verdiği birçok taahhüt vardır. Çocuk yaşta evliliği önlemek amacıyla evlilik yaşının hem erkekler hem de kızlar için 18’e yükseltilmesi, namus suçları ve zorla evlendirilmeyle birlikte evlilik içi tecavüzün kadına karşı şiddet kapsamı içine alınması ve devletlerin bu konularda gerekli yasal adımları atması, çocuk hakları açısından, bu bildirmede, Türkiye’nin de verdiği taahhütler

¹⁶ 19.maddenin 2.fıkrası ışığında bu tür koruyucu önlemler; kanundaki çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makamlara havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 3718 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmiştir. Fesih kelimesi teknik anlamda doğru bir kelime olmasa da doğrusu çekilmedir. İstanbul Sözleşmesi’nin 80. maddesinde taraf devletlere çekilme izni verilmiştir. Uluslararası hukukta bir uluslararası sözleşmeden çekilmek, sözleşme metni buna cevaz veriyorsa mümkündür. Sözleşmeden çekilmek uluslararası hukuka uygun bir durum olsa da iç hukuk bakımından Cumhurbaşkanlığı Kararı ile sözleşmeden çekilmek hukuka uygun değildir. İç hukukta 9 Sayılı Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3. maddesi gereğince taraf devlet Cumhurbaşkanlığı Kararı ile uluslararası sözleşmeden çekilebilir. Ancak 9 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3.maddesi Anayasaya uygun değildir. Anayasanın 104.maddesinin 17.fıkrası gereği Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ancak yürütmeye ilişkin konularda çıkarılabilirken uluslararası antlaşmaların onaylanması, sona erdirilmesine ilişkin yetki yasama ve yürütme arasında paylaştırılmıştır. Bir yandan Anayasanın 90. maddesi gereği TBMM’nin uluslararası antlaşmaların onaylanmasını kanunla uygun bulmasına bağlanmışken bir yandan da Anayasanın 104.maddesinin 11.fıkrası gereğince uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı verilmiştir. Yetki münhasıran yürütmeye ilişkin değildir, bu sebeple bu konuda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Kararın hukuki dayanağı olan 9 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hukuka aykırı olduğu için 3718 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı hukuka aykırıdır.

¹⁸ Sözleşmenin Maksatları 1) Bu sözleşmenin maksatları şunlardır: a) kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak; b) kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dahil olmak üzere, kadınlara erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak; c) kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı bir çerçeve, politika ve tedbirler tasarlamak; d) kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak; e) Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapmalarına destek ve yardım sağlamak.

¹⁹ Aynı zamanda sözleşmenin 34. Maddesinde musallat olma, 35. Maddesinde fiziksel şiddet, 36. Maddesinde tecavüz dahil olmak üzere cinsel şiddetten söz edilmiştir. Bu gibi durumlar çocuk yaşta evliliklerde doğrudan veya dolaylı yolla sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

²⁰ Bu suçlar; cinsel istismar, çocuk fuhuşuna ilişkin suçlar, çocuk pornografisine ilişkin suçlar, bir çocuğun pornografik gösterilere katılımına ilişkin suçlar, çocukların suistimali, çocukların cinsel amaçlar için teşviki olmak üzere altı ana başlıktan oluşmaktadır

²¹ Çocuk yaşta evliliklerde cinsel istismarla karşılaşılma olasılığı oldukça yüksektir. Çocuğun cinsel istismarı bir nevi evlilikle meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesiyle birlikte çocukların cinsel istismarının da önüne geçilmek amaçlanmaktadır.

arasındadır. Avrupa Sosyal Şartı çerçevesinde çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakları düzenlenmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye ek ‘Çocuk Satışı, Çocuk Fuhşu ve Çocuk Pornografisiyle İlgili İhtiyari Protokol’de başlık parası karşılığında çocuğu zorla evlendirme çocuk satışı kapsamına girmektedir ve bu protokol ile yasaklanmıştır.

2)Türk Kültüründe Çocuk ve Ulusal Düzenlemeler: Tarihte Türklerde çocuklara verilen değer ve çocukların toplum içerisindeki yeri Dede Korkut Hikayeleri ve Balasagunlu Yusuf’un yazmış olduğu Kutadgu Bilig adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Kutadgu Bilig’de insan sevgisi ve eşitlik vurgulanırken Dede Korkut Hikayeleri’nde çocuk küçük de olsa önem verilen bir bireydir. Türkler, göçebe kültürde de yerleşik düzende de çocukları ilgi ve sevgi ile büyötmüştür. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar ihmal edilmemiş ve vakıflar tarafından bakılıp gözetilmiştir. Türklerin İslamiyet’i kabulünden önce Hun, Göktürk ve Uygurlarda çocuğun yetiştirilmesine yönelik farklı uygulamalar olsa da cinsiyet ayrımı olmaksızın temelde çocuk sevgisi söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk çocukluk dönemi babanın denetimi altındadır, anne ise çocuğun bakımı ve eğitimiyle ilgilenmektedir. Hukuk düzeninde önemli bir yeri olan vakıflar, burada kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların bakım ve eğitimine yönelik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İslam dininde çocuklara özel önem verilmiştir.²² Tanzimat Dönemi öncesi çocuk hakları konusunda bilgiler kısıtlı olsa da Tanzimat Döneminde insan hakları ile birlikte çocuk hakları kavramları dile getirilmiştir.²³ Tanzimat aydınları tarafından sıbyanlardaki eğitim hayatının değiştirilmesine izin verilmemiş, harita gibi modern uygulamalara karşı çıkılmış ve Osmanlı eğitim sisteminde dayak olağan olarak karşılanmıştır. Çocukları korumaya yönelik düzenlemeler ve açılan kurumları 19.yüzyıla geldiğimizde görürüz. Örneğin, Tuna Eyaleti valisi Mithat Paşa Çocuk İslahevlerine ilişkin bir tüzük düzenlemiştir. 1822 yılında çocuk ıslahevleri, Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1921 yılında Çocuk Esirgeme Cemiyeti kurulmuştur. 20. ve 21. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti birçok uluslararası düzenlemeyi iç hukukta kabul etmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk çocuklara verdiği önemi göstererek 23 Nisan’ı Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak çocuklara ithaf etmiştir.²⁴

“Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı ve ikbal ışığısınız. Memleketi asıl ışığa boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şey bekliyoruz.” Mustafa Kemal Atatürk

2.1) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: İlk incelenecek ulusal düzenleme olan 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kabul edilmiş ve bugüne kadar en son 2017 referandumu olmak üzere

²² Çocuklarla ilgili Kur’an-ı Kerim’de birçok ayet vardır. Çocuklara eşit davranılması gerektiği, buluğa erinceye kadar evlendirilmemesi gerektiği, eğitilmesi gerektiği gibi meseleler Kur’an-ı Kerim’de yer almıştır. Aynı zamanda çocuğun yetiştirilmesi, çocukların eğitilmesi, çocuklarla vakit geçirilmesini öğütleyen birçok hadis bulunmaktadır. Örneğin bir hadiste, iki kız çocuk annesi bir kadının maddi sıkıntı çekmesinin ardından Hz. Muhammed, her kim kız çocukları yüzünden bir sıkıntıya uğrar da onlara iyi bakarsa, bu çocuklar onu cehennem ateşinden koruyan bir şiper olurlar demiştir.

²³ Müslüman adı Murad Efendi olan Franz Von Werner’in Türkiye’de Çocuk Yaşamı adlı gözlemleri şunlardır: 1) Osmanlı’da oyuncaklar, Eyiüp’te satılır. Avrupa’da yaygınlaşan zeka beceri oyuncakları yerine, burada tahtadan yapılmış at, deve gibi oyuncaklar vardır. 2) Çocuklara duyulan sevgi çocuğu tinsel açıdan besleyecek türden değil içgüdüselidir. Çocuklar birey olarak görülmediğinden onlara doğum günü ve ad günü gibi kutlamalar düzenlenmez. Erkek çocukları için bir tek sünnet törenleri yapılır. Çocukların aile ilişkileri ataerkil ve serttir. 3) Çocuklar rütbe ve güce değer vermeyi öğrenirler. Yolda karşılaştıkları bir memura dahi başlarını eğerek selam veren çocuklar, erken yaşta kendilerinden güçlü olana itaat etmeyi ve susmayı benimserler.(Onur,2008:188)

²⁴ Atatürk; 23 Nisan 1929 yılında, 23 Nisan’ın 1924 yılında bayram olarak kararlaştırılmasından beş yıl sonra bu bayramı çocuklara ithaf etmiştir. 1929 yılından bu yana 23 Nisan günü çocuk bayramı olarak kutlanmaktadır. 1980 darbesi döneminde Milli Güvenlik Konseyi bayramlar ve tatillerle ilgili kanunda yaptığı değişiklikle bu bayrama Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı adını vermiştir.

yirmi bir kez değişikliğe uğramıştır. Türk hukuk düzeninde eşitlik ilkesinin yasal dayanağı, Anayasa’nın kanun önünde eşitlik başlığını taşıyan 10. maddesidir. *“Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”* 2004 Anayasa değişikliği ile eklenen 2.fıkra kapsamında kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir ve devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. 2010 Anayasa değişikliği ile bu fıkraya eklenen 2. cümle ise devletin bu amaç ile alacağı tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağını belirtmektedir. 2010 Anayasa değişikliği ile eklenen 3.fıkraya göre *“çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz”*. Devlet çocuklar için bu eşitliği yaşama geçirmek amacıyla tedbirler almakla yükümlüdür. Özetle, 10. madde çerçevesinde kanun önünde eşitliğin sağlanmaya çalışıldığı ve bu eşitliği sağlamaya çalışırken alınacak tedbirlerin ise eşitlik ilkesine aykırı olmadığı düzenleme altına alınmıştır. Genel bir eşitlik ilkesi olan Anayasanın 10. maddesinin yanında ailenin korunması ve çocuk hakları başlıklı 41. madde çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi açısından önemli bir düzenlemedir. Bu madde ailenin eşler arasında eşitliğe dayandığını ve ailenin huzur ve refahını özellikle annenin ve çocukların korunmasını, aile planlaması için devletin gerekli tedbirleri alması ve teşkilatı kurmasını düzenlemektedir. 2010 Anayasa değişikliği ile eklenen 4. fıkra ise *“devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”* diyerek devlete çocuk yaşta evlilikleri önlemek için tedbirler almayı yüklemiştir. Bu konuda en önemli çözüm yöntemlerinden biri eğitim ve öğretimdir. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, Anayasa’nın 42. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.²⁵ Uluslararası düzenlemeler kapsamında incelenen milletlerarası antlaşmaları uygun bulma başlıklı Anayasa’nın 90. maddesi konumuz açısından önemli bir düzenlemedir.

2.2) Türk Medeni Kanunu: Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi aydınlanması ile münferit alanlarda değişiklik sürecine girmiştir. Hukuk alanında ihtiyaçların doğmasıyla birlikte birçok yenilik söz konusu olmuştur.²⁶ Cumhuriyetin ilk yıllarında hukuk alanında en önemli değişimin göstergesi olan 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi 76 yıl yürürlükte kalmıştır. Medeni Kanun, kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip hale gelmesi açısından oldukça önemlidir. Takip eden dönemde yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla beraber hala yürürlükte olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu kişinin kendi fiilleriyle hak ve borç altına girebilmesini fiil ehliyeti başlığı altında üç şarta bağlamıştır: ayırt etme gücü, kısıtlı olmamak ve ergin olmak. Erginlik başlıklı 11. madde ergin olmayı on sekiz yaşını doldurma şartına bağlamış ve kişiyi ergin kılan durumları kanun ile belirlemiştir. On beş yaşını dolduran küçüğü kendi isteği ve velisinin rızası çerçevesinde mahkeme kararı ile ergin kılmak buna örnektir. Çocuk yaşta evlilikler açısından evlenmenin kişiyi ergin kılacağı kanun kapsamında düzenlemiştir. Türk Medeni Kanunu’nun 124. maddesi evlenme ehliyetinin şartlarından biri olan yaş şartını düzenlemektedir.

“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek

²⁵ II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi Madde 42 – Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

²⁶ Gayrimüslim tebaanın korunması amacıyla haklarının yazılı olarak tespiti kanunlaştırma hareketleri açısından önemli bir etken olmuştur. Mecelle, 20 Nisan 1869 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak aile hukuku ve miras hukuku alanlarında düzenleme yoktur. 25 Ekim 1917 ila 19 Haziran 1919 tarihleri arasında yürürlükte kalan Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Hukuk alanında yeni kanunlaşma hareketleriyle birlikte İslami hukuktan batılı laik hukuk düzenine geçiş yapılmıştır.

önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.” Kanun koyucu bu madde ile evlenme yaşını genel erginlik yaşının altında bir yaş olarak öngörmektedir. On sekiz yaşını doldurmayarak ergin olmadığı için birçok hukuki işlemi yapamayan, fiil ehliyetini sınırlı olarak kullanabilen çocukların evlilik gibi önemli sorumluluklar doğuran bir müesseseye ergin olamadan girebilmesi ciddi bir çelişki doğurmaktadır. Ancak her iki cinsiyet açısından aynı yaşın öngörülmesi eşitlik ilkesine uygundur.²⁷ Taraflarından biri veya her ikisi erken yaşta evliliğe cevaz veren yabancı bir ülkenin vatandaşı ise Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un 13.maddesi devreye girmektedir. Evlenme ehliyetinin ve şartlarının belirlenmesinde taraflardan her biri için evlenme anındaki tabi oldukları hukuk uygulanır.²⁸ Törenin şekli başlıklı 142.madde çerçevesinde memura, iki tarafa da sorup tarafların karşılıklı rızasını aldıktan sonra evliliğin kanuna uygun yapılmış olduğunu açıklama yükümlülüğü getirilmiştir. Çocuk yaşta evliliklerin resmi bir şekilde yapılmasının yanı sıra ciddi bir tehlike arz eden durum gayriresmi şekilde yapılmasıdır. Bu kapsamdaki çocuk yaşta evlilikleri önlemeye çalışan önemli bir yasal düzenleme, Türk Medeni Kanunu’nun aile cüzdanı ve dinî tören başlıklı 143. maddesidir.

“Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir.

Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.

Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.”

Türk toplumunda yaygın olan dini törenler kayıt altına alınabilmek amacıyla yasal düzenlemeye konu olmaktadır. Türk Medeni Kanunu’na göre yapılan bir evlilik sonucu verilen aile cüzdanı gösterilmeden dini tören yapılamamaktadır. Dini tören yapılabilme şartı aile cüzdanının gösterilmesine bağlıdır. Yalnızca dini tören yapıldığı takdirde taraflar yasal olarak birbirlerinin eşi olamamakta ve yasal haklardan yararlanamamaktadır. Bir evliliğin geçerli sayılması dini törenin yapılmasına bağlı değildir. Türk Medeni Kanunu’ndaki koşullara bağlıdır. Dini tören kişilerin isteğine bırakılmıştır.²⁹

2.3) Türk Ceza Kanunu: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu çerçevesinde çocuk kavramı birçok hükme konu olmuştur.³⁰ Tanımlar başlığını taşıyan 6. maddenin 1. fıkrasının b bendine göre çocuk, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişidir. Çocuğun cinsel istismarı; cinsel obje olarak kullanılması sonucu tıbbi, psikolojik ve hukuki boyutları olan çok yönlü ciddi bir sorundur. Bu cinsel davranışların hukuki boyutları Türk Ceza Kanunu’nda “Kişilere Karşı Suçlar” adlı ikinci kısmın altıncı bölümünde “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” başlığı altında yer almıştır. Türk Ceza Kanunu’nun “Çocukların Cinsel İstismarı” başlıklı 103. maddesine göre çocuğu cinsel yönden istismar eden kişiye sekiz yıldan on beş yıla

kadar hapis cezası verilmektedir. Çocuğa karşı yapılan cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması da kanunda yer almaktadır. Kanun koyucu cinsel istismar deyimini üçlü bir ayrım yaparak düzenlemiştir.

“Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış, b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır.”

Çocuğun cinsel istismarı başlıklı 103. maddenin devamında suçun nitelikli halleri ve netice sebebiyle ağırlaştırılmış halleri düzenlenmiştir. Bu bakımdan fail herkes olabilirken, mağdur erkek veya kadın fark etmeksizin ancak bir çocuk olabilmektedir. Mağdur on sekiz yaşından büyük ise 102. madde çerçevesinde cinsel saldırı suçu söz konusudur. Türk Medeni Kanunu’na göre mahkeme kararı ile ergin kılınan çocuk veya evlilik ile ergin kılınan çocuk on sekiz yaşından küçük ise bu suçun mağduru. On sekiz yaşından önce evlenen çocuklar kanun gereği ergin kılındıklarında suçun eşler bakımından işlenmesi tartışmalıdır.³¹ Korunan hukuki değerın çocuğun cinsel dokunulmazlığı olduğu suç, reşit olmayanla cinsel ilişki başlıklı 104. madde çerçevesinde düzenlenmiştir. Burada kanun koyucu on beş yaşını tamamlamış ancak on sekiz yaşını doldurmamış çocukların cinsel bütünlüğünü korumak istemiştir.³²

“Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Reşit olmayanla cinsel ilişki suçunun takibi şikayete bağlıdır ve ancak yaşı küçük olan mağdurun şikayeti ile birlikte soruşturma yapılabilir. Türk Ceza Kanunu kapsamında çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik yasal düzenlemeler 103. ve 104. maddelerde vücut bulmuştur. Bu evliliklere cevaz veren yasal temsilci, veli ya da vasi de Türk Ceza Kanunu’nun 38. maddesi çerçevesinde azmettiren olarak suça iştirak etmektedir. Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören başlıklı 230. madde ise bu kapsamdaki suçları cezalandırmaktadır. Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda önemli olan 230. maddenin beş ve altıncı fıkraları Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Öncesinde Türk Medeni Kanunun ilgili maddelerine göre geçerli bir evlilik yapmadan dinsel tören yaptıran kişiler ve evliliğin kanuna uygun şekilde yapıldığını gösteren belgeyi görmeden dinsel töreni yapan kişi hakkında hapis cezaları söz konusuydu. Söz konusu maddelerde Türk Medeni Kanunu hükümlerine uygun bir geçerli evlilik yapılmadan tek başına bu dini törenlerin hiçbir geçerliliğinin olmadığı ve bu dini törenleri

²⁷ 743 sayılı Medeni Kanun kapsamında ise evlilik yaşı kadınlar için 15 erkekler için ise 17 idi. Ancak bu hüküm başta Anayasa’nın kanun önünde eşitlik hükmü olmak üzere birçok hükme aykırıdır.

²⁸ Taraflardan biri Türk ise evlenme ehliyeti ve koşullarını belirlemede o kişiye Türk Hukuku uygulanırken diğer kişiye tabi olduğu hukuk uygulanır.

²⁹ Evlenme töreni gerçekleştirilmeden dini nikah gerçekleştirilirse taraflar eş statüsünü kazanamayacaklardır ve boşanma talep edemeyeceklerdir. Günümüzde münferit mevzuatlarda evlenme töreninden önce dini nikah yapılması bir yaptırıma tabi bulunmamaktadır. 27 Mayıs 2005 tarihinde TCK’de suç olarak düzenlense de Anayasa Mahkemesi tarafından kişilerin özel hayatına müdahale ve din ve vicdan özgürlüğüne sınırlama getirildiği gerekçesi ile iptal edilmiştir.

³⁰ Ceza hukukunda çocuk; cezai sorumluluk, güvenlik tedbirleri ve iştirak gibi konularda farklı düzenlemelere konu olmuştur. Türk Ceza Kanunu’na göre bir kişinin cezai sorumluluğunun olabilmesi isnat yeteneğinin varlığına bağlıdır. Isnat yeteneğini etkileyen en önemli hallerden biri de yaş küçüklüğüdür. Yaş küçüklüğü 3 kısıma ayrılmaktadır. İlk kısımda fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocuklar yer almaktadır ve cezai sorumlulukları yoktur ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir. İkinci kısımda on iki yaşını doldurmuş ve on beş yaşını doldurmamış çocuklar yer almaktadır. Bu çocuklar bakımından işledikleri fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin gelişmiş olup olmasına göre cezai sorumluluk değişmektedir. On beş yaşını doldurmuş ve on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar açısından ise cezai sorumlulukları bulunmakta olup ancak indirim sebebi söz konusu olmaktadır.

³¹ Türk Ceza Kanunu 103 ve 104.maddeler kapsamındaki suçların evlenme ile ergin kılınan veya mahkeme kararı ile ergin kılınan çocuğa karşı işlenmesi durumunda işlendiği tarihte çocuk 18 yaşından küçük ise bu maddelerin uygulanmasının kişi için daha koruyucu olduğu kanısındayız. Sadece evlenmenin bu suçları oluşturmayacağını ancak cinsel istismar söz konusu ise yine de 103.maddenin uygulanabilmesi çocuğun üstün yararına uygun düşmektedir. 104. madde ise yine tartışmalı olmakla beraber madde başlığı ile içeriği arasında uyum bulunmamaktadır. Sadece uyumsuzluk sebebiyle de çocuklara bu maddenin uygulanmaması çocuğun üstün yararına uygun düşmeyecektir.

³² Failin ve mağdurun yaşları ve cinsiyetleri bakımından birtakım tartışmalar bulunmaktadır. Mağdur açısından yapılan tartışmalara baktığımızda on beş ila on sekiz yaş aralığındaki çocuk mahkeme kararı veya evlenme ile erginliği kazanmış ise bu suçun mağduru olamayacağına öne sürüldüğünü görmekteyiz. Çocuğun reşit olan eşi ile cinsel birliktelik yaşadığı takdirde hakkın kullanılması çerçevesinde bu fiil hukuka uygunluk sebebi gibi sonuç doğurarak suç teşkil etmeyecektir. Her iki tarafın da on sekiz yaşından küçük olup tarafların evlenmesine izin verildiği takdirde de fiil suç teşkil etmeyecektir. Ancak on sekiz yaşını doldurmamış kişi evlenme ile erginlik kazanıp eşinden başka bir kişi ile cinsel ilişki yaşaması durumunda baskın görüşe göre evlenme ancak sadece eş ile yapılan cinsel ilişkide hukuka uygunluk sebebi sayılacak diğer kişiler ile yaşanan ilişkiler bakımından ise fiiller suç teşkil etmeye devam edecektir. Madde başlığı reşit olmayanla cinsel ilişki ibaresini içerirken madde de çocuk ibaresi de bir çelişki doğurmaktadır. Cinsiyet açısından ise herhangi bir ayrım söz konusu değildir hatta iki farklı cinsiyet olarak kanunda belirtilmediği için de aynı cinsiyetteki kişiler söz konusu olduğunda da bu suç vücut bulacaktır. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nihat KANBUR, 6545 SAYILI KANUN DEĞİŞİKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK CEZA KANUNU’NDA REŞİT OLMAYANLA CİNSEL İLİŞKİ SUÇU (TCK m.104), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Özel Sayı 2014, s. 4139-4210 (Basım Yılı: 2015) Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZe Armağan, s 4161

yaptıran ve yapan kişilerin hapis cezasına tabi olduğu açıkça yer almaktaydı.³³ Türk Ceza Kanunu’nun 105. maddesindeki cinsel taciz suçunun çocuklara karşı işlenmesi halinde cezanın artırılarak verilmesi öngörülmüştür.

2.4) Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun: Toplumun temel taşı olan aile kurumu toplumsal yapının sağlıklı sürdürülebilmesinde oldukça önemlidir. Bu doğrultuda aileye ilişkin uyuşmazlıkları çözmek için aile mahkemeleri, ihtisas mahkemeleri olarak kurulmuştur.³⁴ 18 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4787 sayılı kanun; aile mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usullerini düzenlemektedir. Kanun’un 5. maddesi multidisipliner bir yaklaşım benimseyerek aile mahkemelerinde belirli niteliklere sahip psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan yararlanılmasını öngörmüştür. 6. madde çerçevesinde ise aile mahkemesi görev alanına giren konularda yetişkinler ve küçükler hakkında koruyucu eğitici ve sosyal önlemler almaktadır. Türk Medeni Kanunu’nun 124. maddesinin 2. fıkrası çerçevesinde on altı yaşını doldurmuş kadın veya erkeğin evlenmesine hakim ancak olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebep varsa izin verebilir. Bu düzenleme ile hakime bir takdir yetkisi tanınmıştır. Hakim takdir yetkisini 4787 sayılı kanun gereği aile mahkemelerinin yapılarını da göz önünde bulundurularak kullanmaktadır. Hakim, takdir yetkisini kullanırken takdir yetkisinin sınırları ve hakkaniyet sınırları içinde olmalıdır. Kanun maddesinde belirtildiği gibi olağanüstü bir durum ve pek önemli bir sebep olmalıdır. Bu durumlar mahkemede görevli olan sosyal hizmet uzmanları ve psikologlardan yardım alınarak hukuka ve toplumsal yapıya uygun olarak tespit edilmelidir.³⁵

2.5) Çocuk Koruma Kanunu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında 3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu; korunma ihtiyacı olan çocuklar ve suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarını, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.³⁶ Kanunun 3. maddesinde başta çocuk kavramı olmak üzere birçok tanım yapılmıştır. Çocuk Koruma Kanunu daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak adlandırmıştır ve bu kapsamda suça sürüklenen çocuk ve korunma ihtiyacı olan çocuk kavramlarının tanımları yapılmıştır.³⁷ Korunma ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmıştır. Çocuk yaşta evlilikler, istismarın en önemli örneklerinden biridir ve çocuk yaşta evlendirilen çocuklar korunma ihtiyacı olan çocuk olarak nitelendirilmektedir. Kanun kapsamında çocuk haklarının korunması amacıyla birçok temel ilke düzenlenmiştir. Ayrıca 9. maddede yapılan düzenleme ile amaç çocuğun derhal korunmasını gerektiren bir durumda acil korunma kararının alınmasını, çocuğun ivedi bir şekilde güvenliğini ve aynı zamanda çocuk yaşta evlendirilerek istismar ediliyorsa daha fazla zarar görmemesini sağlamaktadır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuk yaşta evliliklerle ilgili bir özel düzenleme içermese de çocuk

yaşta evlendirilen çocukları korunma ihtiyacı olan çocuk kapsamına alarak ilgili düzenlemelerden yararlanmaktadır.

2.6) Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun: Aile içi şiddetin ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik uluslararası alanda çeşitli hukuki metinler söz konusudur. Bu kapsamda iç hukukumuzda düzenlemeler yapılmıştır. En önemli düzenleme 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’dur.³⁸ Kanunun amacı şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi altında bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin, tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve şiddetin önlenmesine yönelik alınacak tedbirlerin usul ve esaslarını düzenlemektir. Kanunun amacı yalnızca şiddeti önleyip şiddete uğrayanı korumak değil şiddet uygulayan kişi hakkında tedbir kararı verilerek kişiyi tedavi etmektir.³⁹ Kanunun önemli bir yönü de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’ni ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeleri esas almasıdır. 6284 sayılı Kanun’un 2. maddesinde şu tanımlar yer almaktadır: “*Ev içi şiddet: Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet*” olarak tanımlanmakta olup aile içi şiddet ve ev içi şiddet aynı anlama gelmemektedir. Aile içi şiddet, sadece aile bağı bulunan kişiler arasındaki şiddeti kapsamaktayken; ev içi şiddet, bir aile bağı olmasa bile aynı ev içinde yaşayan kişileri kapsamaktadır. Türk Medeni Kanunu çerçevesinde geçerliliği olmayan çocuk yaşta evliliklerde şiddet söz konusu olduğunda bu çocuklar 6284 sayılı Kanun kapsamında güvence altına alınmaktadır. Ev içi şiddet düzenlemesi çocukların güvence altına alınıp korunması açısından oldukça önemlidir. Kanun’un 14. maddesi kapsamında şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulması şiddetle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

2.7) Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu: Komisyon Başkanlığı Güldal Akşit tarafından yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu erken yaşta evlilikler olgusunu kadın ve çocuk hakları kapsamında incelenmesi gereken bir sorun olarak görerek 2010 yılında bir rapor hazırlamıştır. Komisyon raporda çocuk yaşta evlilikleri kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanamaması açısından kadın yönünden bir engel olarak görmüş ayrıca hem kadın hakları ihlali hem de çocuk hakları ihlali olarak nitelendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁰ Raporun ana ekseninde konuyla alakalı ulusal ve uluslararası düzenlemeler, çocuk yaşta evliliğin sebepleri, Kırıkkale, İzmir, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde yapılan incelemeler yer almıştır ve aynı zamanda raporun son kısmında çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Komisyon raporda münferit seçim bölgelerinden farklı partilere mensup milletvekilleri üye olarak bulunmuştur. Komisyon raporu; çocuk yaşta evliliklerin yaygınlaşmasını önlemek için yürürlükte olan yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığını, yeterince işlerliğinin olmadığını, gayriresmi evliliklerin yaygın olduğunu tespit etmesi ve bu konuda alternatif çözümler üretilmesi gerektiğini vurgulaması açısından oldukça önemlidir. Raporunda çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için

³³ Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bu karar sonucu iptal edilen 230. maddenin beş ve altıncı fıkraları çocuk yaşta yapılan gayriresmi evliliklerin önlenmesine yönelik önemli birtakım düzenlemelerdir. Ayrıca iptal kararı Anayasa’nın İnkılap kanunlarının korunması başlıklı 174. maddesine ve çocuk haklarına aykırıdır.

³⁴ 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunu’nun Aile mahkemelerinin görevi başlıklı 4. maddesi kapsamında 1.22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun üçüncü kısmı hariç İkinci Kitabı ile 3.12.2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işler, 2.20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizi, 3. Kanunlarla verilen diğer görevler.

³⁵ Sungurtekin Özkan, M. (2013), Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstleneceği Rol, Yaşar Üniversitesi E-dergisi, 2182-2188

³⁶ Çocuk Koruma Kanunu, 2005, Resmi Gazete, 25876, 15 Temmuz 2005, 2. madde

³⁷ Çocuk Koruma Kanunu’nda yapılan çocuk tanımı uluslararası mevzuatlara uygun şekilde düzenlenmiştir.

³⁸ Kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla birçok kanun maddesi değiştirilmiş ve ilk olarak 4320 sayılı Ailenin Korunması Dair Kanun kabul edilmiştir. AİHM’in Türkiye aleyhine verdiği Opuz-Türkiye kararı yeni bir kanuna ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Yeni bir kanun yapmak ihtiyacı doğrultusunda 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hazırlanmış ve 2012 yılında yürürlüğe girmiştir.

³⁹ Şiddet mağduru hakkında alınan tedbir kararları insan onuruna uygun şekilde nasıl yerine getiriliyorsa şiddeti uygulayan kişi için de verilen tedbir kararları insan onuruna yaraşır şekilde yerine getirilir.

⁴⁰ Güldal Akşit, Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, Mayıs 2010, s4

yasal düzenlemelerin dışında halkın eğitilmesi, çocukların eğitilmesi, yanlış dini algıların yıkılması, geleneksel uygulamaların önlenmesi ve erken yaşta evliliklerin tespit edilmesi gerektiğine değinilmiştir. Yapılan evlilikler ve nişanlanmalar nedeniyle okula devam edemeyen çocukların e-okul verilerine yer verilmiş, kız-erkek sayıları gösterilmiştir.⁴¹ Rapor, çocuk yaşta evliliklerin toplumun bir problemi olduğunu ve önlenmesi gerektiğini ortaya koyan ve bu konuda alternatif çözümler üreterek çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi bakımından farkındalık yaratan bir metindir.

Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Çözüm Önerileri

Çocuk yaşta yapılan evlilikler fiziksel, psikolojik ve toplumsal boyutta olumsuz etkileri olan ve ülkemizde sayıları ne kadar azalsa da halen varlığını sürdüren toplumsal bir gerçektir. Çocukların başta eğitim olmak üzere temel haklarını kullanmasını engelleyerek insan hakları ihlalleri doğurmaktadır. Çocukların haklarını korumak ve çocuklara karşı yapılan ihlalleri engellemek için çocuk hakları kapsamında çocuk yaşta evlilikleri önleyen uluslararası ve ulusal alanlarda düzenlemeler söz konusudur. Makale kapsamında ulusal ve uluslararası düzenlemeler sınırlı olsa da incelenmiş olup bu başlık altında tarafımızca bazı çözüm önerilerinden bahsedilecektir.

Çocuk yaşta evlilikleri önlemek için öncelikli olarak atılması gereken adımlar aşağıda verilmektedir.

- 1) Ülke içindeki resmi - gayriresmi fark etmeksizin bu evlilikleri tespit etmek.
- 2) Başlıca sebepleri belirlemek ve bu sebeplerle mücadele ederek ortadan kaldırmaya çalışmak.
- 3) Önlenmesinin önündeki engelleri tespit etmek.
- 4) Gizlenmesini sağlayan boşlukları tespit etmek ve boşluk olan alanlara yoğunlaşıp suistimalleri engellemek.
- 5) Risk altında olan çocukları tespit etmek ve korumak.

Çocuk yaşta evlilikleri önleme konusunda hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve toplumun tüm kesimleri ile iş birliği yaparak hareket etmelidir. Yukarıda belirtilen adımların atılmasının akabinde mevcut uygulamaların daha etkin hale getirilmesi için aşağıda verilen uygulamalarla çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda kararlı bir mücadele verilmelidir.

Yasal Düzenlemeler

Çocuk yaşta evlilikleri ortadan kaldırmak için en önemli çözüm noktalarından biri yasal düzenlemelerdir. Özellikle uluslararası alanda hukuksal boyutunun olması ulusal mevzuatımız açısından yol göstericidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1.maddesi çerçevesinde “on sekiz yaşından herkes küçüktür” düzenlemesine uygun bir şekilde, Türk Medeni Kanunu'nun evlilik yaşı ile ilgili 124. maddesi yeniden gözden geçirilmelidir. Kanun'un 124. maddesi çerçevesinde on altı yaşını doldurmuş çocukların olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple evlenmesine izin verilmesi konusunda hakime verilen takdir yetkisi, hakkaniyete uygun bir şekilde kullanılmalıdır. Hukuki boşluktan yararlanarak yapılan

çocuk yaşta evlilikler yasal düzenlemeler ile önlenmelidir. Açıkça yasa dışı kabul edilmeli, çocukları evliliğe zorlayan kişilerin de hukuki ve cezai sorumlulukları yasayla düzenlenmelidir. Örneğin; Bangladeş ve Endonezya'da yasal düzenlemelerle çocukların evlenmesi yasaklanmıştır. Yasalara uymayanlara hapis ve para cezası gibi yaptırımlar uygulanmaktadır. Gayriresmi şekilde yapılan çocuk yaşta evliliklere önem verilmelidir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun uygulamada daha fazla işlerlik kazanması sağlanmalı ve buna ilişkin cezaların caydırıcılığı artırılmalıdır. Çocuk yaşta evliliklerin sık görüldüğü şehirlerden biri olan Şanlıurfa'da bu evlilikleri önlemek amacıyla Şanlıurfa Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile aşiret liderleri arasında bir protokol imzalamıştır. Bu uygulama örnek alınarak farklı şehirlerde toplumun farklı kesimleriyle iş birliği yapılarak yasal düzenlemeler çerçevesinde uygulamalar geliştirilmelidir. Büyük bir çoğunluğunun yasal yollardan yapılmadığı göz önünde bulundurulduğunda gayriresmi yapılan bu evliliklerin tespiti ve önlenmesi konusunda etkin bir koruma söz konusu olmalıdır. Çocuk dostu bir adalet sistemi geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalı ve çocukların yargılamada travmaya maruz kalmadan uzmanlar eşliğinde bu süreci atlatmaları sağlanmalıdır. Çocukların bilinçlenmesi için katılım hakkı açısından önemli olan Kamu Denetçiliği Kurumu yaygınlaştırmalı ve bu konuda farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Çocukların sorunlarını temel alan özellikle çocuk yaşta evlilikler ve çocuk istismarıyla etkin bir mücadele yürütecek bir çocuk bakanlığı kurulmalıdır. Sadece bu bakanlık kapsamında çalışmaların yürütülmesi ile sınırlı olmadan ana eksende bakanlık yer alacak şekilde tüm kurumlar tarafından belli düzenlemeler yapılmalı ve eğitimler verilmelidir. Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 13.maddesi evlenme ehliyet ve şartlarının belirlenmesini evlenme anındaki tarafların milli hukukuna tabi tutmuştur. Bu duruma bir istisna getirilerek yabancılık unsuru taşıyan bir ilişkinin tarafları on sekiz yaş altında ise uluslararası düzenlemeler esas alınarak evliliğin gerçekleştirilmemesi önemli bir düzenleme olabilir. Cumhurbaşkanı kararı ile çekildiğimiz İstanbul sözleşmesine tekrar taraf olunması çocuk hakları, Türk Ceza Kanunu'nun 230. maddesinin iptal edilen 5 ve 6.fıkralarının düzenlenerek yeniden kanun kapsamına alınması gayriresmi çocuk evliliklerini önlemek açısından önemlidir.

Eğitim

Çocuk yaşta evliliklerin sebep-sonuç ve sakıncasını oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Eğitim çocukların kendine olan güvenini artırarak hedefleri doğrultusunda geleceğe adım atabilmelerini sağlar.

- Çocuk ve aileyi temel alan farkındalık eğitimleri
- Kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde çalışanlara bu evlilikleri önlemeye yönelik eğitimler
- Hastane çalışanlarına adölesan gebelikleri bildirim yükümlülüğü hakkında eğitimler
- Yerel yönetimler desteğiyle evlenecek kişilere evlilik öncesi danışmanlık
- Toplumun ileri gelenleri tarafından yerel düzeyde farkındalık eğitimleri
- Üniversiteler tarafından eğitimler

verilerek bu çalışmaların kısa sürede sonuç vermesi beklenmemeli, değişimin zaman alacağı kabul edilmelidir. Bu yüzden çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik çalışmaların düzenli yapılması esas olmalıdır. Çocukların okuldan kaydının alınması, uzun süreli devamsızlıklar, ara tatillerden sonra okula

⁴¹ Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu'nun verileri çerçevesinde 675'i kız 18'i erkek olmak üzere toplam 693 çocuk evlendirilmiş veya nişanlanmıştır. Bu sayıların en yüksek olduğu şehir ise 115 kız ve 1 erkek çocuğu ile Ağrı'dır.

dönmemeye, okul başarısında düşüş ve zarar verici davranışlar gösterme gibi çocuk yaşta evlilik riski taşıyan emareler bulunduğu gerekli önlemler alınmalıdır. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okul devamsızlığının etkin bir şekilde izlenebileceği bir takip sistemi oluşturulmalıdır. Okullarda psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren kişiler, çocuk yaşta evlilik riski taşıyan herhangi bir durum fark ettiğinde çocuklarla ilgilenmeli ve bu durumu ilgili kamu kuruluşları ile birlikte yakından takip etmelidir. Teknoloji alanında eğitim uygulamaları geliştirilmesi ve çocuklara yönelik çevrimiçi destek verilmesi önemlidir. Hukukta yeni bir metot olan Legal Design (Yasal Tasarım) çocuk hakları alanında etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Çocukların anlayabileceği sadelikte resimlerle haklarını anlatmak çocuk yaşta evliliklerin doğurduğu sakıncalardan bahsetmek oldukça önemlidir.

Ekonomik Destek

Çocuk yaşta evlilikler ekonomik sebeplere bağlı olarak ortaya çıkabilir. Kız çocuklarının başlık parası karşılığında evlendirilmesi buna örnektir. Çocukların ekonomik bir yük değil, toplum için bir değer olduğu kabul edilmelidir. Sosyal güvenlik sisteminin düzenli işlemesi ve insanların refah içinde yaşaması çocuk yaşta evlilikleri azaltabilir. Bu noktada zor durumda olan ailelere ekonomik destek yapılması önemli tedbirlerdendir. Çocuklara eğitim ve sosyal alanlarda yardımlar yapılmalıdır.

Medyanın Faydalı Kullanımı

Bireyleri ve toplumu gerek bilgilendirme gerek eğlendirme görevini üstlenen araçların tümü medyayı oluşturmaktadır. Medya araçları, etik sınırlar çerçevesinde kullanıldığında ne kadar yararlı ise aksi yönde bir kullanım söz konusu olduğunda bir o kadar zararlıdır. Çocuk yaşta evlilikleri önlemede medyayı kullanarak bu konuda kamuoyu yaratabilmek mümkündür. Radyo ve televizyon programları, diziler, filmler, karikatürler kamuoyunu etkileme yönünden önemlidir. Örneğin dizilerde ve filmlerde çocuk yaşta evlilik toplumun bir gerçeği olarak yer aldığı mutlakla bu evliliklerin bir çocuk hakkı ihlali ve çocuklar açısından ne kadar sakıncalı olduğu noktasından hareket edilmelidir. Medyada çocuk yaşta evlilikler özenilen ve teşvik edilen bir olgu olarak yer almamalıdır.

Çocuk Yaşta Yapılan Evliliklerin Tespiti

Teknolojinin gelişmesi doğrultusunda yapılabilecek birçok uygulama ile bu evlilikler tespit edilebilir. End Child Marriage, dünya genelinde kullanılabilecek şekilde tasarlanan ve çocuk yaşta evlilikleri önlemeye yönelik bir uygulamadır. Uygulama zararlarına ilişkin bilgiler sunarken aynı zamanda bu evliliklerin yetkililere bildirilmesini sağlar. Girls Not Brides ve Marry Me Not adlı uygulamalar da bu amaçlarla tasarlanmıştır. Çocuk yaşta evlilik oranlarının oldukça yüksek olduğu Bangladeş’ çocuk yaşta evliliklerin önüne geçebilmek için bir cep telefonu uygulaması geliştirmiştir. Bangladeş hükümeti ve çocuk hakları kuruluşu olan Plan International’ın ortak projesi olan uygulama, nikahı gerçekleştirecek olan yetkili kişilere dijital veri tabanı üzerinden evlenecek kişilerin yaşını kontrol imkanı sağlamaktadır.⁴² Türkiye’de teknoloji üzerine çalışan şirketler, hükümet ve/veya sivil toplum kuruluşlarının ortak iş birliği ile yapılacak çalışmalarda söz konusu uygulamalar örnek alınabilir.

⁴² Bangladeş’te erken evliliklere cep telefonu uygulaması önlemi, BBC News Türkçe, 8 Mayıs 2018.

Sosyal Sorumluluk Projeleri

Toplumsal farkındalık oluşturmak amacıyla çeşitli uyarı sistemleri, kampanyalar, internet siteleri, test ve anketler kullanılarak çocuk yaşta evliliği önleyici uygulamalar yapılmalıdır. Bu projeler çocuk yaşta evlilik konusunda halkın bilinçlenmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin Suriye’nin Tarshiha köyünde çocuk yaşta evlilikleri önlemek için tasarlanmış *Tarshiha Youth* adlı önleyici ve bilinçlendirici bir uygulama geliştirilmiştir. Bu uygulama sayesinde çocuk yaşta evlilikler bildirilebilmekte ve evlilik öncesi bilgilendirici olarak kullanılmaktadır.

Sağlık hizmetleri

2010 yılında pilot uygulamasına başlanan 2012 yılında tüm Türkiye’de kurulması planlanmış olan Çocuk İzlem Merkezleri, Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlar bünyesinde cinsel istismara uğrama şüphesi altında olan mağdur çocukların soruşturma işlemlerinin tek merkezde yapıldığı yer olarak düşünülmüştür.⁴³ Kuruluş amacı olarak çocukların yararını üstün tutmasına rağmen uygulamada bazı sıkıntılar söz konusudur. Örneğin; Çocuk İzlem Merkezlerine ilişkin mevzuat yetersizliği ve personele ilişkin sorunlar mevcuttur. Başta Türkiye Barolar Birliği olmak üzere tüm kuruluşların ilgi göstermesi ve bu alana yönelik farkındalık çalışması yapması gerekmektedir. Hükümet; sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri ile Çocuk İzlem Merkezlerinin daha etkin bir hale getirilmesi için iş birliği yapmalıdır.

SONUÇ

Çocuk yaşta evlilikler; taraflardan en az birinin on sekiz yaşını doldurmamış olduğu ve tarafları psikolojik, sosyal, fiziki, ekonomik olarak olumsuz etkileyebilecek bir toplumsal olgudur. Bu evlilikler her ne kadar azalma eğiliminde olsa bile hala ülkemizde ve dünyada ciddiye alınması gereken toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ekonomik sıkıntılar, toplum baskısı gibi münferit sebeplerden dolayı çocuk yaşta evlilikler daha fazla görülmektedir. Bu evliliklerin önlenmesi ve devletlerin gereken önlemleri almaları için literatürde birçok yasal güvence bulunmaktadır. Gerek ulusal gerekse ülkemizin de birçoğunu imzaladığı uluslararası düzenlemeler çocuk yaşta yapılan evliliklerin önlenmesi açısından önemlidir. Fakat söz konusu yasal düzenlemelere rağmen çocuk yaşta evlilikler resmi veya gayriresmi şekilde varlığını sürdürmektedir. Bu noktada çocuk yaşta evlilikleri önlemeye yönelik yasal düzenlemelerle hukuki boşluklar doldurulup kanunların işlerlik kazanması sağlanmalıdır. Yasal düzenlemelerin yanında medyanın etkili kullanılması, ekonomik destekler verilmesi, çeşitli sosyal sorumluluk projelerinin ve farkındalık eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve başta çocuklar ve aileler olmak üzere halkın eğitilmesi gibi birçok çözüm yoluna gidilerek çocuk yaşta evlilikler önlenmelidir.

Çocuklar geleceğimizin güvencesi, yaşama sevincimizdir. Bugünün çocuğunu, yarının büyüğü olarak yetiştirmek hepimizin insanlık görevidir.

Mustafa Kemal ATATÜRK

⁴³ Çocuk İzlem Merkezleri, Trabzon Barosu, Nisan 2015, s4

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, İnsan Hakları Eğitimi Dizisi: 2, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aydemir E (2011) Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler, Çocuk Gelinler. Ankara, Usak Yayınları.
- Aydın, O., & Baran, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21(2), 117-126.
- Burcu E, Yıldırım F, Sırma ÇS, Sanıyaman S (2015) Çiçeklerin kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel bir Araştırma, 73:63-98.
- Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., Eren, T. Çocuk Gelinler. Marmara Medical Journal, 2013; 26:58-62.
- Çoban Aİ (2009) Adolesan evlilikleri. Aile ve Toplum, 4(16):37-50.
- Doğan S ve Kılınç Ö E (2013) Çocuk Gelinler Bilgi Seti: Çocuk Evlilikleri ve Ekonomi, Uçan Süpürge Yayınları
- Doğan S ve Kılınç Ö E (2013) Çocuk Gelinler Bilgi Seti: Çocuk Evlilikleri ve Ev İçi
- Kahraman SD. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi DEUHYO ED 2010; 3 : 30-5
- Özcebe H, Ünal T, Türkyılmaz S, Coşkun Y. “Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması”. Ankara, 2007.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2010) Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor. Ankara, TBMM.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. Erken Yaşta Evlilik Yapılmasına Dair Komisyon Raporu, 2009.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014). İstatistiklerle Çocuk, 2014, Ankara
- United Nations International Children’s Emergency Fund (UNICEF). Türkiye’de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi, 2012.
- Uslu İ (2011) Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011. Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Yiğit T (2016) Erken evlilikleri (çocuk evlilikler) yeniden düşünmek: erken evliliklerin kavramlaştırılmasına yönelik nitel bir araştırma. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 36:386-412
- Yüksel H, Yüksel M (2014) Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler gerçeği.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5:1-

- Yüksel Kaptanoğlu, İ., & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15(2), 129-161.
- Yörükoğlu, A. (2016). Çocuk Ruh Sağlığı.29. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.

ERKEN YAŞTA YAP(TIR)ILAN ZORLA EVLİLİKLER

Evrin Ayşe Aydoğan - Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf Öğrencisi

Hüseyin Aslankaya - Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 2.Sınıf Öğrencisi

Teşvik ödülü

ÖZET

Uluslararası belgelere göre on sekiz yaş altında yapılan her evliliğe çocuk evliliği ve evlenen kıza çocuk gelin denilmektedir. Erken yaşta evliliklerde başlıca sebeplerin geçim sıkıntısı, geleneksel yaşayış, evlilik dışı gebelik ve aile baskısı olduğu yapılan araştırmalarda görülmektedir. Ancak bu sebeplerin arasında maddi gerekçelerin ağır bastığını söylemek mümkündür. Nitekim çoğunlukla akademik amaçlarla yürütülen araştırmalarda, erken yaşta evliliklerle hangi gelir gruplarında daha sık karşılaşıldığı sorusuna, yoksul aileler cevabı verilebilmektedir. Bununla birlikte erken yaşta gerçekleşen evlilikler ile ülkelerin gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişkinin olduğu yürütülen çalışmalarda belirlenmiştir.

Ülkemizde erken yaşta evliliklerin görülme sıklığı maalesef fazladır. Türkiye’de şu anda 18-45 yaş arasındaki her 5 kadından 1’i çocuk yaşta evlendirilmiştir. Çocuk yaşta evlenen her 3 kadından biri çocuk yaşta anne olmuş, çocuk yaşta evlenen kadınların yarısı ise şiddete maruz kalmıştır.¹

Çalışmamızda erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin çocuk evlilikleri olduğunu ve zorla gerçekleştiğini savunarak çocuk yaşta zorla evliliklere yönelik uluslararası ve ulusal mevzuattaki düzenlemelere değineceğiz. Bununla birlikte ulusal mevzuatımızdaki düzenlemelerin çocukları korumak konusunda yeterli olup olmadıklarını tartışarak yetersiz oldukları noktalarda çözüm önerileri sunmaya çalışacağız. Bunları her türlü akademik ve sosyal kaynaklardan yapmış olduğumuz araştırmalarımızla destekleyeceğiz.

Çalışmamızın ulusal mevzuatımızda ve toplumsal cinsiyet bağlamında yeni tartışmalar açacak olması bakımından önem arz ettiğini düşünmekteyiz.

I. ZORLA EVLİLİK KAVRAMI

Zorla evlilik taraflardan en az birinin iradesinin bir nevi yok sayılarak o evliliğe yahut o kişi ile evliliğe mecbur bırakılmasıdır. Bununla birlikte rıza ile evlenilmiş olsa dahi var olan evlilik bağının taraflardan en az biri bakımından sonlandırılmak istenmesine karşın evliliğin devamına mecbur bırakılması hali de zorla evlilik kapsamına dâhil edilmektedir. Bu mecbur bırakılma durumu toplum baskısı, aile baskısı, töre vb. nedenlerden olabileceği gibi doğrudan diğer eşten de kaynaklanabilmektedir.

Zorla evlilik erken evlilik kavramını da içermektedir. Erken evlilik, taraflardan birisinin yahut her ikisinin de 18 yaşından küçük olması halinde resmi veya gayri-resmi şekilde bir araya gelmesidir. “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından; 18 yaşını doldurmamış bir çocuğun, yaşı gereği, evleneceği kişiye veya evliliğinin zamanlamasına ilişkin olarak, “serbest, bağımsız ve tam bir rıza” vermeye ehil olmadığı kabul edildiğinden “çocuk yaşta evlilikler”, “zorla evliliğin” bir türü olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten

de pek çok kız çocuğu, evlenmenin anlam ve amacını anlayabilecek, evlenmeye bağlı yükümlülük ve ödevleri kavrayabilecek yeteneğe sahip olmaksızın, geleceğine dair diğer seçeneklerinden habersiz, çocuk yaşta evliliği kaderi sayarak, kendi isteğiyle evlenmeyi kabul etmiş olabilir. Ancak bu istek, hukuki anlamda serbest, bağımsız ve bilinçli bir rıza açıklaması olarak sayılmamalıdır.”²

Taraflardan biri yahut her ikisinin de 18 yaşından küçük olması halinde, her ne kadar mahkeme kararıyla ergin kılınma durumu mevcut olsa bile, tarafların evliliğin anlam ve önemini kavrayamayacağının kabulü gerekmektedir. 18 yaşından küçük bir çocuğa daha kredi kartını bile emanet etmeyecek insanların, çocukların iradesinin evliliğe ehil olduğunu kabul etmesi tamamen aldatmacadır. Dolayısıyla erken evliliklerin zorla evlilik olduklarının kabulü zorunludur.

Zorla evlilik hukuki bir kavram olmakla birlikte sosyolojik açıdan önemli bir gerçekliği ifade etmektedir. Nitekim toplumumuzda farklı kisveler altında bazen örf-adet geleneği olarak zorla evlilik uygulamaları sürdürülmektedir. Örneğin, hepimizin çokça aşına olduğu levirat, sororat kavramları bu gerçekliği gözler önüne sermektedir. Ayrıca beşik kertmesi, görücü usulü, kan bedeli karşılığı ve berdel evliliği bu uygulamaların başka bir acı tablosunu oluşturmaktadır.

Çocuk yaşta yap(tır)ılan evlilikler her ne isimle olursa olsun kanayan yaramızdır. Bu konu hakkında 2012 yılında sunulan aşağıdaki rapordan bahsetmek gerekir:

“Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Diyarbakır Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM) çocuk yaşta gelin olan 300 kadınla yüz yüze yaptığı görüşmeyi rapor olarak sunmuştur.

18-65 yaş grubu arasında yapılan araştırmada; yaş ortalaması 37,7 olan çocuk gelinlerin eğitim durumu da içler acısı olduğu görülmektedir. Bu kadınların yalnızca yüzde 12’sinin okur-yazar olduğu, yüzde 73,3’ünün okur-yazar olmadığı saptanmıştır. Türkiye’de 2008 TÜİK verilerine göre; 6 yaş ve üstünde okumaz yazmazlık oranı kadınlarda yüzde 12,3, erkeklerde ise yüzde 3,1’dir. Bu farklılık ‘Çocuk Gelin’ olgusunun bu kişilerde yarattığı eğitim faciasının önemli bir göstergesidir. Araştırmaya katılan kadınların medeni durumlarına bakıldığında resmi nikahla evli olanların oranının beklenenin üzerinde yüzde 86,3 olduğu ancak hala imam nikahıyla evliliğini sürdürenlerin oranının yüzde 12,3 olduğu görülmektedir. Kadınların yüzde 35,7’si evlendikten 3 yıl sonra resmi nikah kıydırabilmiş, diğerleri daha sonra bu işlemi yaptırabilmiştir. Bütün bu nedenlere karşın hala kadınların yüzde 12,3’ü imam nikahı ile evliliğini sürdürmektedir.

Çocuk gelinlerin yüzde 91’inin kardeş sayısının 9 ve üstü olması çocuk gelin olgusu ile kalabalık ailelerde, yoksul ailelerde ve eğitim düzeyi düşük ailelerde daha yüksek oranda karşılaşıldığını desteklemektedir. Görüşmelerde kadınlar evlendirilme sebeplerini “Evden bir boğaz daha eksilir” cümleleriyle ifade etmektedir. Çocuk gelin olgusunun altında yatan temel nedenlerden birinin ekonomik neden olduğu kabul edilmektedir. Aileler çevrelerinde toplumsal tepki de olmadığından kız çocuklarını belirli bir başlık karşılığında erken yaşlarda evlendirme yolunu seçmektedir. Çocuk gelinlerin yüzde 45,7’si başlık parası karşılığı evlendirildiklerini ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan kadınların yarısından fazlası 15 yaşını tamamlamadan evlendirilmiştir. Odak grup görüşmeleri ve derinlemesine bireysel görüşmelerde kadınlar; “12 yaşındaydım 13’e giriyordum. Ben Bûka Baranê (Yağmur gelini) idim.”, “İlk gece hastanelik oldum. O, 70 yaşındaydı ben 13 yaşındaydım. Ona çocuklarıyla birlikte ben de baba diyordum daha sonra kumam beni uyararak, ismiyle hitap etmemi istedi fakat bunu yapamayınca ‘şşşutt hoo’ diye seslenmek zorunda kaldım.”, “12 yaşındaydım 13 yaşına yeni basacaktım. Daha göğüslerim bile çıkmamıştı.”, “Yukarıda Allah var, beni gelin ettikleri zaman, ben dışarıda oyun oynuyordum” ifadelerini kullanmışlardır.

¹ UNFPA, SWOP 2020

² Ulusu, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”

Çocuk gelinlerin evlenme şekillerine bakıldığında yüzde 72’sinin rızası olmadan evlendirildiği, yüze 30’undan fazlası ise eşini daha önce hiç görmeden gelin olduğu görülmektedir.

Yüzde 75’i, evde alınan kararlarda söz haklarının olmadığını belirten kadınların yüzde 50’sinden fazlası karşılaştıkları problemlerin çözümüne ilişkin herhangi bir yere başvurmadıklarını belirtmektedir.

Çocuk gelinlerin yüzde 20’ye yakını henüz adet görmeden evlendirildiklerini ifade ederken araştırmaya katılan 300 kadından 234’ünün hiçbir cinsel bilgisi olmaksızın evlendirildiği saptanmıştır. Çocuk gelinlerin yüzde 62’si ilk gece sorun yaşadıklarını belirtirken, yüzde 64’ünün ilk doğumu hastane yerine evde yaptığı belirtmektedir.

Evlenmeden önce şiddet mağduru olduğunu ifade eden çocuk gelinlerin oranı yüzde 25 iken evlendikten sonra bu oranın yaklaşık iki katına çıktığı görülmektedir.

Araştırmada çocuk gelinlerin yarısına yakınının süregelen hastalıkları olduğu ifade edilirken, yaklaşık her üç kadından birinin intiharı düşündüğünü ya da gerçekleştirmek için girişimde bulunduğu belirtilmektedir.”³

Böylesi bir acı tabloyla karşı karşıyayken öncelikli görev ve amacımız bu sorunların çözülebilmesi üzerine çalışmak olacaktır. Bu sebeple çalışmamız zorla evliliklerden ziyade çocuk yaşta yaptırılan zorla evlilikler üzerinedir.

II. ÇOCUK YAŞTA EVLİLİĞİ YASAKLAYAN ULUSLARARASI BELGELER

1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Uluslararası hukukta ilk kez ‘hukukun üstünlüğü’ teriminin kullanıldığı bu belge 10 Aralık 1948 yılında Paris’te kabul edilmiştir. Yasal olarak bağlayıcı olmasa da 1948’den bu yana evrensel olarak hukuk camiasında kendine yer edinmiş ve birçok ulusal anayasada kabul görmüş temel bir insan hakları bildirisi. “*Bütün insanlık için bir Magna Carta*” niteliği taşıyan bildirinin 16. maddesinin 2.fıkrasında, “**Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.**” denilmek suretiyle zorla evlilikler bakımından temel bir insan hakkı ihlali olduğu belirtilmiştir.

Her ne kadar bildirgede çocuk yaşta yaptırılan zorla evlilikler açısından bir belirleme yapılmamış olsa da yukarıda yaptığımız, “*Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından; 18 yaşını doldurmamış bir çocuğun, yaşı gereği, evleneceği kişiye veya evliliğinin zamanlamasına ilişkin olarak, “serbest, bağımsız ve tam bir rıza” vermeye ehil olmadığı kabul edildiğinden “çocuk yaşta evlilikler”, “zorla evliliğin” bir türü olarak nitelendirilmektedir.*” şeklinde ve devamında yer alan açıklamalarımız çerçevesinde çocuk yaşta yapılan evlilikler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne göre temel bir insan hakkı ihlalidir.

2. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)

Birleşmiş Milletler (BM) düzeyindeki 9 temel insan hakları sözleşmesinden biri olan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), BM Genel Kurulu tarafından 1979’ da kabul edilmiş ve 1981’ de yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmıştır. İlgili sözleşme, çocuk yaşta evlilik uygulamasını açıkça yasaklayan tek evrensel insan hakları sözleşmesi olma niteliğine haizdir.

CEDAW’ın 16.maddesinin 2.fıkrasında, “*Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır.*” denilerek çocuk yaşta zorla evliliklere şiddetle karşı çıkmıştır. Sözleşmede açıkça asgari evlenme yaşı belirtilmemiştir. Buna karşılık; Sözleşme’nin İzleme Komitesi, ilgili maddenin açıklamasında, “*BM Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, ‘çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır’.* Bu tanımla birlikte ve Viyana Deklarasyonunun ilgili hükümlerini göz önünde bulundurarak, Komite, kadın ve erkekler için asgari evlenme yaşını 18 olarak belirlemektedir. Kadın ve erkekler evlendiklerinde önemli sorumluluklar üstlenmektedirler. Dolayısıyla, taraflar tamamen reşit olmadıkça ve fiil ehliyetine sahip olmadıkça, evliliklerine müsaade edilmemesi gerekmektedir.”⁴ diyerek asgari evlenme yaşını 18 olarak belirlemektedir. Dolayısıyla 18 yaşından küçük çocukların yapmış oldukları evlilikler CEDAW uyarınca hiçbir kanuni etkiye haiz değildir. Bununla birlikte, çocuk yaşta evliliklerin önlenmesini sağlayıcı güvenceler getirmesi yönünde devletlere önemli sorumluluklar yüklemektedir. Aynı sözleşmenin 16. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde özgür olarak eş seçme hakkından ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkından bahsedilmektedir. İlgili açıklamalarımız ışığında serbest ve tam rızanın asgari olarak 18 yaşından önce oluşmayacağı hususunda hemfikir olmalıyız. Özgürce yapılmayan evliliklerin zorla yaptırıldığı aşikardır. Bu madde çocuk yaşta yapılan zorla evlilikler açısından önem arz etmektedir.

3. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (CRC)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında kabul edilen sözleşmeyi Türkiye 1990 yılında imzalamış ve 1995’te Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile birlikte 196 ülkenin taraf olduğu bu sözleşme en fazla ülke tarafından onaylanan insan hakları belgesidir.

Sözleşmede çocuk haklarının korunması amaçlanmış ve taraf devletlere bu korumayı sağlamaları hususunda birtakım yükümlülükler öngörülmüştür. Esas olarak sözleşme 4 temel yol gösterici ilke etrafında şekillenmiştir. Bunlar; ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı ve katılım hakkıdır. Sözleşmede her ne kadar açıkça ‘çocuğun zorla evlendirilmesi’ nden bahsedilmese de bu konunun diğer çocuk haklarıyla olan ilişkisi açıktır. Nitekim çocuk yaşta evlilikler hakkında sözleşmenin 24. maddesinin 3. fıkrası önem arz etmektedir. İlgili madde “*çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması*” yükümlülüğünden bahsetmektedir. Çocuk yaşta evlilikler bu madde uyarınca zararlı bir uygulama olarak kabul edilmektedir⁵ ve bu uygulamaların kaldırılması hususunda devletlere yükümlülük yüklemektedir.

CRC m. 13/1 uyarınca, “*çocuğun düşüncesini serbestçe açıklama hakkı*” ve CRC m. 19/1 uyarınca, “*çocuğun her türlü istismar ve kötü muameleden korunması hakkı*” da, çocuk yaşta evlilik uygulaması ile ilintili hak ve yükümlülüklerdir.⁶

4. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Literatürümüze İstanbul Sözleşmesi adı ile girmiş bulunan Sözleşme, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış, 2011 yılında imzaya açılmıştır. Türkiye, 11 Mayıs 2011’de Sözleşmeyi ilk imzalayan ve 24 Kasım 2011’de parlamentosunda onaylayan ilk ülke olmuştur. Onay belgesi 14 Mart 2012 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine iletilmiştir.

⁴ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi Genel Tavsiye Kararları, 21 Sayılı Tavsiye Kararı (13. oturum, 1994), m.16/2

⁵ CEDAW/C/GC/31/Rev.1–CRC/C/GC/18/Rev.1

⁶ Ulusu, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”

³ Bkz. DİKASUM, “Çocuk Gelinler”

Sözleşme toplumsal cinsiyet, cinsiyet dengesizliği ve güç ilişkilerindeki mevcut duruma dayalı şiddetin mağdurlarından “kadına” ayrıca dikkat çekmekle beraber çocukların korunmasını da içermektedir. Makalemizin konusunu oluşturan çocuk yaşta evlilikler sözleşmenin 37. maddesinde kendisine yer bulmuştur. İlgili maddenin ilk fıkrasında, “*Taraf Devletler, bir yetişkini veya çocuğu evliliğe zorlayan kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gereken yasal veya diğer tedbirleri alır.*” demek suretiyle çocuk yaşta yaptırılan zorla evliliklerin önlenmesine yönelik devletlere yükümlülük yüklemiştir.

İlgili maddenin lafzından, her çocuk yaşta evliliğin zorla evlilik olmadığı yönünde bir yorum çıkarılabilecek olmasıyla birlikte bu konuda Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi’nin kararları önem arz etmektedir. İlgili kararlarda çocuk yaşta evlilikler “zorla evlilik” lerin bir türü olarak kabul edilmektedir. İstanbul Sözleşmesi açısından emsal teşkil etmesi ve çocuk yaşta evliliklerin madde 37’ye göre zorla evlilik kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

5. Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme

Sözleşme Birleşmiş Milletler tarafından 1956 yılında, Türkiye’de ise 1963 yılında kabul edilmiştir.1964 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 1.kısımında “Köleliğe Benzer Uygulamalar ve Gelenekler” den bahsedilmiş ve 1.maddesinde bunlar açıkça belirlenmiştir. İlgili maddelerden d bendi uyarınca, “*Bir çocuğun veya 18 yaşından aşağı temyiz kudretini haiz bir kimsenin gerek anne ve babası, yahut bunlardan biri, gerekse varisi tarafından, şahsını veya işini istismar maksadıyla bedel mukabilinde veya bedelsiz diğer bir şahsa devrine müsait olan herhangi bir uygulama ve gelenek.*” şeklindeki açıklama ile çocuk yaşta evlilikler, köleliğe benzer uygulama ve gelenek kapsamında sayılmış, yasaklanmış ve devletlere bu uygulamaları ivedilikle ortadan kaldırmaları yönünde yükümlülükler yüklenmiştir.

6. İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1984 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 1988 yılında kabul etmiş ve Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Sözleşme’nin öngördüğü devletlerarası ve bireysel başvuru usullerini tanıdığını beyan etmiş ve söz konusu usuller Türkiye bakımından işlerlik kazanmıştır.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nin ve BM İnsan Hakları Konseyi’nin çeşitli raporlarında çocuk yaşta evlilikler, gayriinsani ve küçültücü muamele olarak nitelendirilmiş⁸ ve taraf devletlerin 18 yaştan önce evlenmeyi yasaklayan kanun ve düzenlemeler yapma ve çocuk yaşta evlilik uygulamasını önleme yükümlülüğünde olduklarının altı çizilmiştir.⁹

7. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Kararları

Avrupa Konseyi’nin parlamenter kolu olan Meclis, Avrupa Konseyi üye devletlerinin ulusal parlamentolarından seçilen 306 üyeden oluşmakta ve genellikle yılda dört kez, bir hafta süren genel kurul toplantıları için Strasbourg’da toplanmaktadır.

AKPM, örgütün “motoru” olarak kabul edilen, hükümetleri insan hakları konularında sorumlu tutan, devletleri demokratik standartları korumaya zorlayan, yeni fikirler öneren ve reform için ivme yaratan bir Meclis’tir. Türkiye’nin de kurucu üyelerinden olduğu ve 18 delege sandalyesinin bulunduğu Meclisin “çocuk yaşta evlilikler” ve “zorla evlilikler” üzerine 2005 ve 2018 tarihli kararları mevcuttur. Örneğin, “*Çocuk evliliği, taraflardan en az birinin 18 yaşında olduğu iki kişinin birliğini... (AKPM, 2005)*”¹⁰ diye başlayan 2005 tarihli kararında çocuk yaşta evliliği tanımlamıştır. İlgili kararlarda Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin ulusal parlamentolarında sayılan düzenlemeleri iç hukuk mevzuatlarına uyarlamalarını tavsiye etmiştir. Kararlarda;

- kadınlar ve erkekler için azami olarak yasal evlilik yaşının 18 olarak tespit edilmesi veya 18’e yükseltilmesi,
- evliliğin taraflardan her ikisinin de özgür ve tam rızası ile gerçekleştiğinin teyit edilmesi amacıyla tarafların evlenmeden önce yetkili memur ile yalnız görüşmesi,
- zorla ve çocuk yaşta yapılan evliliklerin ulusal hukuk düzeninde tanınmaması ve bu tür evliliklerin iptali için kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması,
- zorla ve çocuk yaşta evlilikler kapsamında mağdurların maruz kaldığı zorlayıcı cinsel ilişkilerin tecavüz olarak kabul edilmesi,
- bu tür evlilikler ve buna iştiraklerin bağımsız bir suç olarak düzenlenmesinden bahsedilmektedir.¹¹

Netice olarak Türkiye, yukarıda bahsettiğimiz uluslararası ve bölgesel belgelere taraf olmakla birlikte bahsettiğimiz düzenlemeleri iç hukukuna uyarlamak ve uygulamakla yükümlüdür. Aksi takdirde temel insan haklarını ihlal edeceği su götürmez bir gerçektir. İç hukukumuzda çocuk yaşta zorla evliliklere yönelik düzenlemeler mevcuttur. İlgili düzenlemelere bakarak yorum yapmak daha doğru olacaktır.

III. ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLERE YÖNELİK ULUSAL HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER

1. Medeni Kanun ve Evlendirme Yönetmeliği

Evlilik kurumu Türk Medeni Kanunu’nda (TMK) ve Evlendirme Yönetmeliği’nde düzenlenmiştir. TMK’unda 2002 yılında yapılan değişiklikten itibaren evlenme yaşı kadın ve erkekler için eşit hale getirilmiş ve 17 yaş olarak belirlenmiştir:

“Madde 124- Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.”

Evlendirme Yönetmeliği’nde 2003 yılında evlilik koşulları aşağıdaki şekilde düzenlemiştir:

“On sekiz yaşını doldurmuş, mahkemece vesayet altına alınmamış olan erkek ve kadın başka bir kimsenin rızası veya iznine bağlı olmaksızın evlenir. Ayrıca; a)On yedi yaşını tamamlayan erkek ve kadın velinin izni, veli yoksa vasi veya vesayet makamının izni ile b)On altı yaşını dolduran kadın ve erkek hâkimin izni ile evlenebilir. Ancak; ayırt etme gücüne sahip olmayanlar ile on beş yaşını dolduran küçükler,

⁷ Birleşmiş Milletler; “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşme”1964

⁸ UN OHCHR, ‘Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage’ (2014)

⁹ Ulusu, “Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği”

¹⁰ Forced Marriages and Child Marriages, Rec.1723, 05/10/2005,

¹¹ Resolution 1468 (2005), Forced Marriages and Child Marriages

*mahkemece ergin kılınsa dahi **evlenemez**. Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük ve kısıtlının evlenmesine izin verebilir.”*

Sözünü ettiğimiz maddelere bakacak olursak açıkça çelişki olduğu göze batmaktadır. Kanunumuz evlenebilmek için 17 yaşı doldurmuş olmayı arar iken Yönetmelik serbestçe evlenme iradesi ortaya koyulabilecek yaşı 18 yaşı doldurmak olarak belirlemiştir ki, bu anlamda Yönetmelik düzenlemesinin daha yerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca, Çocuk Koruma Kanununda çocuk “*daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlı göz önünde bulunduracak olursak kişinin 18 yaşından önce yaptığı evliliklerin Türk Ceza Kanununa göre çocuk evliliği olacağı kuşkusuzdur.

Yaptığımız araştırmalarda görülmektedir ki, ilgili yönetmelik hükmü neredeyse hiçbir akademik çalışmada kendine yer bulamamıştır. Oysaki yukarıda sözünü etmiş olduğumuz uluslararası belgelere bakacak olursak, çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi bakımından ulusal hukukumuzda azami sınırın en doğru tanımlandığı maddedir diyebiliriz. Normlar hiyerarşisi göz önüne alınarak TMK hükümlerinin uygulama alanı bulduğu görülmekle birlikte ilgili Yönetmelik hükmü halen yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Her ne kadar fiilen uygulama alanı olmasa da ilgili Yönetmelik hükmünün revize edilmesi veya kanun hükmündeki alt sınırın, uluslararası anlaşmalara uygun olarak Yönetmelikteki gibi yükseltilerek düzenlenmesi daha isabetli olacaktır. Bu sayede mevzuatımızdaki çelişkilerden birisi giderilmiş olacaktır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir önemli husus evlenme yaşına istisnalar getirilerek bir nevi sınırın aşağıya çekilmesidir. Öyle ki, “*olağanüstü durumlarda ve pek önemli sebeplerin varlığı halinde*” 16 yaşını doldurmuş olan çocukların evlenmesine kanunen cevaz verilmektedir. Burada olağanüstü durumların yahut pek önemli sebeplerin neler olduğu hususunda açık bir belirleme yapılmamış ve hâkime boşluk bırakılmıştır. Uygulamaya bakacak olursak bu boşluk çoğunlukla kız çocuğun hamile olması durumunda kapatılmakta ve bu durum birçok tehdidi beraberinde getirmektedir. Çoğunlukla sosyokültürel seviyesi düşük bölgelerde dar gelirli ve çok çocuğa sahip aileler tarafından, özellikle kız çocukları, çeşitli kisveler altında evlendirilmekte ve resmi nikah kız çocuğunun çocuğunu doğurmasından sonra kıyılmaktadır. Bu çocukların birçoğu henüz doğum yapmadan hayata veda etmektedir.

Bununla birlikte ilgili hüküm, tecavüz olaylarında bir nevi yasal zemin oluşturmaktadır. Kişinin rızası dışında hamile kalması durumunda gerek aile baskısı gerek başka sebeplerden ötürü kişi küçük yaşta evlenmeye zorlanmaktadır. Nitekim “evlilik affı” olarak medyada yer alan ve torba yasalara eklenmesi teklif edilen konu tam olarak budur. Söz konusu aftan bahsedilmeye başlandığından beri yargıda “mağdur şikâyetinden vazgeçti”, “birbirlerini seviyorlar”, “ailelerin rızası var”, “evlendiler”, “mahkûm edersek aile yapısı zarar görecektir” gibi gerekçelerle beraat kararları artmıştır. Nitekim son olarak, Elbistan Ağır Ceza Mahkemesi, kendisinden 9 yaş küçük olan 12 yaşındaki kuzenini evlilik görüntüsü altında istismar eden ve olay gerçekleştiğinde kız çocuğunun yaşını bilmediğini savunan faili beraat etmiş, Yargıtay da oy çokluğuyla bu kararı onamıştır. Henüz ilgili af meclisten geçmemiş olsa bile yargıda bu denli çatlaklara yol açabiliyor olması durumun vahametini kanıtlamaktadır.

Yargıçlara hatırlatılması gereken hususlardan birisi çocuğun üstün yararadır. Hamile kalmış olsa da ruhen ve bedenen henüz gelişimini tamamlamamış bir çocuğun böyle bir yükü taşımaya gücü yetmeyecektir. Erken evlendirilen kız çocuklarında karşılaşılan geçici ve sürekli sağlık sorunları bu savı destekler niteliktedir. Kız çocuğun ve doğacak bebeğinin ölüm riski yetişkin bir kadına göre iki ila beş kat fazladır. Ölü doğum, erken doğum, annede kemik gelişiminin durması gibi geri dönülemez bedensel sakatlanmalar, anne karnındaki bebeğin yeterli beslenememesi, güç doğum, üreme organı yırtıkları, ağır kanamalar, fistüller, kansızlık, idrar ve dışkı kaçırma gibi pek çok sağlık sorununa neden olmaktadır. Kız çocuklarına yönelik cinsel istismarın failleri çoğunlukla akraba erkekler olduğu için doğacak bebeklerde doğumsal anomali görülme riski çok yüksektir. Cinsel istismarın neden olduğu duygu durum değişiklikleri

intihar eğilimini ve şiddete uğrama riskini artırmakta, zihinsel ve ruhsal sorunları tetiklemektedir. Söz konusu durumlarda anne karnındaki bebeğin üstün yararı gözetilmeli, deyim yerindeyse hayatı zindan edilmemelidir. Her ne kadar kürtaj insan hakkı ihlali olsa da ilgili durumda yarışan haklar söz konusudur ve yargıçların akla ve vicdana uygun karar vermesi zorunludur.

Çocukların cinsel istismarına kapı aralayan ilgili madde revize edilerek koşullar ne olursa olsun evlilik yaşı 18’e yükseltilmeli ve çocukların cinsel istismarını devlet eliyle yasallaştırılması anlamı taşıyan “evlilik affı” bir daha gündeme dahi gelmemelidir.

Önem arz eden diğer bir mesele Medeni Kanun’un 124. maddesinde belirtilen yaş şartının gerçekleşmediği evliliklere uygulanacak müeyyidenin ne olduğunun belirlenmemiş olmasıdır. Evliliğin yokluğuna ve butlanına yol açan sebepler kanunda tahdidi olarak sayılmış olmakla birlikte yaş küçüklüğü bu sebepler arasında yer almamaktadır. Bununla birlikte, küçük yaşta evlenen kişinin velayet ya da vesayet altında olması ihtimalinde velinin ya da vasinin, kendilerinden izin alınmaksızın yapılmış evlenmenin iptali için dava açma hakları düzenlenmiş (MK m. 153/I) olmasına rağmen, bunların iptal davasını artık açamayacakları durumların söz konusu olması ya da evlenmenin zaten veli ya da vasinin iznine dayanması halinde, her nasılsa yapılmış olan bu evliliğin yaş küçüklüğüne rağmen varlığını devam ettirmesi kaçınılmazdır. Bu durum evlenme yaşının, kanun koyucunun iradesi hilafına fiili olarak öne çekilmesi gibi sakıncalı bir sonucu beraberinde getirmektedir.¹² Yukarıda sözünü ettiğimiz Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Kararlarında bu hususun üzerinde durulmuş, ivedi ve etkin bir şekilde evliliğin hükümsüzlüğüne karar verilmesini sağlayacak yasal düzenlemeleri yapmak devletlere bir zorunluluk olarak yüklenmiştir.

Evlilik yaşının 17 olması ve hatta olağanüstü hallerde ve pek önemli sebep bulunması halinde 16 yaşını doldurmuş küçüklere mahkemece evlenme izni verilmesini kabul etmek yukarıda incelemiş olduğumuz ülkemizin de imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi ve CEDAW’a uygun değildir.

2. Türk Ceza Kanunu (TCK)

Zorla evlilik bazı ülkelerde ayrı bir suç tipi olarak düzenlenmiş olmasına karşın Türk hukukunda henüz böyle bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum zorla evliliklerde cezalandırma yapılmadığını göstermemektedir. Ceza hukukumuzda zorla evlilikler için şartların izin verdiği ölçüde Türk Ceza Kanunu’nda yer alan diğer suç tiplerine yönelik cezalar uygulanmaktadır. Zorla evliliklerde birden çok hak ihlali bir arada gerçekleşmektedir. Bu ihlallerden doğan suç tipleri tek başına zorla evliliklerin ihlal ettiği hakları korumaya yetmese de mutlaka uygulanmalıdır. Zorla evlilik, mağdurlarının cinsel özgürlüğünü, evlenme özgürlüğünü, kişi özgürlüğünü, düşünce ve ifade özgürlüğünü ihlal etmektedir. Çocuklar söz konusu olduğunda bu ihlaller çoğalmakta ve eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi diğer temel insan haklarından mahrum edilmektedirler. Bu anlamda TCK’ unda yer alan birçok suç tipi erken yaşta zorla evliliklere uygulanabilmektedir. Makalemizde bu suç tiplerini inceleyerek ilgili olaylarda uygulanabilirliğini tartışacağız.

2.1. İnsan Ticareti Suçu Kapsamında Erken Yaşta Zorla Evlilik

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun tanımına göre insan ticareti, kişileri fuhşa zorlama, esaret benzeri uygulamalar, dayak ya da zulüm, az ücretle çalıştırma ve sömürüye dayalı ev içi hizmetlere maruz bırakma gibi istismar ya da sömürü türlerine dahil etmek amacıyla kandırma, zorlama ya da zor kullanma, borç köleliği ya da dolandırıcılığını içerecek biçimde sınırlar içinde ya da sınırlar arasında istihdam etme ve kişileri nakletme eylemlerinin tümünü kapsar.

¹² Keskin, *Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi*

Ceza Kanunumuzda ilgili suç 80. maddede düzenlenmiştir. Buna göre suçun maddi unsurlarından olan hareketin gerçekleşmesi iki aşamalıdır. Bu maddede yer alan araç fiiller kullanılarak kişinin iradesi sakatlandıktan sonra amaç fiillerle suçun işlenmesi söz konusudur. Yani, araç olarak “*tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak*” kullanılarak, “*zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak*” amaçlarına ulaşılması halinde suç gerçekleşmiş olacaktır. Aynı maddenin 3. fıkrasına göre “*On sekiz yaşını doldurmamış olanların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hallerinde suça ait araç fiillerden hiçbirine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.*” Yani kanun koyucu burada çocukların menfaatlerini gözeterek onları koruma lehine düzenleme yapmıştır.

Erken yaşta zorla evlilikler bakımından her ne kadar araç fiillerde zorla evliliğin sayılmamış olması hasebiyle insan ticareti suçunun uygulanamayacağı savunulsa da¹³ kanımızca başlık parası uygulamasıyla deyim yerindeyse “satılan” çocuklara karşı gerçekleştirilen fiiller ticari cinsel sömürü olarak kabul edilmelidir. Çocukların cinsel sömürü biçimi olarak çocuk yaşta yapılan evlilikler uluslararası hukukta yer bulmuştur. Bununla ilgili olarak Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin 2004 tarihli “*Ev hizmetlerinin köleleştirilmesi: Kulluk, Çocuk Bakıcıları ve Posta ile Sipariş Edilen Gelinler Konusundaki Tavsiye Kararı*” çocuk ticareti şeklinde gerçekleştirilen çocuk evliliklerinin ülkelerde yasaklanması ve bununla mücadele edilmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur.¹⁴

2.2.Çocukların Cinsel İstismarı Suçu Kapsamında Erken Yaşta Zorla Evlilik

Çocukların cinsel istismarı suçu TCK madde 103’te düzenlenmiştir. İlgili madde istismardan ne anlaşılması gerektiğini açıklamıştır. Buna göre, “*Cinsel istismar deyiminden; a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar,*” anlaşılır. Yani çocuk 15 yaşını henüz doldurmamışsa yahut doldurmakla birlikte algılama yeteneğinde zayıflık mevcutsa, o çocuğa karşı cinsel saikle gerçekleştirilen her türlü davranış cinsel istismar suçunu oluşturacaktır. Bununla birlikte b fıkrasında yer alan diğer çocuklar deyiminden TCK’ unun 6. Maddesindeki tanım gereğince 18 yaşını doldurmamış kişiler anlaşılmalıdır. Maddenin lafzına göre ise 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış çocuklara karşı cebir, tehdit, hile veya iradeyi sakatlayan diğer nedenlerle gerçekleştirilen ve cinsel saikle taşıyan fiiller istismar suçunu oluşturacaktır. Her türlü davranış cinsel istismar suçunu oluşturur denildiğine göre davranışların cinsel ilişki düzeyine varmış olması gerekmemektedir. Cinsel ilişkinin gerçekleşmiş olması ise aynı maddenin 2. fıkrasında ayrıca düzenlenmiştir.

Makalemiz açısından değerlendirilmesi gereken husus gerçekleşmiş olan erken yaşta evliliklerde 103. maddenin uygulama alanı bulup bulamayacağıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki evlilik bağı ile hiç kimse rızası dışında cinsel eylemlere zorlanamaz. Evlilik bağı her ne kadar eşlere cinsel ilişkiyi talep etme hakkı verse de hiç kimse bu konuda zorlanamaz. Evliliğin kadına yahut erkeğe cinsel ilişkiye girme yükümlülüğü yüklediğinden bahsedilemez. Çocuk yaşta evlenen kişi ile eşi arasında gerçekleşen rızaya dayalı olmayan cinsel eylemlerin suç oluşturup oluşturmayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kanımızca isabetli olan görüş evlilik her ne kadar kişiyi ergin kılsa da yaşını değiştirmedikten, 103.maddenin ilgili olaylarda uygulanması gerektiği yönündedir. TCK sistematiği açısından, kanun koyucu suç belirlemelerini yaparken temel olarak yaş esasını benimsemiştir. Bu durum daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmayan kişilerin çocuk sayılacağı yönündeki Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine uygundur.

TCK hükümleri açısından birçok uygulamada kişi her ne kadar çeşitli sebeplerle ergin kılınmış olsa da bir

suç işlediğinde 18 yaşından küçükse çocuklara ilişkin yargılama hükümlerine tabi olacak ve mahkemece çocuklara yönelik güvenlik tedbirlerine hükmolunacaktır. Hatta ceza aldığı takdirde TCK’nin 31/3. fıkrası gereğince cezasında indirimle gidilebilecektir. İlgili duruma yönelik aksi yorum ise fail eşin, çocuk yaştaki eşe karşı gerçekleştirdiği cebir, tehdit, hile veya iradeyi sakatlayan diğer bir sebebi kullanarak gerçekleştirdiği cinsel ilişki boyutuna varmayan davranışları cezasız bırakacaktır. Bu cezasızlık başta Anayasa’mızda yer alan çocuklara yönelik pozitif ayrımcılık yapılmasını öngören esaslara ve çocukların korunmasına yönelik düzenlenen esaslara aykırı olacaktır. Çocuklar bu tür saldırılara açık hale gelecektir.¹⁵

2.3. Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu Kapsamında Erken Yaşta Evlilik

TCK’nin 104. maddesinde reşit olmayanla cinsel ilişki suçu “*Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre kanun koyucu 15 yaşını bitirmemiş olan çocukların cinsel ilişki açısından rızalarını mutlak surette geçersiz kabul etmektedir. Bununla birlikte 15-18 yaş aralığında olan çocuklar ile rızaya dayalı cinsel ilişkiyi şikâyetle bağlı bir suç olarak düzenlemiştir. Bu yaş grubunda gerçekleştirilen rızaya dayalı ve cinsel ilişki boyutuna varmayan davranışlar ise suç teşkil etmemektedir. Çünkü kanun koyucu bu yaş grubundaki çocukların cinsel özgürlükleri üzerinde tasarruf edebilmelerinin mümkün ve rızalarının geçerli olduğunu kabul etmektedir.

Ülkemizde yaygın olan erken yaşta evlilikler bakımından 15 yaşından büyük fail tarafından 15 yaşından küçük mağdura yönelik gerçekleştirilen cinsel davranışlar mağdurun rızası olsun veya olmasın cinsel istismar suçunu oluşturmaktadır. 15 yaşın üzerindeki çocuklar bakımından ise rızaya dayalı cinsel ilişki olduğu takdirde yalnız reşit olmayanla cinsel ilişki suçu gündeme gelmektedir.

Mağdurun mahkeme kararıyla yahut evlenmeyle ergin olması durumunda 104. maddenin mağduru olup olmayacağı konusu tartışmalıdır. Aksi görüş savunanlar madde başlığından hareketle mağdurun yaşının değil ergin olup olmama durumunun önem taşıdığını ifade etmektedir. Gerçekten de 104. maddenin başlığı ‘reşit olmayanla’ diyerek rüşt şartını ortaya koyuyor gibi görünmektedir. Ancak madde başlığı ile maddenin kendisi çelişmektedir. Madde başlığı rüştten bahsederken maddede 15 yaş şartı aranmıştır. Bununla birlikte evlenme ile ergin olmayı bu durumlardan ayırmak gerekmektedir. Zira evlilik ile rüşt kazanan bir kişinin evlilik içinde gerçekleşen rızaya dayalı cinsel ilişki bakımından ergin olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle eşler arasında bu suçun gerçekleşmeyeceği savunulmaktadır.¹⁶ Bu bakımdan ilgili maddenin çocukları erken yaşta evliliklerden koruması uzak görünmektedir.

Erken yaştaki evlilikten reşit olma yaşı 18 yaşın altında gerçekleşen ve resmi olan evlilikleri anlamaktayız. Bu sebeple ilgili açıklamalarımız gayri-resmi evlilikler açısından geçerli değildir. Dini nikah ile gerçekleşen evlilikler açısından, kişinin evlilik ile rüşt kazanımından bahsedilmeyeceğine göre ilgili maddeler uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca çocuğu daha sonra evliliğe zorlamak amacıyla gerçekleştirilen suçlar bakımından da uygulanabileceği kuşkusuzdur.

2.4.Kişi Özgürlüğünün İhlali Kapsamında Erken Yaşta Evlilik

Erken yaşta ve zorla evlilik gerçekleştirilmesi yahut sürdürülmesi amacıyla gelecekteki eşlerden biri veya 3.kişilerin fiilleri ile her iki eş de evliliğe zorlanabilir. Bu zorlama kişi özgürlüğünün ihlali sonucu doğuran tehdit, cebir veya kişiyi özgürlüğünden yoksun kılma suçlarının oluşmasına sebebiyet verebilir. Nitekim her bir suç tipi zorla gerçekleştirilen evlilikler bakımından oldukça işlevsel bir araçtır.¹⁷ İlgili suçlar bakımından tartışılması gereken bir husus yoktur. Gerçekleştikleri takdirde uygulanabilecekleri kuşkusuzdur. Bununla birlikte zorla gerçekleştirilen evliliklerin ayrı bir maddede suç olarak düzenlenmesi ve sözü geçen fiillerin iradeyi sakatlayan haller olarak ağırlaştırıcı bir sebep olarak düzenlenmesi daha

¹³ Aylin Kul Yenigül, “Türk Ceza Hukukunda Zorla Evlilik” 2021/09

¹⁴ Bkz. Pınar Memiş Kartal, “Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk” Ed. Zeynep Özlem Üskül Engin

¹⁵ Murat Aydın, “Çocukların Cinsel İstismarı ve Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu” 2018/01

¹⁶ Fahri Gökçen Taner, “Türk Ceza Hukukunda Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar” 2017

¹⁷ Aylin Kul Yenigül, “Türk Ceza Hukukunda Zorla Evlilik” 2021/09

yerinde olacaktır.

3. Çocuk Koruma Kanunu

Erken yaşta evlendirilen çocuklar eğitimden uzaklaşmakta, şiddete ve istismara maruz kalma riskleri artmaktadır. Özellikle cinsel istismarın ardından gerçekleşen erken evlilikler çocukları değersizleştirmekte, benlik saygılarının düşmesine neden olmakta, onları edilgen konuma getirmekte, duygularını bastırmalarına yol açmakta, çocukları depresyon gibi psikolojik sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Çocukların, istismara maruz bırakanlarla evlendirilmesi, cinsel istismarın yasal yollarla sistematik hale getirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca erken yaşta yaşanan evlilikler sonucunda gerçekleşen gebeliklerin ardından sağlıklı anne-çocuk bağlanmasının oluşamama riski nedeniyle gelişimsel sorunlar meydana gelebilmektedir.

Erken evliliklerde Çocuk Koruma Kanunu’nun uygun düşen her maddesinin uygulama alanı bulacağı kuşkusuzdur. Bununla birlikte çocukların korunmasını amaç edinen bu kanunun sözü ve özü itibarıyla erken yaşta evliliklerin önlenmesine, önlenemese de mağdur çocuğun korunmasına yönelik hükümler ihtiva etmesi kaçınılmazdır. Bu yönüyle TMK, TCK ile pek uyumlu gözükmemektedir. Kanunların sistematığı açısından birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

IV. SONUÇ

Kocaeli Barosu ve Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği önderliğinde 2018 yılında 12 sivil toplum kuruluşu ve akademisyenler tarafından “Çocuğun Cinsel İstismarı Suçu ve Bu Suçun Yargılanması ile Çocuk Koruma Sistemine İlişkin Değişiklik Önerileri” başlığıyla bir rapor yayımlanmıştır. Raporda çocuk istismarı ve çocuk koruma sistemi hakkındaki mevcut 4 kanun içerisinde bulunan 18 maddenin neden yeniden düzenlenmesi ve bu düzenlemenin nasıl olması gerektiği konusunda oldukça kapsamlı ve yerinde çözüm önerileri mevcuttur. Çocukların cinsel istismardan, aile içi bireylerin cinsel davranışlarından, erken ve zorla evlenmeden korunmaları ile ilgili olarak yasalarda yapılması istenen değişikliklere yer verilmiştir.

Burada makalemiz gereğince erken yaşta ve zorla evlenmelerden korunması gereken çocukları korumaya yönelik değişikliklere değineceğiz. Çocukların erken yaşta evlendirilmelerinin önlenmesi bakımından en önemli unsur bu tür birlikteliklerin aile ve toplum nezdinde sağlanan meşruiyetinin kaldırılmasıdır. Evlenme yaşına gelmemiş çocukların, ailelerinin bazen baskısı bazen desteği ile fiili birliktelikler kurdukları durumlarda bu birlikteliğe meşruiyet sağlamanın en önemli yolu evlenme ve içinde bulunulan toplumun kabulünü sağlayacak töreninin yapılmasıdır. Evlenmenin resmî törenini yapmadan evlenmenin dini töreninin yapılması halini suç olarak düzenleyen TCK’nın 230. maddesinin 5. Fıkrası hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 17. Anayasa Mahkemesi iptal kararında söz konusu hükmü, Anayasa’nın 20 ve 24. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir. İptal kararının gerekçesinde, bu haklara yönelik olarak yapılan müdahalenin ölçülü olmadığı vurgulanmıştır. Anayasa’nın 41/2 ve 10/3 maddeleri uyarınca çocuğu korumakla yükümlü olan ve bu kapsamda gerektiğinde pozitif ayrımcılık yaratan kurallar koyması gereken Devletin, Anayasa Mahkemesinin iptal kararında belirtilen gerekçeler ışığında, çocuğun cinsel istismarının önlenmesi amacıyla, söz konusu düzenlemeyi çocuklar bakımından ele alması gereklidir. Böyle bir düzenleme ile çocukların cinsel istismardan korunmasında önemli bir yol alınmış olacaktır.

Bu açıklamalar ışığında, somut olarak mevzuat önerimiz şu şekildedir: (5) *Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden, bir çocuk hakkında evlenme için tören yapan kişiye altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir. Bu durumdaki çocuğa evlenme için tören yapılmasına rıza gösteren kanuni temsilci de aynı şekilde cezalandırılır.*

Mevzuat hükümlerinin, kişinin çocukluktan erginliğe geçişini on sekiz yaşın doldurulması şartına bağlamakla birlikte, evlenme yaşını on yedi olarak benimsemesi yerinde değildir. Hukuk sisteminin bütünü ile çocuk saydığı ve bu nedenle pek çok şeyi yapamayacağını kabul ettiği bir bireyi evlenmeye ehil görmesi açık bir çelişkidir. Kişinin evlenme konusunda ergin olma, karar verme, bir evliliğin sorumluluklarını taşıma konusundaki yeterliliğinin diğer durumlardan örneğin bir motorlu aracı sürmekten daha önemsiz olduğu söylenemez.

Yürürlükte olan TMK’nun 124/2 maddesi uyarınca; “Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.” şeklindeki düzenleme, çocuğun erken evlenmenin olumsuz sonuçlarından korunması bakımından yeterli değildir.

Bu yetersizlikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Evlenmeye izin verecek hâkimin çocuğu dinlemesi gerektiği ayrıca ve açıkça vurgulanmamıştır. İç hukuk kuralı haline gelen BMÇHS’nin 12. maddesi başta olmak üzere pek çok uluslararası sözleşmede çocuğun görüşünün alınması gerektiği bir kural olarak ortaya konulmuş olduğundan, bu eksikliğin uluslararası sözleşme hükümleri vasıtasıyla giderilmesi mümkün ise de iç hukuk bakımından temel metin olan TMK’unda bu yönde hüküm yoktur.

2. Evlenmeye izin verecek hâkimin nasıl bir inceleme yapacağı konusunda hüküm bulunmamaktadır. Çocuğun evlenmesinin çocuğun yararına olup olmadığını değerlendirecek olan hâkimin bu izni vermeden önce her türlü delili re’sen toplaması ve gerekli gördüğü uzmanlardan görüş alması yasanın mevcut haline göre mümkündür. Ancak uygulamaya bakıldığında başvuru tarihinden bir kaç gün sonra nerede ise hiç bir inceleme yapılmadan mahkeme nezdinde görevli uzmanın çocuk ve ailesi ile yaptığı görüşmeye dayalı bir rapordan öte delil toplanmadan verilmiş evlenmeye izin kararları olduğu görülebilmektedir.

3. Çocuk hakkında yapılan evlenmeye izin başvuruları çocuğun kanuni temsilcisi veya bu temsilcinin seçtiği vekil vasıtası ile yapılmaktadır. Bu taleplerin incelendiği dosyalarda çocuğun yararını, çocuğun kanuni temsilcisinden ve hatta çocuktan bağımsız olarak temsil eden bir taraf bulunmamaktadır. Çocuğun kendisinin (fiilen kanuni temsilcisinin) seçtiği bir vekil ile temsil edilmesi değil çocuğun korunmasında bağımsız bir rol üstlenebilecek bir avukat ile temsil edilmesi imkânı bulunmamaktadır. Tüm bu eksikliklerin yanı sıra 17 yaşındaki çocukların evlenmesi kanuni temsilcisinin izni ile mümkün olmakta, az da olsa hâkim izni ile evlenmenin sağladığı güvenceler 17 yaşındaki çocuklar için hiç mümkün olmamaktadır. Tüm bu nedenlerle; Türk Medeni Kanunu’nda yapılacak değişiklik ile evlenme ehliyeti yaşının on sekiz olarak düzenlenmesi gereklidir.

Bu açıklamalar ışığında, somut olarak mevzuat önerimiz şu şekildedir.

22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 124’üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan “on yedi” ibaresi “on sekiz” olarak değiştirilmiş, maddenin ikinci fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁸ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 6/1-b maddesi ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun (ÇKK) 3/1-a maddesi uyarınca daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiler çocuktur.

Ulusal ve uluslararası düzeydeki bu hükümler çerçevesinde Devletin öncelikli görevi, çocukların cinsel istismara maruz kaldığı şartları ortadan kaldırmak ve önleyici hizmetleri kurumsallaştırmaktır. Devlet, çocuk suça maruz kaldığında, bu suç mağduru çocuklara içinde bulundukları duruma uygun yardım ve destek mekanizmalarını oluşturmalıdır. Bu sebeplerle ilgili raporda yer alan sorunları ve çözüm önerilerini yerinde görmekteyiz. Bu konuda yapılacak olan her türlü düzenlemede, konunun uzmanları tarafından titizlikle yapılmış olan çalışmaların gözetilmesini umuyoruz.

¹⁸ Bkz. https://www.atud.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/cocuk_istismari_oneriler.pdf syf.36

KAYNAKÇA

- Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993- 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi, UNFPA Türkiye, 2021
- Ayşe Elif Ulusu “ Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği” 2020/02
- DİKASUM, “Çocuk Gelinler”
- KADINLARA KARŞI AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ GENEL TAVSİYE KARARLARI
- CEDAW
- UN OHCHR, ‘Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage’ (2014)
- Aylin Kul Yenigül, “Türk Ceza Hukukunda Zorla Evlilik” 2021/09
- Fahri Gökçen Taner, “Türk Ceza Hukukunda Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar” 2017
- https://www.atud.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/cocuk_istismari_oneriler.pdf
- Zeynep Özlem Üskül Engin “ Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk” 2019/04
- Keskin. Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi
- Forced Marriages and Child Marriages, Rec.1723, 05/10/2005
- Birleşmiş Milletler; “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşme”1964
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Diyarbakır Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi(DİKASUM) 2012/05 Araştırmaları

EVİLİKLERİN EVCİLİĞE DÖNÜŞMEMESİNİN ÖNÜNDEKİ YASAL ENGELLER VE GÜVENCELER

Ece Naz Çelik - İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf Öğrencisi

Teşvik ödülü

ÖZET

Günümüzde süregelen sorunlardan biri olan çocuk yaşta evliliklerin pratikte devam etmesi ve zımni bir kabul ile bu evliliklerin tanınmasıdır. Oysa bu evliliklerin beraberinde getirdiği bireysel ve toplumsal sorunların tahlil edilmesi ile görülecektir ki hem Türkiye’de hem de uluslararası düzlemde devletlerin çözümlenmesi gereken başlıca görevlerden biri olmalıdır.

Çocuk yaşta evliliklerin, özellikle kadın/kız çocuğu üzerindeki ekonomik, psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik etkilerinin daha ağır olması karşısında ulusal düzlemde Türk hukukunda ne gibi yasal dayanakların var olduğu; bunların pratikte ne kadar uygulandığı ve/veya ne ölçüde zımnıen iltibas edildiği tartışılacak ve alternatifler değerlendirilecektir.

GİRİŞ

Çocuk yaşta evlilik kavramı, özellikle ulusal mevzuatta tanımlanmış “ergin olma” yaşı öncesinde tıbbi olarak yetişkin beden fizyolojisine ulaşmamış bireylerin yaptığı evlilik şeklinde tanımlanabilir. Birçok kurum ve kuruluş tarafından yapılan çalışmalarda görülmektedir ki dünyada her yıl yarım milyondan fazla kadın 18 yaşını tamamlamadan evlendirilmektedir. Bu kadınların üçte biri evlendiğinde 15 yaşından küçüktür. (UNICEF, 2014)¹. Erkeklerin yüzde beşinin 19, dünya genelinde 20-25 yaş aralığındaki kadınların yüzde 36’sının 18 yaşına ulaşmadan evlendiği tespit edilmiştir.² Bugün, teknoloji çağına geçilmesine ve dahi yapay zekaların insanüstü işler başarabildiğinin görülmesine rağmen günümüzde hala çocuk yaşta evliliklerin sayısı toplumda belirgin bir yer edinmektedir.

Bu noktada çocuk evliliklerin hala neden devam ettiği ya da önlenemediğine ilişkin soru ve sorunlar analiz edildiğinde başta ülkemiz özelinde; kayıt dışı evliliklerin olması, dini nikahların kabul görmesi gibi sebepler sayılmaktadır. Alt başlıklarda ise, kırsal kesimdeki eğitimsizlik, dini ve batıl inanışlar, ekonomik yoksunluk, yoksulluk, sosyokültürel bilinç, sağlık ve hijyene verilen önem, aile içi şiddet, cinsiyet eşitsizliği gibi daha pek çok neden bulunmaktadır. Bu noktada önemle hatırlanmalıdır ki çocuk yaşta evliliklerin kız çocuğu üzerindeki etkileri daha ağır olmaktadır. Bedeni çocuk olan bir birey evlilik sürecinde bilinçsizce hamile kalarak yorulmakta ve bu da kadın hastalıklarının artışına mahal vermektedir. Bu evliliklerin

getirdiği alt kuşağın psikolojik açıdan birçok olumsuz etken altında büyümesi ayrı bir sorundur. Görülen ve görülmeyen sorunların önüne geçilebilmesi amacıyla pratikte ve hukuken pek çok önlem alınmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu, süregelen stratejilerin bir güvence sağlayıp sağlamadığı ve “güvenli alan” oluşturup oluşturmadığı hususlarının tartışmalı olduğu görülmektedir.

Ailenin, toplumun en küçük yapı taşını oluşturan ve sağlıklı olması arzulan kitle olduğu düşünülürse, çocuk yaşta evliliği önlemek üzere etkili stratejilerin uygulanacağı hukuksal güvenceler önem arz etmektedir. Konunun kapsamının çok geniş olduğu ve dünya genelinde önüne geçilmeye çalışılan bir problem olduğu aşikardır. Ulusal yargı sistemimizi pusula alarak Türkiye genelinde çocuk evliliklerin önlenmesine ilişkin mevcut yasal güvenceler ve alternatif çözümlere ilişkin bir tartışma açıldığında, var olan ve olması gereken arasında bir köprü kurmaya çalışmanın faydalı olacağı görülebilir. Böylece var olan kurallar bütününe yansıyacak iyileştirmelerle kozmopolit bir düşünce yapısına kapı aralanabilir.

Türk hukuk sistemindeki çocuk kavramı, çocukların evlilik birliğine dahil edilmesinin Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Türk Ceza Kanunu (TCK)’ndaki yeri ile daha iyi değerlendirilebilir. Zira bir bireyi yaşadığı toplumda kişi statüsüne sokan ve çıkaran; aile bağlarını kuran ve bozan; bir bireye karşı işlenen suçu vasıflandıran ve cezalandıran, sözleşmelerden ziyade genel kurallar bütününde bu iki ana kanundur.

AİLE HUKUKUNA, EVLENMEYE VE ÇOCUK EVİLİKLERİNE KARŞI YASAL DÜZENLEMELER

Uluslararası düzeyde korunan haklar ve getirilen hükümleri inceleyecek olursak;

Birleşmiş Milletler Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme’si “Hiçbir evlilik, her iki tarafın da tam ve özgür rızası olmadan resmen akdedilemeyecektir; bu rıza, yasayla öngörüldüğü şekilde, gereken biçimde duyurulduktan sonra ve nikah kıymaya yetkili merci ve şahitlerin huzurunda taraflarca dile getirilmelidir.” şeklindedir.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme** evlenmenin iki tarafın hür iradesine bağlı olarak kurulabileceği hususunu hüküm altına almıştır.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Madde 16,

1. Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

a) Evlenmede erkeklerle eşit hak;

b) Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı;

...

e) Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarla yararlanmada eşit haklar;

¹ Çetin, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2020, s.108

² Boran, Gökçay, Devicioğlu, Eren, *Çocuk Gelinler, Marmara Medical Journal* 2013, S.58

2. *Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.*

maddelerini kaleme alarak çocuk evliliklerine ve özellikle aile içinde kadının korunmasına dair isabetli hükümlerden birini uygulamaya koymuştur.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi Madde 36 ve 37 ile bu tür evliliklerin önlenmesine ilişkin hukuki tedbirleri hüküm altına almıştır.

Kadın ve çocukların aile içi şiddet, evlilik içi eşitsizlik ve taciz eylemlerine karşı korunmasına ilişkin önlemler getiren birçok sözleşme ve tavsiye kararları mevcuttur. Yazımızda sayılan örnek kabilinden vurgulayıcı hukuki metinlerin sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Sözleşme ve uygulamalarda, pek çok ülke imzaya katılmakla beraber önemli olan bunların ne denli pratiğe yansıtıldığıdır. Türkiye de burada sayılan ve sayılmayan pek çok sözleşmeye dahildir.

Ülkemiz nezdinde önemli görülen hukuki metin ise başta **5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)**’dur. Kanun, çocuk evlilikleri dışında, daha kapsamlı olarak bir çocuğun suça sürüklenmesi, bakım ve korunmasına ilişkin alınacak tedbirleri açıklamaktadır. Devlet ve idarenin, çocuğun üstün yararı açısından savunmasız kalabileceği durumlarda izlemesi gereken bir rota niteliğindedir. Bunun yanı sıra **TMK m.11** “*Evlenme kişiyi ergin kılar.*” ile, aile hukukuna ilişkin **Madde 124** ise evlenme ehliyetinin koşullarını “*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez.*” olarak açıklar ve olağanüstü evlenme yaşını on altı yaşını doldurmuş olmak şeklinde vurgular. **TMK Madde 126** ve **128**, küçüğün yasal temsilcisinin izni olmaksızın evlenemeyeceğini ve bu iznin hakim kararının takdirinde olduğunu belirtir.

Çocuk yaşta evliliklere ilişkin fiilin bir suç teşkil edip etmeyeceği hususu irdelendiğinde bu çerçevede **TCK m.103** ve **104** değerlendirilebilir. Bu hükümler uyarınca “çocuğun cinsel istismarı suçu” ile “reşit olmayanla cinsel ilişki suçu”ları yasa kapsamında sayılarak çocukların korunması gözetilmiş ve özellikle **TCK m.104** lafzıyla kendi iradeleri dahi olsa cinsel ilişkiye girilmesine bir olanak ya da onay sağlamamıştır. Medeni kanunda hukuki, ceza kanununda cezai olarak yaptırım ve tedbirler öngörülerek, çocukların aile birlikteliğine yahut cinsel birlikteliğe belli bir olgunluğa erişmeden dahil olmaları engellenmek istenmiştir.

Ulus üstü ve ulusal mevzuat kapsamında çocuğu koruma kapsamının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Çocuğa karşı aile içerisinden yahut dışarıdan gelen tehlikelerin önlenmesi amaçlanmıştır. Bunlara rağmen çocuk evlilikleri gündeme gelmeye devam etmekte ve şu soruyu akıllara getirmektedir: *Yasal düzenlemeler gerçekten yasal güvence sağlamakta mıdır?*

YASAL DÜZENLEMELER YASAL GÜVENCE SAĞLAR MI?

Tavsiye kararları, sözleşmeler, kanunlar, yönetmelikler ve sair düzenlemeler bu kadar fazlayken ve birçok

devlet bu düzenlemelere katılmaya istekli gözüktürken, çocuk evliliklerinin, bu “evcilik oyununun” neden devam ettiğine ilişkin olarak doktrinde pek çok tartışma gündeme gelmektedir.

Sayın Merve Çetin’in yazısında alıntı yaptığı haliyle; *Arslan’a (2018: ss.4-9) göre, suçu gizleme yöntemlerinin geliştirilip sürdürüldüğü düşünülmektedir. Bu yöntemler: hukuki boşluktan kaynaklanan, kamu görevliliklerinden kaynaklanan, özel hastanelerden kaynaklanan, ebeveynlerden kaynaklanan, din adamlarından kaynaklanan ve vatandaşlardan kaynaklanan suçu gizleme yöntemleri olarak sınıflandırılabilir.*³ Yine devamında şöyle denilmektedir: “...çocuk gelinlerin özel ya da resmi fark etmeksizin hastaneye doğuma gitmeleri durumunda görevlilerin polis ile irtibata geçmemesi, başkasının kimliği ile doğuma girmesine göz yumulması, hastane yönetimi ve personelin suçu gizlemesiyle ilişkili istenmeyen durumların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir(Arslan, 2018: s.10).”⁴

Çocuk evliliklerinde resmi nikahtan ziyade dini nikahın daha yaygın şekilde başvurulmuş bir çare olması hukuki bir problem olarak ⁵ öne sürülmektedir.

Yasal düzenlemelerin pratik yaşamda yasal güvenceye dönüşebilmesi için sıkı bir denetime tabi olması gereklidir. Kağıt üzerinde, devletin yasama organı adı verilen bir grup insan eliyle hayata geçirilerek hukuken bir şekil kazanması, aynı zamanda önleyici bir mahiyet kazandırmayacaktır. Çocuk evlilikleri için başta ulus üstü olmak üzere yerel pek çok düzenleme varken hala önlenemeyen bir sorun olması bu şekilde değerlendirilebilir. Yapılan araştırmalar çerçevesinde çocuk evliliklerinin oranında azalma meydana geldiği söylene de bu oldukça düşük bir ivmede seyretmektedir.

Doktrindeki tartışmalar, yukarıdaki yasal düzenlemeler başlığı altında incelediğimiz kanun maddeleri ile birlikte değerlendirildiğinde, aslında lafzen gayet başarılı bir sistem kurulmaya çalışıldığı açıktır. Özellikle, doktrinin tartışmaya açtığı konu pratik hayatta tercih edilen yöntemlerin bu kanunların özünü topluma yansıtmadığını ve sözde kaldığını göstererek sistemi iyileştirmeye çalışmaktadır. Uluslararası akitlerin imza altına alınması onları bizatihi uygulamaya sokmamakta; sosyal ve yaşayan topluma hemen entegre edememektedir. İnsan haklarına ilişkin kaynaklardan toplumun bihaber olduğu görülmektedir.

Ülkemizde özellikle **TMK** ve **TCK** arasındaki uyumsuzluk, çocuk evliliklerinin yapılmasında kullanılan önemli bir diğer araçtır. Türk hukuk sisteminde çocuk gelin konusu, kanunlara göre çelişik durum olarak göze çarpmaktadır. Çocuk gelin ifadesi, Türk Medeni Kanunu’na göre 17, Türk Ceza Kanunu’na göre 15, Çocuk Koruma Kanunu’na göre 18 yaşını doldurmamış kızlar için kullanılmaktadır (Şen, 2014: s.7).⁶ Kanunlar arasındaki bu uyumsuzluk, ceza hukuku uyarınca çocuk, yaş olarak belli bir kategoriye atfedilirken, medeni hukuk uyarınca 18 yaşını doldurmamış her bireyin çocuk olduğu ifadesi arasındaki boşluktan kaynaklanmaktadır. Bu çelişki, özellikle kız çocuğunun hamile kalması, ailesi olmadığı için korunmaya muhtaç olması ya da ailede büyük oranda geçim sıkıntısı olduğu için çocuğun bakımsız duruma düşecek olması durumunda çocuk evliliklerin önünü açmak için kullanılmaktadır. **TCK**’da suç teşkil eden hükümler bu nedenlere sığınarak ve kanunlar arası boşluktan yararlanılarak olağanüstü

³ Çetin, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler*, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2020, S.113

⁴ Çetin, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler*, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2020, S.114

⁵ Civelek, Y. & Koç, İ. (2003). *Türkiye’de İmam Nikâhı*. *Nüfusbilim Dergisi*, Çetin, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler*, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2020, S.114

⁶ ÇETİN, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler*, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2020, S.110

evlenme hali ile hukuk dünyasına kazandırılmaktadır.

TMK m.124/2'nin uygulaması ve doktrindeki tartışma bu noktada oldukça önem taşımaktadır. Bireyin hakim kararı ile olağanüstü hal ve pek önemli sebebin varlığı halinde evlenmesi durumu ülkemizde yaygın olarak görülmektedir. Her ne kadar çocuğun on altı yaşını doldurmamış olması Yargıtay tarafından sıklıkla bozma sebebi olsa da⁷ olağanüstü halin varlığı bu izne dayanak teşkil etmektedir.

Doktrinde Vardar Hamamcıoğlu'nun aktarımıyla “*erkeğin ölüm tehlikesi içinde bulunması, nişanlı kadının öksüz, bakımsız ve yoksul olması, evlenen kadının evlenmekle anne ve babasına yardım edebilecek duruma gelmesi, kadının hamile olması, kadının evlendikten sonra evlenme yaşının daha küçük olduğu bir ülkeye gidecek olması*” olağanüstü durum ve pek önemli sebebe örnek olarak verilmektedir.⁸ Örnek kabilinden birtakım yüksek mahkeme kararlarına bakılacak olursa; Yargıtay 2. HD, E. 1986/10310; K. 1986/10529; T. 1.12.1986 kararında aynen “... *Toplanan delillerden, (H)'nin dava tarihinde 14 yaşını bitirip 15 yaşını bitirmediği, kızlığını 10 gün kadar önce kaybettiği ve (M.C) isimli şahısla kaçarak birlikte karı koca gibi yaşamağa başladığı gerçekleşmiştir. Bu durum fevkalade hal ve pek mühim bir sebep teşkil eder. Verilecek izin, kızın aile birliği kurmasına yardım edeceği gibi ihlal olunan aile haysiyetini de telafi edecektir...*” şeklinde hüküm kurmuştur. Yargıtay 2. HD, E. 2003/7198, K. 2003/8271, T. 5.6.2003 sayılı kararında ise aynen şu ifadeleri kullanmıştır: “... *Evlenmesine izin istenen Ç. 3.4.1987 doğumlu olup vesayet altındadır. Akrabaları tarafından bakılmakta, düzenli bir aile yaşam bulunmamaktadır. Bu durum Türk Medeni Kanun'un düzenlediği 124/2. maddesine uygun pek önemli bir sebeptir. Davacı bir an önce evlenerek başkalarının yardımına bağımlı olmaktan kurtulacaktır...*” şeklinde başka bir olağanüstü halin altını çizmiştir.

Ezcümle Çocuk Koruma Kanunu'nda 18, Türk Medeni Kanunu'nda 17, Türk Ceza Kanunu'nda ise 15 yaşını doldurmamış kızların çocuk gelin sayılması; sanık, sanık yakını, sanık avukatlarını bu kanuni çelişki ve boşluğu kendi lehlerine kullanmaya yöneltmektedir.⁹ Buna ilişkin Yargıtay'ın; 2. HD, E. 1984/10854, K. 1985/174, T. 15.1.1985 kararında “*evlenme izni talep eden tarafın kızı kaçırmış olması ve hakkında hürriyeti tahdit suçundan kaynaklı soruşturma başlamış olması evlenme izni vermek bakımından yeterli kabul edilmiştir.*” Bu kararda özellikle “kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu”nun bertaraf edilebilmesi olağanüstü hal sayılarak evlilik izninin varlığı tanınmıştır.

Görüldüğü üzere kanunlar ve TMK 124/2 hükmü sakınca barındıran bağlantılara sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında her ne kadar yaygın sosyal sıkıntılar yüzünden böyle bir hüküm varlığını devam ettirmiş olsa da; mehz İsviçre Kanunu'nda aynı şekilde bir hüküm var iken bunun sonradan kaldırılmış olmasının sebebi gözetilmeli ve ülkemizde bu minvalde adımlar atılmalıdır.

Çocuk yaşta evliliklerin önünü açan ya da engellenmesini önleyen bağlantılı bir diğer madde TMK'nın 12.maddesinde yer alan yaş büyütme hükmüdür. Bu hüküm uyarınca 15 yaşını dolduran küçük kendi isteği ve rızasıyla mahkemece ergin kılınabilmekte ve kazai erginlik kazanan küçük açısından evlilik yolu açılmış olmaktadır. Bu iki TMK hükmü nazara alınarak medeni hukuk mantığı açısından

karşılaştırıldıklarında görülmektedir ki; Türk hukukunda on yedi yaşındaki ve ayırt etme gücüne sahip kişi, fiil ehliyeti bakımından sınırlı ehliyetsizdir. TMK m.16 gereği bu kişinin, yasal temsilcinin katılımı, izni veya icazeti olmadan geçerli hukuki işlem, somutlaştırmak gerekirse borçlanma işlemi niteliğinde satış sözleşmesi yapması mümkün değildir. Kanun'un, satış sözleşmesi yaparken sınırlı ehliyetsizi korumaya *çalışması* karşısında, *sınırlı ehliyetsizin*, yasal temsilci rızasıyla evlenmesini mümkün *kılması çelişki* barındırmaktadır.¹⁰ Aile ve kişiler hukukundan ziyade bütünsel açıdan incelendiğinde bunun çocuk ve aile için sakıncalı bir düzenleme olduğu görülecektir.

Hukuki diğer bir boşluk evliliğin fail ve mağdurundan ziyade bu evliliğin yapıldığını bilen kişilerin bunu ihbar etme yükümlülüğüne ilişkindir. Yasal olmayan yollarla evlilik yapılması ya da hukuken izin verilmediği için dini nikah yöntemi ile çocuk evliliğinin kurulması durumunda, başta görevliler olmak üzere, kan ve sıhri hısımlar ile bu evliliği öğrenen diğer kişilerin kamu otoritelerine ihbar etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak çok defa bu evlilikler göz ardı edilerek hoşgörü ile karşılanmakta, bildirim yapılmamakta, özellikle kız çocuğunun hamileliği ve doğumu başka kimlik kartıyla ve gizlenerek yapılmaya devam edilmektedir. Yasa dışı evliliklerin önlenmesi bir yana, ne denli fazla olduğuna ilişkin sağlıklı bir bulgu da elde edilememektedir.

UNFPA'nın yayımlamış olduğu “Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehber”inde¹¹ fark etme yükümlülüğü olan kişiler öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, muhtar, hâkim, savcı, sosyal çalışma görevlisi, doktor, ebe, hemşire vb. sağlık çalışanları, komşu ve akraba¹² olarak sayılmaktadır. Bu grupta yer alan kişiler, çocuğun zorla evlendirilmesi sürecinde ya da bu emarelerin¹³ bulunduğu durumlarda fark etme yükümlülüğü olan kişilerdir. Fark etme ve bildirim yükümlülüğü bulunan bu kişilerin koordineli çalışması sonucunda evliliklerin önüne daha hızlı bir şekilde geçebilmesi söz konusu olabilir. Bildirim yükümlülüğünde bulunması gereken kişiler ise adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, köy ve mahalle muhtarları, belediye zabıta memurları, sağlık ve eğitim kuruluşları, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görevlileri, sivil toplum kuruluşları ve bir çocuğun korunma ihtiyacı olduğundan haberdar olanlar¹⁴ olarak belirtilmektedir.

Sosyal Hizmetler Kanunu (m.21), Çocuk Koruma Kanunu'na (m.6) göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik (md.6) ve Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (md.7) ile kendilerine görev yüklenen kişilerce bu görevlerin ifa edilmemesi, gerekli merci ve kurumlara bildirim yapılmaması, çocuk evlilikleri ile çocuk hamileliğinin göz ardı edilmesi sonucunu doğurmakta ve sistemin önemli ve pratik parçasını sekteye uğratmaktadır.

Hukuki açıdan pek çok yasal düzenleme olmasına rağmen bunların yeterince işlerlik kazanamamasının sebeplerinden biri bu hükümlerin uygulanmasına yönelik toplumda farkındalık ve zihniyet yaratılamayışıyla ilgilidir. Erken yaşta evlilik yalnızca cezaların artırılmasıyla önlenebilecek kadar basit bir

⁷ Yargıtay 2. HD, E. 2013/20482, K. 2014/5005, T. 10.3.2014; E. 2012/7078, K. 2013/7749, T. 21.3.2013; E. 2011/16683, K. 2012/29409, T. 6.12.2012, E. 2010/3710, K. 2011/5584, T. 30.3.2011 (www.kazanci.com).

⁸ VARDAR HAMAMCIOĞLU, Gülşah, YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI GEREKEN BİR HÜKÜM OLARAK OLAĞANÜSTÜ DURUMLARDA VE PEK ÖNEMLİ BİR SEBEPLE EVLENMEYE İZİN VERİLMESİ (TMK m. 124/II), İnÜHFD12(1):85-99 (2021), S.88

⁹ ÇETİN, Merve, Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi 2020, S.113

¹⁰ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II), İnÜHFD12(1):85-99 (2021), S.91

¹¹ Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehber, UNFPA, Hazırlayan Av. Seda Akço Bilen, Haziran 2020

¹² Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehber, UNFPA, Hazırlayan Av. Seda Akço Bilen, Haziran 2020, S.24

¹³ Bu emarelerin neler olabileceğine ilişkin olarak da örnek kabilinden bkz: Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehber, UNFPA, Hazırlayan Av. Seda Akço Bilen, Haziran 2020, S.25

¹⁴ Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehber, UNFPA, Hazırlayan Av. Seda Akço Bilen, Haziran 2020, S.27

sorun değildir. Çözümüne ulaşmak için, toplumda zihniyet değişikliğinin sağlanmasına; ailelere ve kanun koyuculara, doğru yönlendirme yapmaları için din alanındaki görevlilere, ülke yöneticilerine, kamudaki tüm görevlilere ve hatta eğitimcilere eğitim verilerek ataerkil toplum bakış açısının değiştirilmesine ihtiyaç vardır.¹⁵

Kanunlar arasındaki boşluk ve çelişki, toplumsal zihniyet, ihbar yükümlülüğünün hiçe sayılması gibi pek çok sebebe bağlı olarak, yasal düzenlemeler çocuklar açısından herhangi bir güvence yaratamamaktadır. Elbette sistemin tamamıyla güvenceden yoksun olduğu söylenemez. Ancak istenen faydanın alınamaması, mevzu bahis öznenin çocuk olmasından kaynaklı olarak bu “arıza”nın ivelikle giderilmesini gerektiğini değiştirmez. aynı kapıya çıkmaktadır.

Bu noktada bahsedilmesi gereken bir diğer hukuki belge İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen 2011 tarihli “**Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi**”dir. Yukarıdaki başlığımızda evlilik tanımında bahsi geçmekle beraber, güncelde Türk hukukunda yürütme erkinin usulsüz ve hukuksuz olarak bu yasal düzenlemeyi iltibas etme çabasına, konumuz nezdinde işlerlik sağlayan stratejik bir kurallar bütünü olması sebebiyle ayrıca değinmek gerekir. Diğer sözleşmelerden en önemli farklarından biri “zorla evlendirme”yi kadına karşı bir şiddet biçimi olarak benimseyerek Sözleşme kapsamına almasıdır.¹⁶ Sözleşme’nin 37. maddesi; taraf devletlere getirdiği, zorla evlendirmelerin cezalandırılması; 32. maddesi zorla gerçekleştirilen evliliklerin, mağdura herhangi bir parasal veya idari yük getirmeksizin, geçersiz ve hükümsüz kılınabilmesi veya sona erdirilmesi için gerekli yasal ve diğer tedbirleri almaları gerektiği şeklinde yükümlülükler silsilesini hüküm altına almıştır.

Sözleşme’nin çocuk evliliklerine değinen noktası doktrinde özellikle “*her ne kadar Sözleşme açıkça “çocuk yaşıta evlilikler”den bahsetmese de; Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin kararlarında “çocuk yaşıta evlilikler” bir “zorla evlendirme” türü olarak kabul edildiğinden, kanaatimizce, “çocuk yaşıta evlilikler”in de İstanbul Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmalıdır.*” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁷ Kanunen ve fiilen uygulanması, açıkçası pek çok çocuk evliliği ve evlilik içi eşitsizliğin önüne geçebilecek potansiyeldedir. Buna rağmen ülkemiz yürütme erki eylemli olarak bu sözleşmenin uygulanmaması gayretindedir.

ALTERNATİF SEÇENEKLER: YASAL DÜZENLEMELERİN GÜVENCEYE GEÇİŞİ

Hukuk alanında var olan düzenlemelerin ne denli efektif hale getirilebileceği tartışılacak, yanı sıra olası ne gibi yeni düzenlemelerin yapılabileceğine değinilecektir. Zira sistem içerisindeki boşluk ve çelişkilerinden yararlanarak çocuk evlilikleri halen devam etmektedir. Savunduğumuz düşünce uyarınca salt bu evlilikleri yapanların ya da yapma niyetinde olanların cezalandırılmasıyla bu sorunun çözüme

kavuşturulacağı düşünülemez. Öncelikle toplumun sosyoekonomik ve kültürel bilincini bu yönde değiştirecek yasal alt yapının oluşturulması gerekmektedir. Alternatif yasal düşünceler adeta bir “ilk yardım” gibi koruma-bildirme-kurtarma şeklinde olmalıdır. Alternatif düşünce ile toplumun, çocukların çocuk kalması ve sağlıklı bir yetişkin birey olması için “korunması”; hali hazırda önlenmesi gereken çocuk evliliklerinin “bildirilmesi”nin teşvik edilmesi ve bu sistemin tamamen kırılabilmesi amacıyla getirilecek yeniliklerle çocukların “kurtarılması” sağlanmalıdır.

1. Anayasal Bir Güvence: Çocuk Kalma Hakkı

Bireyin kendini geliştirilebilmesi için Anayasa’da pek çok hüküm bulunmaktadır. Anayasa m.21-22 kişinin maddi manevi bütünlüğünü sağlamak ve Madde 42 eğitim hakkını korumak adına önemli basamakları teşkil etmektedir. Ancak günümüzde hala süregelen çocuk evlilikleri sorununa karşı Anayasa’ya “çocuk kalma hakkı” olarak ayrı bir başlık ve hüküm eklenmesi normlar hiyerarşisinde önemli bir olanak sağlayabilir. Bu yeni başlığın eklenmesi, kanunların Anayasa’ya aykırı olmaması gerektiği düşünüldüğünde, kanunlarda boşluk ya da çelişki olması, efektif uygulanmaması gibi sair pek çok durumda, anayasal güvence altına alınmış bir insan hakkı olarak çocuklar açısından daha korunaklı bir yol gibi gözükmemektedir. Öte yandan başlığın çerçevesi iyi bir strateji ile çizildiğinde, hali hazırdaki kanunlar ve yeni kanunlara bununla bağlantılı olarak birçok çocuk koruma hükmünün gireceği aşikardır. Anayasal bir güvence olarak “çocuk kalma hakkı”nın Anayasa’ya girmesi ile uluslararası insan haklarına ilişkin yapılan akitlerden sonra ulusal çapta da oldukça önemli bir korumanın vücut bulacağı söylenebilir.

2. Türk Medeni Kanunu-Türk Ceza Kanunu Arasındaki Çelişkinin Giderilmesi

Olağanüstü evlenme yaşı ile evlilik, her ne kadar küçüğün daha iyi bir yaşam standardı elde etmesi amacını güderek veli-vasi ve hakim onayı ile gerçekleştirilse de bu hükmün suistimale çok açık olduğu izahıtan varestedir. TCK’da sayılan çocuğa karşı cinsel taciz ve reşit olmayanla cinsel birliktelik suçu kapsamında çocuklar medeni hukuk uyarınca sayılan “18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur” hükmü birlikte değerlendirildiğinde TCK sistematığı TMK’ya nazaran “çocuğu” yaş olarak belli gruplara sokmakta ve haliyle mağdurları sınıflandırmaktadır. Bu her ne kadar suç sistematığında suçun cezasında indirim ya da artırım yapmak için kullanılıyor olsa da suça nitelikli vasfı katan özne her halükarda “bir çocuk bedeni” olacağından, 18 yaşından küçük ve fakat 15 yaşından büyük olması ya da rızasının olması veya gerçekleşen durumu anlayabilecek durumda olup olmaması gibi bir kategorizasyondan ziyade “çocuk yaşının” tüm kanunlarda aynı değerle görülmesi gerekmektedir. Kanunlardaki bu ikilemin ve çoklu dilin, özellikle kategorizasyonun giderilmesi çocuk evliliklerinin önlenmesi açısından büyük katkı sağlayacaktır.

Alternatifler arasında en önemlisi ve irdelenmesi gereken düzenlemenin bu olduğu kanaatindeyim. Zira yasal düzenlemeler başlığında değinildiği üzere olağan ve olağanüstü evlenme yaşı ve şartları ile TCK’daki yaptırımlar bir arada değerlendirildiğinde, fail ve mağdur ilişkisi arasındaki hassas dengeyi ve özellikle evlilikte çocuk olan tarafı riske atabilecek oldukça büyük bir boşluk oluşmaktadır.

Uluslararası sözleşme ve ulusal düzenlemelere karşılaştırmalı olarak bakıldığında; CEDAW m.16

¹⁵ Çetin, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2020, S.119

¹⁶ Uluşu Karataş, Ayşe Elif, *Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşıta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği, İstanbul Hukuk Mecmuası* 78(1): 21-81 2020, S..30

¹⁷ Uluşu Karataş, Ayşe Elif, *Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşıta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği, İstanbul Hukuk Mecmuası* 78(1): 21-81 2020, S..31

devletlerin, çocuğun erken yaşta evlenmesi veya nişanlanmasını yasal saymaması gerektiğine¹⁸ işaret ederken, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.16 evlilikte özgür iradeye¹⁹ ve Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi m.37 çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını gerektiğine²⁰ vurgu yapmaktadır. Diğer taraftan TMK 124/1-2 kapsamında bakıldığında, olağanüstü halde evlenme yaşına ilişkin ulusal düzenlemenin uygulanma ve yorumlanması açısından yasal bir güvence barındırmadığı, yeniden kaleme alınması ya da tamamen hükümden çıkarılması konusu değerlendirilebilir.

3. Çocuk Bakım Teşviklerinin Artırılmasına İlişkin Düzenlemeler

Çocuk evliliklerinin sebeplerinden birisinin, kırsal kesimde ve eğitim-öğretim oranının az olduğu bölgelerde kız çocuklarının bir başka haneye gönderilmesinin “masadan boğaz eksilmesi” şeklinde görülmesi olduğu düşünüldüğünde, önlem olarak ailelere ekonomik teşviklerin verilmesi amaçlanmalıdır. Büyük ailelerde mirasın bölünmesinin engellenmesi, toprakların bir arada tutulmasının istenmesi, evlenilecek aileye yardım edilmesi isteğinin güdülmesi gibi pek çok sebeple kız çocuğu sosyal hayattan koparılarak ekonomik ve sosyal özgürlüğü elinden alınmakta, erkek çocuğuna da zoraki bir “aileye bakma görevi” yüklenmektedir. Bunların altında yatan ekonomik sebeplerin yasal güvencelerle giderilmesi, çocukların adeta bir “trampa sözleşmesine” konu edilmesinin önüne geçecektir.

Örnek kabilinden saymak gerekirse geliri düşük ailelerin çocukları için her doğan çocuğa mutlaka “yeni-doğan bakım kiti” ile başlayan malzemeler hazırlanarak ailelere iletilebilir ve bakım giderlerinin yatırılacağı yardım fonu uygulaması gibi bir düşünce izlenebilir. Çocuğun belli eğitim seviyelerine kadar öğrenim katkısı kamu otoritelerine bırakılabilir. Günümüzde 12 yıllık zorunlu eğitim uygulaması olmakla beraber unutulmamalıdır ki eğitim-öğretimin zorunluluk unsurunun yanı sıra devletin aktif rol alarak eğitim giderlerine kanunen katılması ile aileleri teşvik etmesi gibi düzenlemeler de oldukça öncü bir hareket olacaktır.

4. On sekiz Yaş Altı Bireylerin Tamamına Kademeli Olarak Cinsel Sağlık Eğitimi Verilecek Düzenlemelerin Yapılması

Yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere çocuk evliliklerinin başlıca sonuçlarından biri kız çocuğunun henüz gelişim aşamasını tamamlayamamış bedeni ile hamile kalması durumudur. Bu süreçte adölesan hamilelikler gerçekleşmekte ve kız çocuğun vücudu anneliğe alışamamakta, düşük oranı artmakta ve riskli doğumlar meydana gelmektedir.²¹ Bilinçsiz birliktelikler sonucu cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar nedeniyle her iki taraf açısından sağlık koşulları olumsuz etkilenmektedir. Çocuk evliliklerinden doğan yeni kuşakların korunması, çocukların bu evcilik oyunlarında bedenlerini ve isteklerini bilemeden birleşmelerinin azaltılması adına sağlık ve cinsel hayat eğitiminin yasal bir düzleme oturtulması gerekmektedir. Her iki cinsiyetin karşılıklı olarak kadın-erkek bedenini, sağlıklı bir ilişki için başta

duygusal ve akabinde bedensel temasın ne şekilde olabileceğini ve sağlıklı hamilelik sürecini öğrenmeleri gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, bu eğitim yalnızca önlenemeyen çocuk evliliklerinde çiftlere değil, yetişen genç kuşaklara, ilkokul çağından itibaren yetişkin bir birey olmalarına dek düzenli aralıklarla verilmeli ve bu derslerin geri dönütlerinin ve başarı oranlarının takibi yapılmalıdır. Bu tarz bir sürecin ve eğitimin yasal düzleme oturtulması yeni gelen kuşak açısından daha fazla bir bilinç düzeyi getirecek ve zoraki evliliklere karşı bakış açısını değiştirecektir. Eğitimin belli okul ya da kurumların inisiyatifine bırakılmasındansa, okullarda zorunlu tutularak ya da bu tarz eğitim verecek organizasyonlar oluşturmak suretiyle çocuklara verilmesi önem arz etmektedir.

5. Kız Çocuklarının Beden ve Psikolojik Sağlık Rutinlerinin Takibi

Kanunlar arası çelişkide bahsedildiği gibi cinsel birliktelik yaşamış tarafların ya da cinsel taciz suçuna maruz kalmış kız çocuklarının evlendirilmesiyle suçun önlenebileceği ya da toplum zihninde “namus üzerindeki kara lekenin silineceği” algısı ile çocuklar evlendirilmeye zorlanmaktadırlar. Bu durumda suçun faili ve mağduru adeta ortak bir potada cezalandırılmaktadır. Çocuk evliliklerinde bildirim yükümlülüğü bulunan hastane, polis, aile sağlığı merkezleri gibi kurumların bu çerçevede daha bilinçli ve koruyucu şekilde çocuğa yaklaşımları ve evliliğin bir çözüm olmadığını bilmeleri gerekmektedir. Alternatif bir öneri, özellikle kız çocuklarının her sene bağlı bulundukları aile sağlığı merkezi ya da sağlık kuruluşunda fizyolojik ve psikolojik tetkiklerinin yapılmasıdır. Bu noktada çocuk açısından zorlama bir ilişkinin yaşanıp yaşanmadığı ve çocuğun yetişkin bir ruha doğru olgunlaşıp olgunlaşmadığı gerçekçi bir biçimde görülecektir. Sağlık kurumlarının ve evlendirme prosedüründe yer alan kamu kurumlarının koordinasyonu ile belli tetkikleri eksik kalmış ya da tamamlanmamış bireylerin evlenmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Öyle ki adeta bir “evlenme ehliyeti” yaratılarak bunun sağlıklı bir yetişkin birey için dahi geçerli olduğu görüldüğünde evleviyetle çocuk evliliklerin azalması için bir basamak olabilir. Mevzubahis olan öneri, günümüzde yetişkin bireylerin evlenmeden önce almaları gereken sağlık raporundan ziyade, kız çocuklarının çocuk yaştan itibaren ergin olana dek tetkiklerinin her sene düzenli yapılması, kontrol edilmesi, raporlanması ve erginlikten sonra da ihtiyari olarak devam edilerek çocuk evliliklerinin sağlık kuruluşu engeline takılmasını kapsamaktadır.

Yukarıda sayılan alternatiflerin tamamı, var olan yasal düzenlemelerin daha efektif uygulanmasına yardımcı olmak ve yeni yasal düzenlemelerle güvenceleri artırmak amacıyla geliştirilebilir düşüncelerdir. Dünyada ve ülkemizde pek çok aktif sivil toplum kuruluşu ve hükümet dışı organizasyon (NGOs) bu sorun hakkında çalışmalar yapmaktadır. Önemli olan ve mihenk taşı sayılabilecek nokta, kuşakların kültür ve bilinç seviyesinin uyarılması, çocuk evliliklerinin bir evlilik olmadığı ve bu evcilik oyununun sonraki kuşakları da etkileyecek bir biçimde hasarlı toplum yarattığının aşılmasıdır. Bilinçli bir toplum düzeyi ile her yasal düzenlemenin güvenceye dönüşeceği aşıkardır.

SONUÇ

Verilerin ışığında bir değerlendirmeye varmak üzere çocuk evliliklerinin önündeki yasal güvencelerin ülkemiz nezdinde ne konumda olduğu irdelendiğinde; dünya genelinde ve ülkemizde işlerlik kazanmış,

¹⁸ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II), İnÜHFD12(1):85-99 (2021), S.96

¹⁹ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II), İnÜHFD12(1):85-99 (2021), S.96

²⁰ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II), İnÜHFD12(1):85-99 (2021), S.96

²¹ Boran, Gökçay, Devecioğlu, Eren, Çocuk Gelinler, Marmara Medical Journal 2013, S.61

yürürlükte olan sözleşme hükümleri ve kanunlar olduğu görülmektedir. Bu kanunların bir kısmı oldukça efektif bir biçimde uygulanmaktadır. Bir kısmı ise diğer kanunlar ve sair mevzuatla birlikte değerlendirildiğinde çelişkiler barındırmakta olup delinebilmektedir. Bu çelişkilerin arasından adeta sıyrılırcasına yapılan çocuk evliliklerinin önüne hali hazırda geçebilen düzenlemelerin varlığını kabul etmek gerekmektedir. Yukarıda belirtilen ulusal ve uluslararası mevzuatın tamamı birlikte düşünüldüğünde, alternatif çözüm önerilerinin, şu anki sistemin geçersiz ya da kötü olması nedeniyle sunulmadığı vurgulanmaktadır. Bugün ülkemizde kız çocukları eğitime katılabiliyor, birçok öncü alanda lider rol alabiliyor, medeni kanun hükümleri uyarınca mirastan erkekle eşit oranda pay alabiliyorsa ve boşanma hakları varsa bunların her biri Türk hukuk sisteminde uygulanan mevcut yasal düzenlemeler sayesinde.

Yazıda bu düzenlemelerin ne derece güvenceye dönüştüğüne dikkat çekmek suretiyle birtakım öneriler getirildiğinin altı çizilmelidir. Zira bu düşünceler diğer bir grup insan tarafından belli kesimlerde insan haklarına ya da çocuk bedenine aykırı bulunabilir ya da bir başka grup tarafından devlet ve idare üzerine orantısız bir yük yüklediği iddia edilebilir. Bunların her biri mevcut mevzuatın işlerliğinin arttırılması ile yeni gelebilecek düzenlemelere alt yapı olabilecek düşünceler ortaya koyma çabasıdır. Unutulmamalıdır ki her ne kadar bir sistem çok iyi işlese de eleştiriler ile daha iyi bir versiyonunu bulmak mümkündür.

Burada önerilen alternatifler ve var olan düzenlemelerin yanı sıra Sayın Merve Çetin’in yazısında bahsettiği üzere *Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi (International Center for Research on Women (ICRW)) tarafından 2011 yılında, erken evliliklerin engellenmesine yönelik müdahale programlarının derlendiği makalede 5 ana amaç belirlendiği görülmektedir. Kız çocuklarının bilgi, beceri ve destek ağlarıyla güçlendirilmesi, ebeveyn ve toplumun bireylerinin eğitilmesi ve harekete geçirilmesi, kız çocukları için örgün eğitim kalitesi ve erişebilirliğin arttırılması, kız çocukları ve aileleri için ekonomik desteğin sunulması, yasal çerçevenin etkinleştirilmesi bu programların hedeflerini oluşturmaktadır.*²² Görüldüğü üzere Merkez de bu noktada evliliklerin önlenmesi amacı ile benzer bir genel çerçeve çizmektedir.

Alternatif olarak anayasal bir güvence için “Çocuk Kalma Hakkı” başlığında değindiğimiz üzere, Türk hukukunda Anayasa’da birçok düzenleme mevcuttur. Anayasa m.41/II, III aynen “*Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır*” şeklindedir.²³ Bunun, devletin kanuni olarak yükümlülüklerinin yanı sıra gerekli her türlü tedbiri alması için kaleme alınmış bir hüküm olduğu görülmektedir.

Korumacı bir sistem içerisinde, uygulamaların bilinçli bir şekilde gerçek hayata geçirilmesi ile önlenmesi mümkün olan bir sorun ile karşı karşıyayız. Bu yüzden hukuksal düzenlemelerin birer yasal güvence teşkil ettiğini söylemek doğru olur. Ancak yasal güvencelerin bir yanını hukuki bağlayıcılık oluştururken diğer yanını toplum zihniyeti oluşturmaktadır. Burada yasal güvencenin varlığı sorgulanmazken, hukuki düzenlemelerin yasal güvence kısmının geri planda kalmasının nedeni anlatılmaya çalışılmaktadır.

Toplumun eğitiminin önemi, kuşaklar arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi ve çocuk bedeninin ayrı bir standart ve korumaya sahip olduğu bilincinin aşılması ile çok daha uygun bir sürece gireceğimiz açıktır.

Çocuk evliliklerinin bir evlilik değil bir evcilik olduğu, iki özgür irade ve ergin sağlıklı bireyden ziyade sağlıksız iki ailenin bu evciliğe dahil olarak zorlama bir süreç idame ettirdiği, bu evlilikler sonucu meydana gelen çocukların psikolojik olarak oldukça negatif etkilendiği, erkek ve kız çocuğuna ayrı ayrı ve ağır sorumluluklar, zorluklar yüklendiğini toplumumuza aşıladığımızda ve her kesimde bu bilinci uyandırdığımızda; sistemimizin yasal güvencesini ve güvenilirliğini tam olarak sağladığımız, yeni koruma yöntemleri ile daha da işlerlik kazanacak bir sistemin temennisi içerisindeyiz.

²²Boran, Gökçay, Devecioğlu, Eren, , Çocuk Gelinler, Marmara Medical Journal 2013, S.61

²³Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebep Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II), İnÜHFD12(1):85-99 (2021), S.96

KAYNAKÇA

- Boran, Gökçay, Devocioğlu, Eren, Çocuk Gelinler, Marmara Medical Journal 2013
- Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, *Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda Ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMKM. 124/II)*, İnÜHFD12(1):85-99 (2021)
- Uluşu Karataş, Ayşe Elif, *Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Çocuk Yaşta Evliliklerinin Mukayeseli Hukuka ve Türk Hukukuna Göre Geçerliliği*, İstanbul Hukuk Mecmuası 78(1): 21-81 2020
- Çetin, Merve, *Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler*, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi 2020
- *Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehber*, UNFPA, Hazırlayan Av. Seda Akço Bilen, Haziran 2020 (https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/unfpa_hukukibilgilerrehber.02.07.21.pdf son erişim tarihi: 25.04.2023)
- Civelek, Y. & Koç, İ. (2003). *Türkiye’de İmam Nikâhı*, Nüfusbilim Dergisi
- Dural M, Ögüz T ve Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku Cilt III*, Filiz Kitabevi, 2019.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2709 S.K.), Resmi Gazete, 17863(mükerrer), 09.11.1982
- Çocuk Koruma Kanunu (5395 S.K.) Resmî Gazete, 25876, 03.07.2005
- Türk Medeni Kanunu (4721 S.K.) Resmi Gazete, 24607, 22.11.2001
- Türk Ceza Kanunu (5237 S.K.) Resmi Gazete, 25611, 26.9.2004
- Sosyal Hizmetler Kanunu (2828 S.K.), Resmî Gazete, 20823, 24.05.1983
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 S.K.). Resmî Gazete, 28239, 8.3.2012
- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi (İstanbul) Sözleşmesi (<https://rm.coe.int/1680462545> son erişim tarihi: 25.04.2023)
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, (<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf> son erişim tarihi: 25.04.2023)
- BM Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme(http://www.insanhaklarisavunuculari.org/3/files/evlilik_riza_gosterilmesi_asgari_.pdf son erişim tarihi: 25.04.2023)
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf> son erişim tarihi: 25.04.2023)
- CEDAW (<https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/CEDAW-General->

[Recommendation-35-%C3%A7eviri-Nazan-Moro%C4%9Flu.pdf](#) son erişim tarihi: 25.04.2023)

- kazanci.com.tr

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUK DÜZLEMİNDE ÇOCUK EVLİLİKLERİ

İlknur Selimoğlu - Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf Öğrencisi

Teşvik ödülü

ÖZET

Taraflardan en az birinin yetişkin olmadığı resmi veya gayri resmi evlilikler çocuk evliliği olarak tanımlanmaktadır. Çocuk evlilikleri Dünya’da ve ülkemizde oldukça önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuk düzeninin sağladığı görece korumaya aykırı olarak gerçekleştirilen bu evlilikler, yasaları çiğnemenin ötesinde geri dönüşü imkansız bireysel ve toplumsal hasarlara yol açmaktadır. Mağdur çocuğa, psikolojik ve fiziksel açıdan zarar vermekle kalmayıp evlilik müessesesi içerisinde yeri olmayan çocuğun, doğal olarak evliliği yürütememesi sonucunda sağlıklı olmayan bir aile yapısı içerisinde yetişecek gelecek nesillere de zemin hazırlamaktadır. Bazı toplumlarda sert yasal düzenlemelerle çocuk evlilikleri önlenmektedir. Bazı toplumlarda ise yeterince sert olmayan yasal düzenlemeler, toplumsal anlayış, gelenek ve görenekler, siyasi ortam, adeta kolektif bir çalışmanın içerisindeymişçesine çocuk evliliklerini kolaylaştırıcı ve hatta teşvik edici bir anlayış içerisinde. Çocuk sıfatıyla bağdaşmayan çocuk gelin - çocuk damat lafzının hayatımızda yer edinmemesi için, bireyler ve toplumu zedeleyen bu evliliklere son verecek ağır yaptırımlar uygulanmalıdır.

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve sayıca en fazla ülke tarafından onaylanmış insan hakları beyannamesi olan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır.¹ Ülkemizdeki Çocuk Koruma Kanunu’na göre daha önce ergin olsa bile on sekiz yaşın altında bulunan kimse çocuktur. Çocukluk için yaş sınırının on sekiz yaş olarak öngörülmesi tesadüfi değildir. Beynin gelişimin tamamlanması ve mantıklı düşünme yetisinin kazanılması ortalama olarak on sekiz yaşına denk gelmektedir. Dolayısıyla ergin olan bir kişinin bazı hakları kazanmakla birlikte, bazı sorumlulukları da üstlenebileceği kabul edilmektedir. Bu yüzden kişiyi borç altına sokan işlemler için kişinin ergin olması kriteri aranmaktadır. Türk Medeni Kanunu, ergin olma yaşını on sekiz olarak öngörmüştür. Erginliğin kazanılmasıyla kişi tamamen fiil ehliyetine sahip olmakta, hak kazanmaya ve borç altına girmeye ehil hale gelmektedir. Türkiye’de erginlik yaşı on sekiz olmakla beraber çocuklar on yedi yaşına bastıklarında kendi rızalarıyla, on altı yaşına bastıklarında ise olağanüstü durum veya pek

önemli sebebin varlığı halinde veli veya vasilerinin izniyle evlenebilmektedir.² Çoğu ülke tarafından yasal metinlerde evlilik için bir yaş sınırı öngörülmüştür. Bazı ülkelerde erginlik yaşı evlenme yaşıyla aynı iken bazı ülkelerde ise evlilik için öngörülen yaş sınırı ergin olma yaşının üstündedir. Ülkemizde bunun aksine evlilik için öngörülen olağan yaş sınırı erginlik yaş sınırının altındadır.

Çocuk evliliği taraflardan birinin veya her ikisinin de çocuk olduğu resmi ya da gayri resmi evlilik anlamına gelmektedir. Kimi zaman erken evlilik kavramı ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Erken yaş kavramının on sekiz yaş altını evleviyetle kapsayacağı düşünüldüğünde bu iki kavramı birbirinin yerine kullanmak çok da hatalı olmayacaktır. Buna karşın kavramların tam anlamıyla birbirinin ikamesi olduğunu söylemek güçtür.³ “Çocuk evliliği derken, evlilik sözü ile kastedilen hukuki anlamda değil, sosyolojik anlamda evliliktir.”⁴ Resmi makamlar önünde yapılan evliliklerin yanı sıra gayriresmi yapılan küçük yaşta evlilikler de çocuk evliliği kapsamında değerlendirilmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de oldukça yaygındır ve istatistiksel olarak yaklaşıldığında korkunç rakamlarla karşılaşmaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) tarafından 2020’de yayınlanan Dünya Nüfus Raporu’nda dünya genelinde her 5 çocuktan birinin evli olduğu gerçeği gözler önüne serilmektedir.

Kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmesi erkek çocuklara nazaran daha yaygındır. UNICEF’in 2021 verilerine göre günümüzde 650 milyon kız çocuğu ve kadın on sekiz yaşından önce evlendirilmiştir. Bu evliliklerin yarısı ise Bangladeş, Nijerya, Hindistan, Etiyopya ve Brezilya’da gerçekleştirilmiştir.⁵ İsveç, Finlandiya, Norveç, Kanada ise çocuk evliliklerinin en az gerçekleştiği ülkelerdir. Türkiye’de çocuk gelin uygulaması Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Çeşitli ülkelerde hatta ülke içerisindeki bölgeler arasında çocuk evliliği istatistiklerinde görülen bu farklılığın ana sebebi yoksulluk, eğitimsizlik, cinsiyet eşitsizliği, korumacı cinsiyetçilik ve gelenekselleşmiş uygulamalardır. Bakıldığında İskandinav ülkelerinde eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğu ve çocuk yaşta evliliğin toplumun genelinde yer edinmiş bir uygulama olmadığı ortadadır. Hindistan, Nijerya hatta Türkiye gibi ülkelerde ise aksine aile toplumun temel yapı taşıdır. Çocuk gelin uygulamasının yadırganmadığı ülkelerde kadının namuslu olması gerektiğine ve namusun evlilik yoluyla korunabileceğine dair bir inanç kanıksanmıştır. Bu toplumlarda kadın için gelinebilecek en kutsal merteye annelik olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’nin coğrafi sınırları içerisinde bakıldığında ülkenin en az gelişmiş bölgesi olan Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde ve benzer kültürel özellikler gösteren Doğu Anadolu Bölgesi’nde çocuk evliliklerinin daha yoğun olduğu göze çarpmaktadır. Bu bölgelerde Türkiye’nin diğer coğrafi bölgelerine nazaran toplumda gelenekler daha fazla öne çıkmaktadır. Kız çocukları meta olarak görüldüğünden başlık parası ve berdel çok daha yaygındır. Eğitimsizlik beraberinde cinsiyet eşitsizliği ve yoksulluğu getirmekte ve

² Çocuk Yaşta Evlilik, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (Erişim Tarihi:17.04.2023)

³ Durdu, Zafer/Yelboğa, Yıldız. “Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.44, 2016. https://www.researchgate.net/profile/Hande-Soezer/publication/369551506_Turkiye_de_Cocuk_Evliliklerinin_Siyaseti_Cocugun_Yaralanabilirliğinin_Insasi_links/6421c31266f8522c38da04a3/Tuerkiyede-Cocuk-Evliliklerinin-Siyaseti-Cocugun-Yaralanabilirliğinin-Insasi.pdf, (Erişim Tarihi:18.04.2023)

⁴ Erdoğan, Deniz. “Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu” https://www.researchgate.net/profile/Hande-Soezer/publication/369551506_Turkiye_de_Cocuk_Evliliklerinin_Siyaseti_Cocugun_Yaralanabilirliğinin_Insasi_links/6421c31266f8522c38da04a3/Tuerkiyede-Cocuk-Evliliklerinin-Siyaseti-Cocugun-Yaralanabilirliğinin-Insasi.pdf (Erişim Tarihi:18.04.2022)

⁵ UNICEF COVID-19 Nedeniyle 10 Milyon Kız Çocuğu Daha Çocuk Yaşta Evlilik Riski Altında, 2021, <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%B6lgenleri/unicef-covid-19-nedeniyle-10-milyon-k%C4%B1z-%C3%A7ocu%C4%9Fu-daha-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-evlilik-riski>, (Erişim Tarihi:20.04.2023)

¹ Birleşmiş Milletler. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (Erişim Tarihi:17.04.2023)

çocuklar erken yaşta evlendirilmektedir.

Olumsuz birçok sonucu beraberinde getirdiği aşikâr olan bu uygulamaya ısrarla devam edilmesinin pek çok sebebi vardır. Bunlardan ilki yoksulluktur. Ev nüfusunun bir kişi de olsa azalacak ve alınacak başlık parasının aileyi ekonomik olarak rahatlatacak olması çoğu zaman ailelere cazip gelmektedir. Kız çocuklarının, ailesinin içinde bulunduğu zor ekonomik koşullardan sıyrılarak daha rahat bir hayata erme hayali, onların evliliğe istekli gibi görünmesine sebep olabilmektedir. Bu noktada, bir çocuğun evlilik konusunda isteğinin söz konusu dahi olamayacağının altını çizmek gerekir.

Toplumda, evi geçindirme görevi erkeklere aitmiş gibi algılandığından, kız çocuklarının meslek edinmesi gereklilik olarak görülmemekte ve eğitimlerine gerekli önem verilmemektedir. Sınırlı ekonomik imkanlar nedeniyle kız çocuklarının eğitimi yarıda kesilmektedir. Kadınların, zayıf, narin ve ince yapıya sahip olmasından dolayı korunması gerektiği yönündeki yanlış düşüncenin meydana getirdiği korumacı cinsiyetçilik anlayışı da toplumu çocuk evliliklerine iten sebeplerdendir. “Geleneksel aile, kız çocuğunu, aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görmekte ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğunu düşünmektedir.”⁶ Kız çocuğu erken yaşta evlenmesi gereken bir canlı olarak görülmektedir. Özellikle kırsal kesimde, kendileri de erken yaşta evlenmiş olan ebeveynler, ailelerinden böyle gördüğünden ötürü kendi çocuklarını da çok küçük yaşta evlendirmek istemektedir.

Dünyanın pek çok yerinde cinsellik kadınlar için bir seçim değildir, buna karar verme yetkisi baba, koca veya bir etnik gruba özgülenmiştir.⁷ Kadınların namusunun korunması gerektiği düşüncesiyle kız çocukları erken yaşta kendi iradeleri dışında evlendirilmektedir. Bunun, kız çocuğunu evlilik dışı cinsel ilişkiden koruduğuna inanılmaktadır. Zihinsel ve fiziksel olgunluğa erişmiş bireylerin özgür iradesiyle yapılması gereken bir seçim olan evlilik; kimi çocuklar için içerisinde büyüdüğü zihniyet dolayısıyla bir mecburiyet haline getirilmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından 2010 yılında kaleme alınmış olan Erken Yaşta Evlilikler Komisyon Raporu’nda bu sebepler belirtilmiş ve Türkiye gerçekleri de göz önüne alınarak irdelenmiştir.

COVID-19 salgını ile birlikte çocuk yaşta evlilik oranları yükselmiştir. Okullar pandemi sebebiyle uzun süreli olarak kapalı kalmış, sosyal destek unsurlarından yoksun kalan ve sürekli evde bulunan çocuklar, ailelerinin perspektifinden, daha çok külfet olarak algılanmaya başlanmıştır.⁸ Bazı meslek gruplarına sahip insanlar bu süreçte ekonomik açıdan sarsılmıştır. Ekonomik olarak zora düşen aileler için, hane nüfusunun evden bir kişinin evlenmesiyle eksilmesi makul bir seçenek olmuş, hatta ailelerin kız çocukları için alacakları başlık parası pandemi döneminde her zamankinden daha cazip hale gelmiştir.

Çocuk evlilikleri yalnız Türkiye’de değil Dünya genelinde oldukça yaygın, küresel boyutta bir sorundur.

Pek çok ülkenin mevzuatında evlilik için, başta yaş sınırı olmak üzere bazı şartlar getirilse dahi bu düzenlemeler yeterli yaptırıma bağlanmamıştır ve/veya ülke içindeki düzenlemeler kendi içerisinde çelişki halindedir. Kimi zaman da yasal düzenlemeler yeterli olsa bile kendisine uygulama alanı bulamamıştır. Nedeni ne olursa olsun çocuğun, evliliğin taraflarından biri olarak yer alması, kendi içerisinde tutarlı ve sert yaptırımlara bağlanmış yasaların uygulanmasıyla imkânsız hale getirilmelidir. Ancak bu şekilde günümüzde, çocuğun başta üstün yararı ve çocukluğunu yaşama hakkının ihlali ve olmak üzere pek çok hakkının ihlalini tartışıyor olmaktan kaçınabiliriz.

Çocuğun Göz Ardı Edilen Hakları

Çocuk, her şeyden önce sadece çocuk olduğu için bazı haklara sahiptir. Çocuk evliliği, hem kız çocuklarına hem de erkek çocuklarına yönelik bir kavram olmakla birlikte, Dünya’da ve ülkemizde özellikle kız çocuklarını etkilediği bilinmektedir. Bu bölümde on sekiz yaş altında evlendirilen tüm çocukların haklarına dair incelemelerde bulunulacak olmasına karşın daha çok çocuk gelin kavramı üzerinden hareket edilecektir.

Anayasamızın 41. maddesine göre evlilik, eşler arasında eşitliğe dayanır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 16. maddesinde, kadın ve erkeğin, evlenirken, evlilik süresince ve evlenmenin sona ermesinde eşit hakları haiz olduğu belirtilmiştir. Çocuk evliliklerinde, evliliğin en az bir tarafının rıza vermeye ehil olmadığı düşünülüğünde, tarafların eşit haklarından söz etmek imkansız olacaktır. Dolayısıyla eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin aynı maddesinin ikinci fıkrasında evliliğin ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla gerçekleştirilebileceğine vurgu yapılmıştır. Oysa çocuk sosyal becerileri ne kadar gelişmiş olursa olsun kendini tam olarak ifade etmekte yetersizdir. Serbest ve tam rızasından söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle çocuk evliliklerinin bir insan hakkı ihlali olarak nitelendirilmesi kaçınılmazdır.⁹

Eğitim hemen her ülkede çocuklar için zorunlu hale getirilmiştir.¹⁰ Ülkemizde 2012 yılında yapılan düzenlemeyle zorunlu eğitim süresi on iki yıla çıkarılmıştır. Zorunlu eğitimin tamamlanması on sekiz yaşına tekabül etmektedir. Düzenleme, çocuğun yerinin okul olduğunu doğrular niteliktedir. Oysa, evlendirilen çocukların çoğu okulu terk ederek eğitimini yarıda kesmektedir. Çocuk, gelişimi için gerekli olan eğitimi tamamlamadan büyümeye mecbur bırakılmaktadır. Kendini yeterince iyi ifade edememekte ve sosyal ortamlarda nasıl davranacağını bilememektedir. Evlilik içerisinde kendi fikrini beyan edemeden sindirilmiş bir şekilde hayatına devam etmekte, düşünce ve ifade özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Evlilik içerisinde söz hakkı çoğunlukla karşı tarafta olduğundan, her açıdan istismara daha açık hale gelmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde bu hak çocuğa özgü olarak da tanınmıştır.¹¹

Çocuk gelinlerin eğitimi yarıda kesmesi düşük ekonomik düzeyi beraberinde getirmektedir. Ekonomik

⁶ 4 Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, Mayıs 2010, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2088>, (Erişim Tarihi:20.04.2023)

⁷ Sanyukta, Mathur/ Greene, Margaret/ Malhotra, Anju. “Too Young to Wed The Lives, Rights, and Health of Young Married Girls”, https://www.researchgate.net/publication/237413840_The_Lives_Rights_and_Health_of_Young_Married_Girls, (Erişim Tarihi:18.04.2022)

⁸ UNICEF. COVID-19 Nedeniyle 10 Milyon Kız Çocuğu Daha Çocuk Yaşta Evlilik Riski Altında, 2021, <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-covid-19-nedeniyle-10-milyon-k%C4%B1z-%C3%A7ocu%C4%9Fu-daha-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-evlilik-riski>, (Erişim Tarihi:20.04.2023)

⁹ Altıntaş, Kevser/ Çelik, Hande/ Ekelik, Merve, Özkubat İrmak/ Since, Berna/ Yayıcı, Görkem « Evlilik mi? Şimdi Oyun ve Okul Zamanı. <http://tip.baskent.edu.tr/kw/upload/464/dosyalar/cg/sempozyum/ogrsmpzsnm16/16.P2.pdf>, (Erişim Tarihi:22.04.2023)

¹⁰ Coşkun, Makbule. (2020). ÜLKELERİN ZORUNLU EĞİTİM SÜREÇLERİNE VE PISA BAŞARILARINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA . Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama , 3 (3) , 124-137 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijls/issue/58115/746541>, (Erişim Tarihi: 22.04.2023)

¹¹ Birleşmiş Milletler. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (Erişim Tarihi:22.04.2023)

açıdan özgürlüğünü elde edemeyen kız çocuğu karşı tarafa bağımlı hale gelmekte ve süreç içerisinde özgüven eksikliği ve umutsuzluk yaşamaktadır.¹² Bundan bir tek eğitimini yarıda kesen çocuk değil, gelecek nesiller de etkilenmektedir. Kendi çocuklarının eğitimiyle ilgilenecek bilgiye sahip olmadığından, eğitim seviyesindeki yetersizliğin ilerleyen kuşakta da seyretmesi muhtemel görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde, eğitimin çocuklar için bir hak olduğuna ve bu konuda sözleşmeyi kabul eden ülkelerin üzerine düşenlere değinilmiştir.¹³ Ülkemizdeki Çocuk Koruma Kanunu’nda, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimin desteklenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Anayasamızın 42. maddesinde ise eğitim bir hak olarak düzenlenmiştir.¹⁴ Ulusal ve uluslararası mevzuattaki bu düzenlemelere rağmen çocuğun evlendirilme sonucu eğitimini yarıda bırakması, eğitim hakkına aykırılık teşkil etmektedir.

Çocuklar, evlendirilmeleriyle birlikte cinsel istismara karşı savunmasız kalmaktadır.¹⁵ Cinsel istismara karşı koruması gerekenler, ebeveynleri ve Anayasamızın 41. maddesinde belirtildiği üzere devlettir. Türkiye’de 2011 yılında yürürlüğe girmiş olan 2007 tarihli Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi), faili kim olursa olsun cinsel suistimale ve cinsel istismara uğramış olan çocuk mağduru korumayı ve bunlarla mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Sözleşme, taraf devletlere önleme, koruma ve kovuşturma yükümlülüğü getirmektedir. Türk Ceza Kanunu’nda cinsel istismar ve reşit olmayanla cinsel ilişki, suç olarak düzenlenmiştir. Evlilik için tam ve serbest rıza vermeye ehil olmayan çocuğun cinsel açıdan kullanılmaya rızasının olduğunu söylemek güçtür. Çocuğun evlilik içinde cinsel olarak sömürülmesi, Türk Ceza Kanununda (TCK) düzenlenmiş olan bu suçlara sebebiyet verecektir. TCK madde 77’de çocuğun cinsel istismarı da insanlığa karşı suçlar başlığı altında sayılmıştır. Evlilik yoluyla kendisinden cinsel olarak faydalanılmak istenen çocuğa yönelik insanlığa karşı suç işlenmiş olacaktır.

Cinsel olarak sömürülen çocuğun, yaşının küçüklüğünden ötürü korunma yöntemlerine dair bilgisizliği, 10-19 yaş aralığında gerçekleşen adolesan gebelikleri beraberinde getirmektedir. Bu gebelikler, yeterli fiziksel ve hormonal olgunluğa erişmemiş annenin sağlığı için oldukça risklidir.¹⁶ Erken doğum, düşük, doğum fistülü oranı daha yüksektir.¹⁷ Çocuğun yaşam hakkı ve sağlık hakkı tehlike altına girmektedir. Çocuk yaşta anne olmak zorunda kalan bireyin fiziksel sağlığının yanında psikolojik sağlığının da bozulacağı ortadadır. UNFPA 2020 raporuna göre 18 yaş altı gebeliklerde anne ve çocuğun ölüm riski iki ila beş kat artmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nde ve ülkemizde yürürlükte olan Çocuk Koruma Kanunu’nda çocuğun sağlık hakkına sahip olduğunun altı çizilmiştir.

Çocuğa yönelik istismar bir tek cinsel istismar ile sınırlı kalmamaktadır. Evlendirilen çocuk çoğu zaman

fiziksel şiddetin mağduru haline gelmektedir. Fiziksel istismar, kasıtlı olarak yapılan ve çocuğun sağlığını olumsuz olarak etkileyen, çocuğa yönelik tüm fiziki zarar verme işlemleridir. Savunmasız olan çocuk içinde bulunduğu evlilikte iyice korumasız hale gelmekte ve fiziksel sömürüye karşı korunma hakkı ihlal edilmektedir.

Evliliğin tarafı olan çocuk, ailesinden uzakta, sevgi ve bakımdan mahrum kalmaktadır. Kendini olumsuz etkileyecek tutum ve davranışlara maruz kalan çocuk duygusal istismara uğramaktadır.¹⁸ Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar bireyi ruhen etkilemekte ve ilerleyen yıllarda travmatik bir yaşam sürmesine sebep olmaktadır.¹⁹ On sekiz yaşın altındaki kişi sağlıklı bir çocukluk geçirmeli ve kuşkusuz ebeveynleri tarafından iyi muamele görmelidir. “Çocuğa karşı kötü muamele; çocuğun sağlığına, gelişimine ve onuruna karşı gerçek veya potansiyel tehlike oluşturan her türlü fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet, ihmal ve çocuğun sömürülmesi için yapılan davranıştır.” (İSTİSMAR- avys.omu.edu.tr)²⁰ TCK da bu hususa değinerek kötü muamele yasağını 232. maddede düzenlenmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasında aynı konutta yaşadığı kişiye karşı kötü muamelede bulunan kişinin iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Maddenin ihlali çocuğun sevgi hakkının ihlali sonucunu doğuracaktır.²¹ Okulda olması, yaşlılarıyla oynaması gereken çocuk sosyal hayattan kopararak yaşlılarından uzaklaştırıldığında, yaşına uygun etkinliklerde bulunma ve oyun hakkı ihlal edilmiş olmaktadır.

Anayasanın 17. maddesine göre herkes maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Anayasanın 5. maddesinde ise bu hak devlete yüklenen negatif ve pozitif yükümlülükler ile güvence altına alınmıştır.²² Çocuk evlilikleri sonuçlarıyla beraber değerlendirildiğinde, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkını kullanmasını engellemektedir. Bu hak insan onuru kavramıyla doğrudan ilintilidir. Çocuğun pek çok hakkının ihlal edildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu evlilikler, kuşkusuz insan onuru ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Yasal Düzenlemelerdeki Çelişkiler

Türk Medeni Kanunu madde 10’a göre ayırt etme gücüne sahip kısıtlı olmayan her ergin kişi fiil ehliyetine sahiptir. Madde 11’de ise erginliğin on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlayacağı belirtilmiştir. Bu iki madde birlikte değerlendirildiğinde fiil ehliyeti için, ayırt etme gücü kısıtlı olmamak ve on sekiz yaşını doldurmak şarttır. Türk Hukuku’na göre kişinin kendi eylemleriyle hak edinip borç altına girebilmesi için ise fiil ehliyeti gereklidir. Başkasının iznine gereksinim duymaksızın yapılan kişinin eylemleri hukuk aleminde sonuç yaratabilir. Kişi, evlilik gibi belirgin sonuçları olan bir işlemi yapmak için de fiil ehliyetine ihtiyaç duyacaktır.

Türk Medeni Kanunu’nun evlenme ehliyetinin düzenlendiği 124. Maddesinde, erkek ve kadının on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemeyeceği düzenlenmiştir. Diğer fiil ehliyetini gerektiren hukuki işlemler

¹² Duran, H. , Gürsoy, İ. N. & Kumcağız, H. (2022). Evli Kadınlardan Göz Ardı Edinilen Çocuk Yaşta Evliliklere İlişkin Perspektifler: Nitel Bir Çalışma . İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi , (25) , 31-48 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujws/issue/73757/1140061>, (Erişim Tarihi, 22.04.2023)

¹³ Birleşmiş Milletler. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (Erişim Tarihi:22.04.2023)

¹⁴ https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf

¹⁵ Yüksel, Hasan & Yüksel, Mesude (2014). Çocuk İhlali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği . Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 5 (2) , 1-24 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/25893/272880>, (Erişim Tarihi:22.04.2023)

¹⁶ Bulut, A. G. S. , Gürkan, Y. D. D. A. & Sevil, P. D. Ü. (2008). Adolesan Gebelikler . Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi , 13 (13) , 37-44 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21113/227407>, (Erişim Tarihi: 24.04.2023)

¹⁷ Raj, Anita, When the Mother is a Child: the Impact of Child Marriage on the Health and Human Rights of Girls, s.931-935. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20930011/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2023)

¹⁸ Polat, Oğuz. (2017). Şiddet . Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi , 22 (1) , 15-34 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290653>, (Erişim Tarihi:24.04.2023)

¹⁹ Malgaz Güçlü, Dilan. & Acemioğlu, Rabia. (2020). ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE YAŞANAN FİZİKSEL İSTİSMAR: NİTEL BİR ÇALIŞMA . Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi , 4 (4) , 97-111 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulasbid/issue/57285/807607>, (Erişim Tarihi:22.04.2023)

²⁰ Özgentürk, İlyas, International Journal of Human Sciens, S.2, 2014. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/2943/1332>, (Erişim Tarihi: 24.04.2023)

²¹ Zorlu, Süleyman/Zorlu, Süheyla, D.E.U Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’ a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 1851-1873. <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/SULEYMAN-SUHEYLA-ZORLU.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2023)

²² AYM,19.12.2017,A.Z.Ö Başvurusu, (Erişim Tarihi: 22.04.2023)

gibi evlenmek için de kişinin on sekiz yaşını doldurması gerekir. Fakat, Medeni Kanun bu düzenlemesiyle evlilik için on sekiz yaş şart olmaktan çıkarmış, on yedi yaşındaki çocuğun da evlenmesinin önünü açmıştır. On sekiz yaş sınır olarak gören uluslararası sözleşmelerin tarafı olmak, bu yaşın altındaki kişileri çocuk kabul ederek erginliğin on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlayacağını altını çizmek, buna karşılık evlilik için erginlik şartını aramamak çok tutarlı değildir. Evlenme kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olmasına karşın on yedi yaşını tamamlamış, ayırt etme gücüne sahip kişinin fiil ehliyetine sahip olmamasından ötürü bu işlemi yapamaması gerekir.²³ “Kanun koyucunun genel erginlik yaşının altında bir yaşı evlilik yaşı olarak öngörmesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Ülkemizdeki erken yaşta evlenme geleneğinin varlığı, Cumhuriyet öncesi dönemde özellikle (İslam hukukunda) buluğa erenin evlenmesinin mümkün olması ve kırsal kesimde erken evlenme alışkanlığının yaygın olması bu sebepler arasında sayılabilir.”²⁴

Medeni kanunumuzda, olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşındaki çocuğun evlenmesi mümkün kılınarak, karardan önce, olanak bulunması durumunda anne ve baba veya vasinin dinleneceği belirtilmiştir. Burada sayılan olağanüstü durum ve pek önemli sebepten kasıt nedir? Gebelik, erken yaşta evliliği meşrulaştıran nedenlerden biri midir? On yedi yaşında ve ayırt etme gücüne sahip sınırlı ehliyetsiz, Türk Medeni Kanunu’nun 16. maddesi gereği borçlanma niteliğinde satış sözleşmesini fiil ehliyetsizliğinden ötürü yapamamaktadır. Medeni Kanun’un, ergin olmayan kişiyi satış sözleşmesi yaparken dahi koruması fakat evlilik gibi ciddi sonuçları olan bir hukuki işleme karşı korumamasının isabetli olduğunu söylemek güçtür.²⁵ Medeni Kanun 124. maddenin 2. fıkrası olağanüstü ve pek önemli sebebin varlığı halinde on altı yaşını doldurmuş çocuğun evliliğini hakimın takdir yetkisine bırakmıştır. Bu maddenin sonundaki ifade, çocuğun ebeveynlerinin baskısı altında yaptığı evliliklerde, anne ve babanın rızasının alınması ne kadar etkili olacağı sorusunu akla getirmektedir. Çocuğu evliliğe iten zaten anne ve babasıdır. Hakim tarafından evliliğe rıza gösterip göstermedikleri sorusu yöneltildiğinde aksi yönde bir cevap vermelerini beklememek gerekir.

Türk Medeni Kanunu’nun 11. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenleme dolayısıyla evlilik, çocuğun on sekiz yaşından evvel ergin kılınması için bir sebep olarak görülmüştür. Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde ise bunun aksine daha erken yaşta ergin kılınsa bile “on sekiz yaşın altındaki her birey çocuktur” olarak tanımlanmıştır.

Türk Ceza Kanunu’nda çocuğun cinsel istismarı başlıklı bir suç tipi düzenlenmiş ve aynı kanunun tanımlar başlıklı maddesinde çocuk deyiminden henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişinin anlaşılacağı belirtilmiştir. Yani 103. maddede düzenlenmiş olan çocuğun cinsel istismarı suçunun mağduru, maddenin devamındaki cinsel istismar tanımından da yola çıkarak; on beş yaşını tamamlamamış olan kişi, on beş yaşını tamamlamış olmakla beraber kendisine yönelen filin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan kişi ve on beş-on sekiz aralığında olmakla beraber cebir, tehdit, hile veya iradeyi

sakatlayan başka bir nedene dayalı olarak cinsel istismara uğramış kişidir. Erken yaşta evlendirilen çocuktan, evlilik içerisinde çocukluk evresini tamamlayana kadar cinsel faaliyette bulunmasının beklenmeyeceğini düşünmek fazla iyimser bir yaklaşımdır. Aksine bu tarz evliliklerin nedenlerinden biri de çocukla cinsel ilişkiyi evlilik kurumu altında yumuşatarak ve normalize etmeye çalışarak çocuğu cinsel açıdan sömürmektir. On beş yaşını tamamlamış her çocuğun cinsel ilişki fiilinin anlam ve sonuçlarını algılama olgunluğunda olduğunu söylemek ne kadar güçse on beş-on sekiz yaş aralığında olup zorla evlendirilen çocuğun tam ve serbest iradesiyle, hiçbir cebir ve tehdit altında olmaksızın cinsel ilişkiye kendi rızasıyla girdiğini söylemek de aynı derecede güçtür. Kanunun olağan olarak öngördüğü on yedi yaş sınırında olup evlendirilen birey de, kanunun zorunlu haller ve olağanüstü durumlarda evlenmesini mümkün kıldığı on altı yaşında evlendirilen birey de cinsel istismar suçunun potansiyel mağdurdur. Ceza kanununda suç sayılmış olan bir fiili yüksek olasılıkla meydana getirecek erken yaşta evliliğin medeni kanununda mümkün kılınması yasalarımızın birbiriyle ne kadar tutarlı olduğu sorusunu akla getirmektedir.

Çocuk evlendirildiği ve cinsel amaçlar doğrultusunda kullanıldığı takdirde Türk Ceza Kanunu’ndaki suçların vücut bulacağı yukarıda belirtilmektedir. Çocuğa yönelik cinsel faaliyetlerin bazı yaptırımları olsa da çocuk evliliklerinin akıbetinin ne olacağı hususu kanunlarımızda açıklanmamıştır. Bu evlilikler geçerli midir yoksa Medeni Kanun madde 124’e aykırılık dolayısıyla nispi butlanla ya da mutlak butlanla sakat mıdır hususu doktrinde tartışmalıdır.²⁶

Çocuk yaşta evlilikler, taraflardan biri evlilik için gereken yaş şartını sağlayamadığından ya da geleneklerden ötürü kimi zaman resmiyete dökülememektedir. Küçük yaşta resmi nikahla evliliklerin yanı sıra küçük yaşta sadece dini nikahla yapılan beraberlikler de toplumda yaygındır. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda “Kanunen akdi nikahın icra edilmiş olduğunu müsbet vesikaları görmeden bir nikahın dini merasimini icra eden imam ve sair ruhani reisler hakkında dahi aynı ceza hükmü olunur.” hükmü ile evlilik cüzdanı göstermeksizin dini nikah yapan görevliler yaptırıma tabi tutulmuştu. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 230. maddenin 5. fıkrasındaki “Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptırımlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikah yaptırıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.” ve aynı maddenin 6. fıkrasındaki “Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kişi hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.” hükmü ile resmi nikah olmaksızın dini nikah yapan ve yaptırımlar hakkında hapis cezasına hükmedilmişti. Fakat söz konusu hükümler Anayasa Mahkemesi’nin 27.05.2015 tarihli iptal kararıyla iptal edilmiştir. Söz konusu kararın gerekçesi Anayasa’nın 17. maddesindeki kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı, 20. maddesindeki kişinin özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı ve 24. maddedeki din ve vicdan hürriyetidir. 24. maddenin 2. fıkrasında, herkesin 14’üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbest olduğu belirtilmiştir. Karara karşı oy gerekçesinde; Anayasa’nın 174. maddesiyle resmi nikah kurumunun özel olarak korunmaya çalışıldığı, devletin Anayasa’nın 41. maddesinden ileri gelen yükümlülüğünü yerine getirmek amaçlı resmi nikahın dini nikahtan önce

²³ Keskin, Dilşad. (2011). Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi . Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 15 (4) , 65-83 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48116/608483>, (Erişim Tarihi:25.04.2023)

²⁴ Özkan, Meral Sungurtekin (2013). Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol/The Assumed Role of the Jurisdiction in the Prevention of the Juvenile Marriages . Yaşar Üniversitesi E-Dergisi , 8 (Özel) , 0-2190 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19146/203213> , (Erişim Tarihi:24.04.2023)

²⁵ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda Ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,2021,85-99. <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/44792/10.21492-inuhfd.831790-1416705.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 25.04.2023)

²⁶ Keskin, Dilşad. (2011). Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi . Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 15 (4) , 65-83 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48116/608483>, (Erişim Tarihi:25.04.2023)

yapılması zorunluluğunu düzenlediği ve resmi nikahın dini nikahtan önce yapılması zorunluluğu, dini nikahın sonradan yapılmasını engellemediğinden Anayasa'nın 24. maddesindeki laiklik ilkesine aykırılık oluşturmayacağı ileri sürülmüştür.²⁷ Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla Türk Ceza Kanunu'nun 230. maddesinin 5. ve 6. fıkraları iptal edilmiştir. Bu iptal kararı, çocuk evliliklerinin resmiyete dökülmeksizin sadece dini nikahla yapılmasını mümkün kılmıştır.

Uluslararası Mevzuatın Türkiye’de Etkinliği

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin, bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi’nin 32. maddesi zorla evlendirilmenin doğuracağı hukuki sonuçlar başlığı altında sözleşmeye taraf ülkelere mağdura gereksiz parasal veya idari yük getirmeksizin, zorla gerçekleştirilen evliliklerin geçersiz ve sonuçsuz kılınabilmesini veya sona erdirilmesini sağlayacak yasal tedbirler alma yükümlülüğü getirmiştir. Sözleşmenin 36. maddesi, başka bir insanla, rızası olmaksızın, herhangi bir vücut parçasını veya cismi kullanarak, cinsel nitelikli bir vajinal, anal veya oral penetrasyon gerçekleştirmek ve bir insanla, rızası olmaksızın, cinsel nitelikli diğer eylemlere girişmek şeklinde kasten gerçekleştirilen eylemlerin cezalandırılmasını sağlamak üzere sözleşme taraflarının gerekli önlemleri alacağını düzenlemiştir. Son olarak söz konusu sözleşmenin 37. maddesinin 1. Fıkrasında, tarafların, bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklarını, 2. fıkrasında tarafların, bir yetişkinin veya çocuğun, ikamet ettiği taraf veya devletten farklı bir tarafa veya devlete, söz konusu yetişkin veya çocuğun evliliğe zorlama amacıyla kasten kandırılarak götürülmesinin cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklarının altı çizilmiştir.²⁸ Böylelikle 36. maddede yaşı itibarıyla cinsel ilişkiye rıza vermesi mümkün olmayan mağdur çocuğa karşı gerçekleştirilen eylemlere karşı taraf devletin harekete geçmesi, 32. ve 37. maddelerde ise çocuğun içinde bulunacağı evliliğin geçersiz kılınarak gerekli yaptırımların uygulanması amaçlanmıştır. Türkiye, İstanbul Sözleşmesi’nden 1 Temmuz 2021 itibarıyla çekilmiş olup söz konusu sözleşme ülkemizde kendisine uygulama alanı bulamamaktadır.

1981 yılında yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’nin 10. maddesinin f bendinde kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesine ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesine işaret edilmiştir. Eğitimin yarıda kesilmesi ve okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesinde çocuk evliliklerini önleyici düzenlemeler getirmek kuşkusuz etkili olacaktır. Sözleşme’nin 16/1-b bendinde kadınların özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı, aynı maddenin 2. fıkrasında çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir şekilde yasal sayılmayacağı ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemlerin alınacağı düzenlenmiştir.²⁹ Türkiye, CEDAW olarak bilinen bu sözleşmeye bazı maddelerine çekince koyarak taraf olmuştur.

²⁷ AYM, 27.5.2015, E: 2014/36, K: 2015/51, (Erişim Tarihi: 26.04.2023)

²⁸ 4 Avrupa Konseyi, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2011, <https://rm.coe.int/1680462545>, (Erişim Tarihi: 26.04.2023)

²⁹ Birleşmiş Milletler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, 1979, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrimciliginOnlenmesiSozlesmesi.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.04.2023)

1989 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 13. maddesinde, çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkına, 24. maddesinde sağlık hakkına, 28. maddesinde eğitim hakkına, 34. maddesinde devlet tarafından sağlanacak olan, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesine yer verilmektedir. Sözleşmenin 36. maddesi taraf devletlerin, çocuğu, esenliğine zarar verebilecek her türlü sömürüye karşı koruyacağını belirtir. Sözleşme “Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.”³⁰ ifadesiyle çocuğun üstün yararını her şeyin önüne koymaktadır. Türkiye bu sözleşmeye taraftır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 16. maddesinde, evlilik konusunda tarafların eşit olduğu belirtilerek eşlerin tam ve serbest rızasının gerekliliği vurgulanmıştır. 26. maddesinde her şahsın öğrenim hakkına sahip olduğuna değinilmiştir. Türkiye de bildirgeyi kabul eden devletler arasındadır.

SONUÇ

Türkiye’de ve Dünya’da çocuk evliliklerinin yaygınlığı yadsınamaz bir gerçektir. Birçok ülke bu soruna dikkat çekmek ve önüne geçmek için ulusal mevzuatlarında çocuk evliliği hususuna dair düzenlemelere yer vermiş ve uluslararası sözleşmelere taraf olmuştur. Buna rağmen Dünya’da ve ülkemizde çocuk evlilikleri devam etmektedir. Çoğu zaman çocuğun rızası dışında gerçekleştirilen bu evlilikler, çocuğa telafisi zor hatta kimi zaman da imkansız zararlar vermektedir. Evlendirilen küçükler bir daha çocuk olamamakta, çocuklukları ellerinden alınmaktadır. Fiziksel, cinsel ve duygusal açıdan sömürülmektedir. Okulu bırakmak zorunda kaldıklarından eğitim hakları ellerinden alınmaktadır. Cahilliğe ve ileride meslek sahibi olmaları zorlaştığından yoksulluğa sürüklenmektedir. Eşlerine maddi açıdan muhtaç olarak onlara bağımlı hale gelmektedir. Toplumun zihniyeti gereği, evliliğin akabinde çocuk doğurmaları beklendiğinden çok genç yaşta anne olmaktadır. Vücudun henüz gebeliğe hazır olmadığı bu evrede çocuk doğurarak sağlıklarını riske atmaktadır. Sağlık hakkı elinden alınan küçük, büyüdüğü aile ortamından farklı bir aile ortamına geçiş yaptığında sindirilmekte; fikrini beyan edemeyip daima itaat edecek konumda kalmaktadır. Çocuğun düşünce ve ifade özgürlüğüne ket vurulmaktadır. Kendisinden fiziksel şiddete ve hakarete boyun eğmesi, ev içerisinde hizmetkar gibi davranması beklenmektedir. Bu kötü muamelelere dayanamadığında çocuk evlilikleri intiharla sonuçlanabilmektedir ve çocuğun yaşam hakkı elinden alınmaktadır. Evlilikler intiharla sonuçlanmasa dahi çocuğun fiziksel şiddete maruz kalma ihtimali oldukça yüksektir. Çocuk eve kısırıldığı bu süreçte maddi ve manevi varlığını geliştirmeye imkan bulamamaktadır. Kişinin hayat seyrinin olduğu çocukluk dönemini akranları kadar verimli geçirememiş olması, hayata karşı yaşlıları kadar yeterli donanıma sahip olmaması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bu evliliklerin özellikle kız çocukları arasında yaygın olduğu göz önüne alındığında ve ataerkil toplum yapısında çocuğun bakımı ile gelişiminden annenin sorumlu olduğu gerçeğiyle bir arada değerlendirildiğinde, kişisel gelişimini tamamlamadan anne olan kişinin çocuklarına bu konuda katkısının olacağını söylemek güçtür. Söz konusu durum kısır döngü şeklinde sonraki nesli

³⁰ Birleşmiş Milletler, Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (Erişim Tarihi: 26.04.2023)

etkileyeceğinden, toplumlarda bu kapalı zincirin kırılması gerekmektedir. Zikredilen bütün sonuçlar çocuğun üstün yararına aykırılık teşkil etmektedir. Toplumun bilinçlendirilmesi, eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve yanı sıra daha sert yasal düzenlemeler ile çocuk evliliklerinin önünde aşılması imkansız set oluşturmaktadır.

Yasalarımız, imzacısı olduğumuz uluslararası sözleşmelerdeki düzenlemelerden zaman zaman ayrıldığı ve farklı alanlara dair birbiriyle ilintili ulusal mevzuat çelişkiler barındırdığından, çocuk evliliklerini önlemede yetersiz kalmaktadır. Evlilik için erginlik yaş sınırının üzerinde bir yaş şartının getirilmesi, çocuğu koruma yükümlülüğüne rağmen erken evliliğine sebep olan ailelerin ağır yaptırımlarla karşılaşacak olması ve çocuk evlilikleri gerçekleşmiş olsa dahi nispi butlan, mutlak butlan gibi yaptırımlara tabi tutulması caydırıcı olacaktır. Düzenlenen bu yasalar etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

Çocuk evde kendi bebeğine bakmak yerine oyuncak bebeklerle oynamalı, akşama yemek yetiştirme derdinde olmayıp parklarda özgürce koşturmalıdır. Çocuğa en çok yakışan, onu karanlık bir geleceğe sürükleyecek gelinlik ya da damatlık değil, rengarenk kıyafetlerdir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, K. Ç. *Evlilik mi? Şimdi Oyun ve Okul Zamanı*. <http://tip.baskent.edu.tr/kw/upload/464/dosyalar/cg/sempozyum/ogrsmpzsnm16/16.P2.pdf>, adresinden alındı
- Avrupa Konseyi Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*. (2011). <https://rm.coe.int/1680462545>, adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*. (1989). <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası*. (1979). <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1. h.-h.-d.-s. (tarih yok).
- Bulut Süreyya, G. A. (2008). *Adölesan Gebelikler*. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi: . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21113/227407> adresinden alındı
- Coşkun, M. (2020). *ÜLKELERİN ZORUNLU EĞİTİM SÜREÇLERİNE VE PISA BAŞARILARINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA*. Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijls/issue/58115/746541>, adresinden alındı
- Çocuk Yaşta Evlilik*. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden alındı
- Dilşad, K. (2011). *Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48116/608483> adresinden alındı
- Duran, H. G. *Evli Kadınlardan Göz Ardı Edinilen Çocuk Yaşta Evliliklere İlişkin Perspektifler: Nitel Bir Çalışma*. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujws/issue/73757/1140061>, adresinden alındı
- Durdu, Z. Y. (2016). *Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi: https://www.researchgate.net/profile/Hande-Soezer/publication/369551506_Turkiye’de_Cocuk_Evliliklerinin_Siyaseti_Cocugun_Yaralanabilirliğinin_Insasi/links/6421c31266f8522c38da04a3/Tuerkiyede-Cocuk-Evliliklerinin-Siyaseti-Cocugun-Yaralanabilirliğinin-Insas adresinden alındı
- Erdoğan, D. *Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu*. https://www.researchgate.net/profile/Hande-Soezer/publication/369551506_Turkiye’de_Cocuk_Evliliklerinin_Siyaseti_Cocugun_Yaralanabilirliğinin_Insasi/links/6421c31266f8522c38da04a3/Tuerkiyede-Cocuk-Evliliklerinin-Siyaseti-Cocugun-Yaralanabilirliğinin-Insas adresinden alındı
- TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu., (2010, Mayıs). *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında*

Komisyon Raporu. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2088> adresinden alındı

- Anayasa Mahkemesi, (19.12.2017). *A.Z.Ö Başvurusu.*
- Anayasa Mahkemesi, (27.5.2015). *E: 2014/36, K: 2015/51.*
- Malgaz Güçlü, D. A. (2020). *ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE YAŞANAN FİZİKSEL İSTİSMAR: NİTEL BİR ÇALIŞMA.* Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulasbid/issue/57285/807607> adresinden alındı
- Özgentürk, İ. (2014). *International Journal of Human Sciens.* <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/2943/1332> adresinden alındı
- Özkan, M. S. (2013). *Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol* *The Assumed Role of the Jurisdiction in the Prevention of the Juvenile Marriages.* Yaşar Üniversitesi E-Dergisi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19146/203213> adresinden alındı
- Polat, O. *Şiddet* . Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290653> adresinden alındı
- Raj, A. *When the Mother is a Child: the Impact of Child Marriage on the Health and Human Rights of Girls.*, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20930011/> adresinden alındı
- Sanyukta, M. G. *Too Young to Wed* *The Lives, Rights, and Health of Young Married Girls.* https://www.researchgate.net/publication/237413840_The_Lives_Rights_and_Health_of_Young_Married_Girls adresinden alındı
- UNICEF. (2021). *COVID-19 Nedeniyle 10 Milyon Kız Çocuğu Daha Çocuk Yaşta Evlilik Riski Altında.* <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-covid-19-nedeniyle-10-milyon-k%C4%B1z-%C3%A7ocu%C4%9Fu-daha-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-evlilik-riski> adresinden alındı
- Vardar Hamamcıoğlu, G. (2021). *Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda Ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II).* İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/447> adresinden alındı
- Yüksel Hasan, Y. M. (2014). *Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği.* Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/25893/272880> adresinden alındı
- Zorlu, S. S. (2019). *D.E.U Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’ a Armağan.* <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/SULEYMAN-SUHEYLA-ZORLU.pdf> adresinden alındı

ÇOCUK YAŞTA EVLENMENİN ÖNLENMESİNİ SAĞLAYICI YASAL DÜZENLEMELER

Mehmet Ali Kaçar - İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf Öğrencisi

Teşvik ödülü

ÖZET

Çocuk yaşta evlilikler dünya genelinde hala birçok ülkede mevcut olan ciddi bir sorundur. Bu tür evlilikler genellikle kız çocuklarına zorla dayatılan istismara açık olan bir durumdur. Fiziksel, duygusal ve cinsel istismarın yanı sıra okul ve sosyal yaşamdan mahrumiyete yol açabilir. Dünya Sağlık Örgütü 18 yaş altı evliliklerin tarafı olan kız çocuklarını çocuk gelin olarak adlandırır ve bu durumun ciddi insan hakları ihlallerine neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle birçok ülke çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için çocukların yaşamlarını koruma, geliştirme ve refahlarını artırma amacını taşıyan; eğitim, sağlık ve diğer temel haklara erişim ihlallerine ve zorla evliliklere karşı koruma sağlayan yasal düzenlemeler yapmıştır.

Bu makale, Türkiye ve dünyada çocuk yaşta evlenmenin ne derece yaygın olduğu ve sebepleri ile ne gibi sonuçlara yol açtığını, önlenmesi için yapılan yasal düzenlemeleri ele alarak ne derece önleyici olduklarını açıklayacak ve ne gibi yasal düzenlemeler yapılabileceğini tartışacaktır.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA ÇOCUK YAŞTA EVLENDİRİLME

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin¹ ilk maddesine göre on sekiz yaşını doldurana kadar herkes çocuktur. Çocuk yaşta evlilik, 18 yaşın altındaki çocuğun fizyolojik, psikolojik ve sosyal olarak evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi sorumlulukları yüklenmeye hazır olmadan yaptığı/zorlandığı evliliğidir.² Bu evlilikler yasal olarak mümkün olsa ve resmi nikah ile gerçekleşse bile çocuğun isteginden veyahut rızasından bahsedilemeyecektir.

Çocuk yaşta evlilik, çocuk haklarının ihlali olmanın yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bir türü olup kadınların ve kız çocuklarının fiziksel, zihinsel, duygusal, psikolojik, cinsel gelişimlerinin önünde bir engeldir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’nun (UNICEF) 2018 yılı verilerine göre tüm dünyada 650 milyon kadın genç yaşta evlilik yapmıştır ve halen her yıl yaklaşık 12 milyon kız çocuğu çocuk yaşta evlendirilmektedir. UNICEF, gerekli önlemlerin alınmaması halinde 2030 yılına gelindiğinde 150 milyonu aşkın kız çocuğunun 18 yaşına gelmeden önce evlendirilmiş olacağını belirtmektedir.

¹ Onay: 23.12.1994 R.G.: 27.01.1995

² UNICEF. *Ending child marriage: Progress and prospects*. New York: UNICEF; 2014. p.8. Erişim Tarihi: 20.04.2019

Dünya genelinde çocuk yaşta evlilikler; gelişmiş ülkelerde (İsveç, Finlandiya, Norveç, Hollanda) daha düşük, az gelişmiş ülkelerde (Nijer’de %76, Orta Afrika Cumhuriyeti’nde %68, Çad’da %67, Bangladeş’te %59, Güney Sudan’da %52) daha yüksek sıklıkta görülmektedir. En fazla görüldüğü bölgeler ise Güney Asya (285 milyon), Sahra altı Afrika (115 milyon), Doğu Asya ve Pasifik (75 milyon), Latin Amerika ve Karayipler (60 milyon), Ortadoğu ve Kuzey Afrika (35 milyon) ve diğer bölgelerdir (80 milyon).³

Türkiye’de gerçekleştirilen 2017 tarihli Aile Yapısı Araştırması ile, yapılan ilk evliliklerin %17,9’unun 18 yaşından önce gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu oran cinsiyete göre değerlendirildiğinde şaşırtıcı olmayan bir sonuçla karşılaşılmakta, oranın kadınlarda %28,2, erkeklerde ise %5,6 olduğu görülmektedir.⁴Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013 yılı verilerine göre kadınların % 22’sinin 18 yaşından önce, % 4’ünün ise 15 yaşından önce evlendikleri belirlenmiştir.⁵ 2013 yılında, 16-17 yaşlarındaki kız çocuklarının resmi evliliklerinin oranının 2013 yılında % 6,2 iken 2017 yılına gelindiğinde % 4,2’ye düştüğü tespit edilmiştir.

BÖLÜM 2: ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN SEBEPLERİ İLE ÇOCUK VE TOPLUM BAKIMINDAN SORUNLARI VE SONUÇLARI

1. Evliliklerin Sebepleri

Çocuk yaşta evlilik her iki cinsiyette görülmekte ise de bağlamın ülkemizde ve dünyada kız çocuklarını daha olumsuz etkilediği aşıkardır. Sorunun nedenleri bölge ve topluma göre farklılık göstermekle birlikte bunların başında sosyoekonomik nedenler gelmektedir. Toplumda çocuk yaşta evlilik görülme oranı ailelerin ekonomik durumlarının kötü olması ile doğru orantılıdır.⁶ Ekonomik durumu kötü olan aileler, kız çocuklarını, evlendiğinde aileden ayrılacağından bahisle, eğitim, giyim, beslenme gibi çok temel masraflardan kaçınmak ve maddi yükten kurtulmak, bunun yanı sıra maddi gelir, başlık parası elde etmek maksadıyla evlendirebilmektedir. Bazı ailelerde ise kendi durumlarından çok kızlarının kötü ekonomik koşullardan kurtulması isteğinin evlendirmeye sebep olduğuyla karşılaşmaktadır.⁷

Dini uygulamalar ve kültürel sebepler bir diğer neden olarak görülmektedir. Çocuk yaşta evliliklerin gelenek haline geldiği toplumlarda, bunun bir sorun olarak görülmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de çocuk yaşta evliliklerin yoğun yaşandığı bölgelerde bu durum bir sorun olarak algılanmamakta ve geleneğin bir parçası olarak kabul edilmektedir.⁸ Kanun koyucu, toplumun bilinçlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması hususunda özellikle sorunun en yoğun yaşandığı bölgelerde; ilçelerde kaymakamlıklara, illerde valiliklere sorumluluk vermelidir.

Eğitimsizlik çocuk yaşta evliliklerin en önemli sebeplerinden biridir. Eğitim seviyesi düşük ailelerde bu evliliklere daha fazla rastlanıldığı gözlenmektedir. Ailelerde erkek ve kız çocuklar için farklı evlilik

³ UNICEF. *Child marriage: latest trends and future prospects*. Retrieved from New York, NY: UNICEF; 2018. p.8. Erişim Tarihi: 19.04.2019.

⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Evlenme İstatistikleri 2017*.

⁵ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. *Doğum öncesi bakımların zamanlaması ve sayısı. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013*. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK. Ankara, Türkiye: Elma Teknik Basım Matbaacılık Ltd Şti; 2013. p.144-5.

⁶ Grépin KA, Klugman J. *Closing the deadly gap between what we know and what we do*. Washington, DC: World Bank; 2013. p.32.

⁷ Ahmed T. *Child marriage: a discussion paper*. Bangladesh Journal of Bioethics. 2015;6(2):8- 14

⁸ Lane S. *Stealing innocence: child marriage and gender inequality in Pakistan*. Finland: Plan Finland & Abo Akademi University; 2011. p.1-44.

planları yapılmaktadır. Erkek çocukların evlendirilmeleri asgari düzeyde eğitim almalarına ve askerlik yapmalarına bağlıyken kız çocuklarında eğitime ihtiyaç duyulmamakta ve ailenin kısıtlı olan geliri erkek çocuğun eğitime harcanmaktadır. Kız çocukları ergenlik dönemine girmeye başladıktan hemen sonra evlendirilmektedir.⁹ Ülkemizde yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi düşük, çocukluğunu kentsel yerleşim yerleri dışında geçirmiş olan kız çocuklarının evlenme riskine daha fazla maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.¹⁰ 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 56. Maddesine göre “*Muhtarlıkça veya mülkî amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye okul idaresince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği beher gün için on beş Türk Lirası idarî para cezası verilir. Bu para cezasına rağmen çocuğunu okula göndermeyen veya göndermeme sebeplerini okul idaresine bildirmeyen çocuğun veli veya vasisine beş yüz Türk Lirası idarî para cezası verilir.*” Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) “Eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi” başlığı altında yer alan 112. maddesinde de “*Kişinin eğitim ve öğretim hakkını kullanmasına engel olunması hâlinde, fail hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*” denilmektedir. 222 Sayılı Kanun ile belirlenen idari para cezası miktarının 2008 yılından beri artırılmadığı görülmektedir. Çocuğun okula gönderilmediği her gün için uygulanacak cezanın yalnızca 15 Türk Lirası olmasının caydırıcılığından bahsedilemeyecektir. 2008 yılında gram altının 30 Türk Lirası civarında olmasından hareketle, çocuğun okula gönderilmediği her iki günde bir gram altın hesabını devam ettirecek olduğumuzda, günümüzde, çocuğun okula gönderilmediği her iki gün için 1260 Türk Lirası, yani her gün için 630 Türk Lirası idari para cezası uygulanırsa 2008 yılındaki yaptırım önem kazanacaktır. Bu, yaptırımın kırk iki katına çıkması demek olup mevcut yaptırımın ne kadar ehemmiyetsiz olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak mevcut yaptırımların yeterli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.

Kanun koyucunun kanunda yapacağı değişiklik ile bir takip ve tespit sistemi Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde harekete geçirilebilir. Çocuklarını maddi yetersizlik ve/veya dini, geleneksel sebeplerle okula göndermeyen ailelerin tespit edilmesi, maddi durumu yetersiz olan aileye maddi destek sağlanarak sürecin takip edilmesi, maddi sebepler dışında çocuklarını okula göndermeyen aileler için idari para cezasının revize edilmesi, takip sonrası Türk Ceza Kanunu’nda öngörülen hapis cezasının uygulanması söz konusu olduğunda Adalet Bakanlığı’nın durumdan haberdar edilmesi ve çocuğun okula devamlılığının takibinin sağlanması gerektiği öngörülmelidir.

Aile bireylerinin erken yaşta ölmesi, aile içi şiddet, doğal afet, savaş gibi durumların da çocuk yaşta evliliğe sebep olduğu görülmektedir.

2. Evliliklerin Yol Açtığı Sorunlar

Çocuk yaşta evlenme bireysel ve toplumsal pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. En büyüğü şüphesiz psikolojik sorunlar olmaktadır. Ergenlik dönemi olarak adlandırdığımız ve kişinin fiziksel ve ruhsal gelişimi açısından önemli olan, yaşam becerilerinin kazanıldığı, kişiliğin oluştuğu, toplumla etkileşime geçilmeye başlandığı dönemde çocuğun evlendirilmesi, sosyalleşmesini engelleyerek eve kapanmasına, eğitim hayatının sona ermesine, çocukluğunu yaşayamamasına, hayatının geri kalanında

evlendirildiği kişiye madden ve manen bağımlı olmasına¹¹, erken yaşta aile, ev, çocuk gibi sorumluluklar üstlenmesine¹² yol açmaktadır.

Evlendirilen kız çocuklar kendilerini daha çok karşı tarafın ailesinin evinde bulmakta ve burada sömürülmeye maruz kalmakta her türlü sömürüye, şiddete, istismara ve yoksulluğa açık hale gelmektedir.¹³

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE ÇOCUK YAŞTA EVLENMENİN ÖNLENMESİNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

1. Türk Medeni Kanunu’nun 124. Maddesi

a. Düzenlemenin Geçmişi

17/02/1926 tarih ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinde evlenme yaşı, erkekler için on sekiz, kadınlar için ise on yedi yaşının ikmal edilmesi olarak aranmıştır. Düzenlemenin devamında hakimın fevkalade hallerde ve pek mühim bir sebebin olması halinde on beş yaşını doldurmuş olan erkek ve kadının evlenmesine müsaade edebileceği belirtilmiştir. Hüküm, tarihi ile o döneme ait toplum gelenekleri ve yapısı birlikte değerlendirildiğinde döneminin oldukça ilerisindedir. Bu tarihe kadar halk, İslam Hukuku’nun buluş çağına erişme esasına göre evlenmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren kanuni evlenme yaşı kuralını aşabilmek adına oldukça fazla şekilde yaş düzeltme davaları açılmıştır. Bunun yanı sıra kanun dışı evlilikler ve evlilik dışı çocuklar problemi ortaya çıkmıştır. Kanunda aranan bu yaşlar, 1938 yılında, 3453 sayılı Kanunla erkek için on yedi ve kadın¹⁴ için on beş yaşa indirilmiş; fevkalade hallerde erkek için on beş, kadın için on dört yaşın doldurulması koşulu aranmıştır. Evlenme yaşının düşürülmesinin sebebi, özellikle köylerde erken evlenme adetinden ötürü yaşı henüz evlenmeye müsait bulunmayanların kanun dışı evlenmelere yani imam nikâhı yoluna başvurmaları ve evlilik dışı çocuk probleminin baş göstermesidir. Bununla birlikte evlenme yaşının düşürülmesi evlenme yaşına varmamış kişilerin imam nikahı ile evlenmelerine engel değildir. Nitekim kanunda yapılan değişiklik imam nikahı ile birleşmeleri önleyememiştir.¹⁵

b. Yürürlükteki düzenleme

Türk Medeni Kanunu’nun yüz yirmi dördüncü maddesinin ilk fıkrasına göre “*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez.*”. On yedi yaşın tamamlanması on sekizinci yaştan gün almakla olur.

Yeni Medeni Kanunumuz’un gerekçesinde, küçük yaştaki kız çocuklarının evlendirilmesinin biyolojik ve psikolojik açıdan olumsuz etkiler gösterdiğinin günümüzde kabul edilen bir gerçek olduğu, daha ortaöğretim çağında bulunan on beş yaşındaki bir küçüğün evlenmesine izin vermemek gerektiği, Medeni Kanunun kabul edilmesinden bu yana halkın bilinçlendiği ve eğitildiğinin göz önünde tutulması

¹¹ Malatyalı 2014

¹² Soylu ve Ayaz 2013

¹³ Aydemir 2011

¹⁴ On beş yaşında kız çocukları için kadın ifadesinin kullanma sebebim kanunda böyle ifade edilmiş olmasıdır. Keza erkek ifadesi yerine de erkek çocuk ifadesi yaşları nedeniyle daha isabetlidir.

¹⁵ Akıntürk, Turgut; Türk Medeni Kanununun Evlilik Hukukuna İlişkin Hükümlerinde Yapılması Öngörülen Değişiklikler (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde 1972/73 öğretim yılının açılış dersi olarak verilmiştir.)

⁹ Yüksel ve Yüksel 2014

¹⁰ Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012, Yüksel ve Yüksel 2014

gerektiği, erkek ve kadın arasında bir evlenme yaşı ayrımı yapmanın anlamlı olmadığı ve bu sebeple evlenme yaşının kadın ve erkek için on yedi yaşın bitirilmesi olarak kabul edildiği ifade edilmiştir.¹⁶ *İlgili* maddede evlenme için asgari yaş belirlenmiştir. Bu yaşın altında yapılacak evlenmeler hak ehliyeti bulunmaması nedeniyle mutlak butlanla sakat olacaktır.¹⁷ Bilindiği üzere Türk Medeni Kanunu’nda kişinin fiil ehliyetine sahip olabilmesi için on sekiz yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Ancak evlenme erginliği fiil ehliyetinden farklı olarak düzenlenmiş, on yedi yaşı doldurmak gerektiği öngörülmüştür. Kişi on yedi yaşını doldurup daha on sekiz yaşını doldurmadığında henüz tam ehliyetli olmayıp sınırlı ehliyetsiz olduğundan TMK m.126 gereği evlenmesi yasal temsilcisinin rızasına bağlanmıştır. Kanun koyucunun satış sözleşmesi yapabilmek için dahi fiil ehliyetine sahip olmayı araması karşısında, sınırlı ehliyetsizin yasal temsilcisinin rızasıyla evlenebilmesini mümkün kılması izah edilebilir değildir.

TMK m. 124’ün ikinci fıkrasında ise olağanüstü hallerde hakimın izniyle çocuğun evlendirilmesine ilişkin bir düzenleme öngörülmektedir. Fıkra göre “*Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.*” Görüldüğü üzere burada olağanüstü durum ve pek önemli sebebin varlığı halinde hakimın evlenmeye izin verebileceği düzenlenmiştir. Olağanüstü durumların tek başına bulunması evlenme izni verilmesi bakımından yeterli kabul edilmemiş pek önemli sebeplerin de bulunması halinde şartın sağlanacağı belirtilmiştir. Zira cümlede “ve” bağlacı kullanılmıştır.¹⁸ Burada hakimın kapsamlı bir inceleme yapması çocuğun yararının korunması bakımından oldukça önemlidir.

Evlenme izni talebi mahkemece reddedilse dahi çocuk için risk sona ermemektedir. Böyle bir durumda resmi nikah olmadan evlendirme gibi yollara müracaat edilmektedir. Evlenme izni başvurusu yapıldığında durumun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na, izin talebi reddedilirken de durumun çocuk hakimine ve/veya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na, talebi inceleyen mahkemece bildirilmesi gerekmektedir.¹⁹ Bu konuda Ankara 2. Çocuk Mahkemesi tarafından 2018 yılında verilmiş olan bir kararda²⁰ şöyle denilmektedir: “G.’nin ailesi tarafından şiddet gördüğü, sokakta dilenmeye zorlandığı, para karşılığında birlikte yaşamaya zorlandığı kişinin G.’ye şiddet uyguladığı, bu nedenle babasının evine döndüğü, babasının tekrar *para karşılığında evlenmeye zorladığı*, G.’nin akrabalarından destek alarak emniyet birimlerine başvurduğu, çocuğun bu koşullarda ailesine teslim edilmesinin uygun olmadığı, ... 5395 sayılı Kanunun 9. maddesi uyarınca 30 günlük süre ile ACİL KORUMA ALTINA ALINMASINA, G.Y. hakkında düzenlenecek ayrıntılı sosyal inceleme raporunun mahkememize gönderilmesinden sonra durumun yeniden değerlendirilmesine...”

Fıkra da olanak bulundukça anne ve baba veya vasi dinlenir denildiğinden, hakimın durumu değerlendireceği, anne, baba veya vasinin beyanı ile bağlı olmadığı ve bunu göz önünde bulunduracağı sonucu çıkmaktadır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2009 yılında vermiş olduğu 2007/19533 Esas ve 2009/2336 sayılı kararında mahkemece, anne ve babanın sağ olmasına karşılık dinlenmesine yönelik hiçbir işlemin yapılmamış olmasını, TMK 124/II’ye aykırılık teşkil edecek şekilde eksik inceleme ve araştırma ile

evlenmeye izin verilmesini usul ve yasaya aykırı bulmuştur. Maddenin gerekçesi incelendiğinde anne, baba veya vasinin dinlenmesinin, bu kişilerin bulunamaması, nerede olduklarının bilinmemesi gibi hallerde, erken evlenmeye izin verilmesini zorlaştırdığından hareketle, dinlenmelerinin mutlak bir zorunluluk olmaktan çıkarılarak olanak bulundukça dinlenmeleri şeklinde bir çözüm getirildiği ifade edilmektedir.

TMK 124/II bakımından meydana gelen olağanüstü hal önemlidir. Bu hüküm uyarınca verilen evlenme izinleri genel bir evlenme izni ve kişinin ergin sayılması anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla mahkmeden evlenme izni alan kişi dilediği kişi ile evlenme imkanına sahip olamaz.²¹ Mahkemenin kararı ancak belirli bir kişi ile evlenmeye izin verilmesi niteliğindedir.

Doktrine göre, TMK m.124/II’de sayılan şartların yanında, evlenmesine izin verilmesini isteyen kişinin evlenme olgunluğuna sahip olmasının aranması gereken bir şart olduğu ileri sürülmektedir.²² Vardar Hamamcıoğlu’na göre²³ evlenme izni bakımından ‘evlenme olgunluğuna erişme’ asla zorunlu şart olarak kabul edilmemeli, tüm şartlar mevcut olsa ve tıp bilimi kişinin evlenme olgunluğuna erişmiş olduğu kanısına varmış olsa dahi hâkim kararında ‘çocuğun üstün menfaati’ ilkesine üstünlük vermelidir.

Yargıtay tarafından bozulan ilk derece mahkemesi kararlarının çoğunlukla çocuğun on altı yaşını doldurması şartının sağlanmamış olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Yargıtay pek çok kez olağanüstü durumların ve pek önemli bir sebebin varlığını irdelemeye gerek duymadan yerel mahkeme kararlarını bozmuştur. Doktrinde olağanüstü durum ve pek önemli sebebe örnekler verilmiştir. Bunlar, erkeğin ölüm tehlikesi içinde olması, çocuğun öksüz, bakımsız, yoksul olması, evlenen çocuğun evlenmekle anne ve babasına yardım edebilecek duruma gelmesi, çocuğun hamile olması, evlendikten sonra evlenme yaşının daha küçük olduğu bir ülkeye gidecek olması şeklindedir.²⁴ Yargıtay’ın 1935 tarihli bir İçtihadı Birleştirme Kararına konu olayda, küçüğün hamile kalmasının evlenme izni verilmesi bakımından önemli bir sebep olduğu sonucuna varılmıştır; ancak bunun salt kadının hamileliği ile sınırlandırılmaması gerektiği belirtilmiştir.²⁵

Bu değerlendirmeden hareketle görülmektedir ki henüz çocuklar on altı yaşını dahi tamamlamadan evlenme izni için başvuru yapılmakta²⁶, bu başvurular şahsa sıkı sıkıya bağlı bir çekişmesiz yargı işi olmasına rağmen yasal temsilciler tarafından gerçekleştirilmekte, kanun yararına temyiz kurumu işletilmediği zaman, şartları sağlamayan bir evlilik geçerli evlilik olarak varlığını sürdürmektedir.

2. Anayasa ve Uluslararası Sözleşmeler Bakımından Durum

Anayasa ve uluslararası sözleşmelere baktığımızda devlete, pozitif yükümlülüğü dolayısıyla, çocuğun

²¹ Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, Cilt III: Aile Hukuku, İstanbul 2020, N. 254.

²² Velidedeoğlu, s.60; Öztan, Bilge: Aile Hukuku, Ankara 2015, s.134; Tüzüner, Özlem: “On altı Yaşını Doldurmuş Kişinin Evlenmesine İzin Verilmesi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (11), 2012, s.15

²³ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, s. 97

²⁴ Schwarz, s.63; Velidedeoğlu, s.59; Saymen/Elbir, s.78; Zevkliler, Aydın: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Ankara 1992, s.686; Akıntürk/Karaman, s.67, 68; Dural/ Öğüz/ Gümüş., N. 257; Öztan , s.134; Kılıçoğlu, Ahmet: Aile Hukuku, Ankara 2019, s.47

²⁵ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E. 1935/103, K. 1935/15, T. 7.6.1935

²⁶ 2. HD., E. 2007/16487 K. 2009/1771 T. 9.2.2009; 2. HD., E. 2007/16490 K. 2009/1354 T. 4.2.2009; 2. HD., E. 2007/13559 K. 2008/14119 T. 27.10.2008; 2. HD., E. 2008/8644 K. 2009/4204 T. 9.3.2009

¹⁶ Gerekeçe, 364

¹⁷ Dural/Öğüz/Gümüş, N. 278; Benzer şekilde Açıköz, s.279.

¹⁸ Namlı, GÜHFD 2003, s.262, 265

¹⁹ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu madde 6, madde 9

²⁰ Çocuklara özgü yargılamanın gerektirdiği özel hayatın gizliliğine saygı sebebiyle dosya numarası verilmemiştir.

korunması bakımından büyük görevler düştüğünü görmekteyiz.

Anayasa m.41/II ve m.41/IV aynen “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve **çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için** gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” “**Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.**” şeklindedir.

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)²⁷’nin ikinci maddesinde aşağıdaki hususlar taahhüt edilmiştir.

- Kadın-erkek eşitliği ilkesini kendi anayasalarına ve diğer ilgili yasalara henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı;
- Kadınlara karşı her türlü ayrımı yasaklayan ve gerekli yerlerde yaptırımları da içeren yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi;
- Kadın haklarının erkeklerle eşit temelde himayesini, yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kuruluşlarla kadının her tür ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korunmasını sağlamayı;
- Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı;
- Herhangi bir kişi veya kuruluşun kadınlara karşı ayırım yapma girişimini önlemek için bütün uygun önlemleri almayı;
- Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturulan mevcut yasa, yönetmelik, âdet ve uygulamaları değiştirmek veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı;
- Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal cezai hükümleri yürürlükten kaldırmayı.”

Sözleşmenin beşinci maddesinde, taraf devletlerin alacakları önlemlere ilişkin olarak “Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla **kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek**” konusu ele alınmaktadır. Çocuk evlilikleri, gelenekler sebebiyle devam ettirildiği düşünülen bir davranış biçimidir. Beşinci madde dolaylı olarak bu geleneksel davranışın değiştirilmesi gerektiğini ifade eder.

Sözleşmenin on altıncı maddesinde “Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin **hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.**” şeklinde öngörülmektedir. Bu hüküm, devletlerin çocuğun erken yaşta evlenmesi veya nişanlanmasını yasal saymaması gerektiğine işaret eder.

CEDAW Komitesi, 2005 yılında yayınladığı tavsiye kararlarında Türkiye’de kadın-erkek eşitsizliğine yol açan etkenleri “ataerkil yapı, kültürel stereotipler ve gelenekler” olarak sıralamıştır. Bunların “erken yaşta evliliklere, zorla evlendirmelere ve çok eşliliğe” yol açtığını belirtmiştir. Devlet, Komite’nin vurguladığı üzere kadın örgütleriyle iş birliği yapmalı ve ikinci maddede yer alan taahhütleri sıkı bir biçimde

uygulamalıdır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin²⁸ on altıncı maddesi; evlenme sözleşmesinin evleneceklerin tam ve özgür iradesine dayanması gerektiğine işaret eder;

“1. Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına haizdir. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hakları haizdir.

2. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

3. Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur, cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.” şeklindedir.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin²⁹ zorla yapılan evlilikler başlıklı otuz yedinci maddesinde ;

“1. Taraflar **bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere** gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

2. Taraflar, bir yetişkinin veya çocuğun, ikamet ettiği Taraf veya Devletten farklı bir Tarafa veya devlete, söz konusu yetişkini veya çocuğu **evliliğe zorlama amacıyla kasten kandırılarak götürülmesinin cezalandırılmasını temin etmek üzere** gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.” şeklinde öngörülerek devletlere çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alma yükümlüğü getirilmiştir.

Türkiye’nin 1996 yılında imzaladığı Avrupa Sosyal Şartı’nın “Çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı” başlıklı birinci bölümünün on yedinci maddesinde; “Akit taraflar, **çocukların ve gençlerin kişilikleri ile fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin tam gelişimini sağlayacak bir çevrede yetiştirme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, doğrudan ya da kamusal ve özel örgütlerle iş birliği yaparak, aşağıdaki hususlara yönelik tüm uygun önlemleri almayı taahhüt ederler:**” denilerek devamında b bendinde, “**Çocukları ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak.**” ifadesine yer verilmiştir. Türkiye gibi Avrupa Sosyal Şartı’nın imzacıları arasında yer alan ve çocuk yaşta evlendirmelerin yaygın olduğu ülkelerde yurttaşlar, D maddesi uyarınca, ulusal mevzuata rağmen bu evliliklerin yasal olmayan yollarla yapıldığını içeren toplu şikayette bulunabileceklerdir. (Kolektif Şikayet)

Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin³⁰ ilk maddesinde sayılan sözleşmenin amaçları;

a. çocukların cinsel suistimalini ve çocuğa yönelik cinsel istismarı önlemek ve bunlarla mücadele etmek;

b. cinsel suistimal ve cinsel istismar mağduru çocukların haklarını korumak;

c. Çocukların cinsel suistimaline ve cinsel istismarına karşı ulusal ve uluslararası iş birliğini yaygınlaştırmak.”

²⁸ Onay: 06.04.1949 R.G.: 27.05.1949

²⁹ Onay: 10.02.2012 R.G.: 08.03.2012

³⁰ Onay: 18.07.2011 R.G.: 10.09.2011

²⁷ Onay: 24.07.1985 R.G.: 14.10.1985

şeklindedir.

Sözleşme, taraf devletlerin çocuğa karşı her türlü istismar ve sömürüyü engellemek için gerekli tedbirleri almak zorunda olduğunu düzenlemektedir. Maddenin c bendinde, devletlerce çocukların cinsel suistimaline ve cinsel istismarına karşı ulusal ve uluslararası iş birliğinin yaygınlaştırılmasından söz edilmektedir. UNICEF Türkiye, ülkemizde çocuk yaşta evlilikleri engellemek, mücadele ve müdahale etmek amacıyla; politika yapımı, uygulama, kaliteli hizmet sunumu ve programların izlenmesi sürecinde kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmaktadır. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı(ASHB) ile merkezi düzeyde iş birliği yapmakta, ‘Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nın hazırlanması ve uygulanmasında teknik destek sunmaktadır. Ayrıca Gaziantep ve Kilis’te ‘Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi İçin Müdahale Modeli’ni uygulamaktadır. Söz konusu model, çocuk yaşta evlilikleri önlemek ve bunlara etkili şekilde müdahale etmeye yönelik bir dizi adım içermektedir. Bu adımlardan bazıları şunlardır:

- Çocuk yaşta evliliklere yol açan ana faktörleri tespit etmek
- Çocuk yaşta evliliklerin ortadan kaldırılmasının önündeki engelleri tespit etmek
- Risk altındaki ve/veya evlendirilmiş çocukların tespit edilmesi için gerekli mekanizmaları desteklemek
- Vaka yönetimi sağlamak
- Mevcut hizmetleri haritalandırmak
- Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi ve bunlara müdahale edilmesi için yerel hizmet sağlayıcılarının kapasitelerini arttırmak

Bu kapsamda çeşitli sektörlerde çalışan kamu görevlilerine yönelik kapsamlı eğitim programları geliştirilmiş olup uygulanmaktadır.

SONUÇ

Çocuk yaşta evlilikler, bireyler üzerinde hayat boyu taşıyacakları fiziksel, ruhsal, psikolojik ve sosyal hasarlara yol açar. Oyun oynaması, okul sıralarında eğitim alması gereken çocuklar, özellikle kız çocukları, birey olmanın farkına dahi varamadan çeşitli sebepler ile sömürülme riski altındadır. Yasa koyucunun, toplumun eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi yükümlülüğü yanında önleyici yasal düzenlemeler yapma yükümlülüğü bulunmaktadır. Çocuk evliliği, kadına yönelik şiddetin bir türüdür ve engel olmak için atılacak her adım aynı zamanda, kadınların gelecekte yaşayacağı şiddeti önceden önleme politikasının bir parçasıdır.³¹

Açıklamalar ışığında görülmektedir ki, on yedi yaşını dolduran kimsenin yasal temsilci rızasıyla ve on altı yaşını dolduranların hakim izni ile evlenmesini mümkün kılan TMK m. 124’ün birinci ve ikinci fıkrası

³¹ Sabancı Vakfı, *Çocuk Evlilikleri ve Uluslararası Sözleşmeler*

Anayasa’ya ve Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere aykırıdır³² ve yürürlükten kaldırılmalıdır. Kanun yararına bozma ile günümüze kadar Yargıtay’ın önüne gelen olaylarda evlenmesine izin verilmesi istenen hep kız çocuğudur ve yerel mahkemelerce şartlar oluşmadan evlenmeye izin kararları verilmiştir.³³ Hüküm yürürlükten kaldırılana kadar, hakimler tarafından çocukların üstün menfaatine öncelik verilmesi ve uygulamanın son derece dar tutulması elzemdir. On sekiz yaşın dahi evlenme için yeterli bir asgari sınır olup olmadığının tartışılması gerekirken geldiğimiz 2023 yılında on altı yaşını dolduran bir çocuğun evlenmesine izin verilmesi çağ dışı bir uygulamadır. Çocuk yaşta evlilik çocuğun rızası var gibi görünse bile zorla evlilik olarak tanımlanmalıdır.

Amaca ulaşma noktasında, evlilik ve doğum kayıtlarının incelenmesi, kurumlar arası iş birliğinin geliştirilmesi ve kamu görevlilerinde farkındalık oluşturulması oldukça önemlidir. Din görevlileri, kanaat önderleri ile erkekler sürece dahil edilmelidir. Sürecin olabildiğince genele yayılarak ilerlemesi başarıya ulaşmada çok önemli olacak, yazılı ve görsel medyanın daha etkin kullanılması fark yaratacaktır.

Kız çocuklarının eğitimlerinin takip edilmesi önemlidir. Okul devam durumları izlenmeli ve eğitim yaşamları çeşitli yollarla desteklenmelidir. Sağlıklı bir şekilde büyüme ve gelişme için çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi gerekmektedir. Esaslı bir biçimde önüne geçilebilmesi için yasal düzenlemelerin önemi büyüktür. TMK 124. madde saklı kalmak kaydıyla yasal düzenlemeler eksiksiz uygulanmalıdır. Eğitim çalışmaları yapılması ve toplumun bilinçlendirilmesi son derece önemlidir.

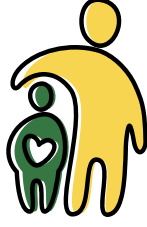
³² Namli, GÜHFD 2003, s.258; Sungurtekin Özkan, *Yasar* 2013, s.2180 vd; Havutçu, *Yaşar* 2013, s.1379; Tüzüner, İKÜHFD 2012, s.24-25; Reyhani Yüksel, *Hukuk ve Adalet* 2015, s.36 vd

³³ Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, s. 98

KAYNAKÇA

- Ahmed T. Child Marriage: A Discussion Paper. Bangladesh Journal of Bioethics. 2015
- Aydemir E, Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler, Çocuk Gelinler. Ankara, Usak Yayınları, 2011
- Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan: Türk Özel Hukuku, Cilt II: Kişiler Hukuku, İstanbul 2019
- Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, Cilt III: Aile Hukuku, İstanbul 2020, N. 254.
- Grépin KA, Klugman J. Closing The Deadly Gap Between What We Know And What We Do. Washington, DC: World Bank; 2013
- Kaptanoğlu İY, Ergöçmen B, Çocuk gelin olmaya giden yol. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 2012, 15:130-161.
- Kılıçoğlu, Ahmet: Aile Hukuku, Ankara 2019
- Lane S. Stealing innocence: child marriage and gender inequality in Pakistan. Finland: Plan Finland & Abo Akademi University; 2011. s.1-44
- Malatyalı, MK, Türkiye’de çocuk gelin sorunu, Nesne Psikoloji Dergisi, 2014, 3:27-38
- Namli, Mert: “Yeni Medenî Kanunun Evlilik Hukukunda Yaptığı Değişiklikler”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(2), 2003, s.241-388 (NAMLI, GÜHFD 2003)
- Öztan, Bilge: Aile Hukuku, Ankara 2015
- Reyhani Yüksel, Sera: “Türk Medenî Kanunu’ndaki Evlenme Yaşına İlişkin Düzenlemenin Çocuk Hakları Açısından Değerlendirilmesi”, Hukuk ve Adalet Dergisi, 7(17), 2015, s.21- 42 (Reyhani Yüksel, Hukuk ve Adalet 2015).
- Saymen, Ferit Hakkı/Elbr, Halid Kemal: Türk Medenî Hukuku, C. III, Aile Hukuku, İstanbul 1960
- Schwarz, Andreas: Aile Hukuku, Çev. Bülent Davran, İstanbul 1946
- Soylu N, Ayaz M, Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2013, 14:136-144.
- Sungurtekin Özkan, Meral: “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”, Journal of Yasar University, 8(Özel Sayı), 2013, s.2177-2188 (Sungurtekin Özkan, Yaşar 2013)
- Tüzüner, Özlem: “On Altı Yaşını Doldurmuş Kişinin Evlenmesine İzin Verilmesi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (11), 2012, s.7-29 (TÜZÜNER, İKÜHFD 2012)
- Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, “YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI GEREKEN BİR HÜKÜM OLARAK OLAĞANÜSTÜ DURUMLARDA VE PEK ÖNEMLİ BİR SEBEPLE EVLENMEYE İZİN VERİLMESİ”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021

- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: Türk Medenî Hukuku, C. II, Aile Hukuku, İstanbul 1965
- Yüksel H, Yüksel M, Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler gerçeği. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014, 5:1-24.
- Zevkliler, Aydın: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Ankara 1992

SÜREYYA AĞAOĞLU MAKALE YARIŞMASI 2023

**“Çocuk Yaşta Evlendirilmenin
Önlenmesini Sağlayıcı Yasal Güvenceler”**

**SÜREYYA AĞAOĞLU
ÇOCUK DOSTLARI DERNEĞİ**

